

Växjö universitet

Institutionen för pedagogik / IKM

Bemötande av hedersrelaterat våld och förtryck

En kvalitativ studie om olika samhällsrepresentanters syn på bemötande av patriarkala familjestrukturer där risk för hedersvåld föreligger

Sepideh Tina Gheisari Bergström

2009-08-26

Institutionen för pedagogik / IKM
Pedagogik med inriktning mot
ungdoms- och missbrukarvård
MB2544 D-uppsats

Handledare
Peter Karlsudd

HT 2009

Sammanfattning

Bemötande av hedersrelaterat våld och förtryck

Sepideh Tina Gheisari Bergström
HT 2009

Treatment of honour related violence and oppression

Antal sidor: 63

Syftet med studien var att belysa olika svenska myndigheters förändringsstrategier mot och bemötande av hedersrelaterat våld hos familjer med denna problematik, samt om dessa strategier och bemötanden skilde sig något ifrån varandra hos de inkopplade myndigheterna. Den kvalitativa forskningsmetoden valdes och sammanlagt åtta halvstrukturerade intervjuer med polis, socialtjänst och skyddsboende genomfördes. Den valda teorin utgick från att ett pedagogiskt perspektiv, kompletterat med ett psykologiskt synsätt, skulle kunna användas som grunden för en strategi för bemötande och behandling av hedersvåld.

Det mest framträdande resultatet var att det inte fanns någon gemensam vetenskapligt belagd strategi för att förändra grundproblemet, d.v.s. hederstänkandet i familjerna. Däremot kom det fram från samtliga respondenter att de kände igen fenomenet och hade kompetens nog att i de flesta fall skydda drabbade ungdomar, vilket säkert har förhindrat flera tragedier. Samtliga myndigheter hade insatser, resurser och riktlinjer kring skyddet av utsatta ungdomar.

Alla respondenter har också beskrivit att en stor svårighet är att hedersförtryck oftast är sanktionerat av ett kollektiv, vilket är väldigt främmande för det svenska samhället där våld mot familjemedlemmar nästan alltid utförs av en gärningsman. Olikskheterna i bemötande och hantering av hedersproblematik mellan myndigheterna rörde sig om tillgång till resurser, samt professionalitet i vissa avseenden vid hanteringen av sådana ärenden.

Mina pedagogiska idéer rör sig om familjearbete mot hedersvåld genom att finna vetenskapliga behandlingsstrategier, baserade på ett pedagogiskt perspektiv som eventuellt kan kompletteras med ett psykologiskt. Hittar man någon form av strategi är det viktigt med kontinuerlig uppdatering och utvärdering av denna rutin hos samtliga berörda myndigheter för att hela tiden kunna förbättra och uppdatera den.

Nyckelord: Hedersvåld, behandlingsstrategi, bemötande, skyddsåtgärder, kulturkompetens

Förord

The roots of violence are deep and complex, and no single segment of society can adress them in isolation. It requires collaboration across all sectors, including health, education, labour, justice, and human rights, at the local, national and international levels.

Kofi Annan – Secretary General of the United Nations

Till en början vill jag rikta ett stort tack till alla de respondenter som tog emot mig och delade med sig av sina erfarenheter och kunskaper. Utan er medverkan och entusiasm skulle detta arbete inte ha blivit genomfört. Jag vill även framföra ett stort tack till Maren Bak som tog sig tid med alla mina frågor inför uppsatsarbetet.

Ett stort och varmt tack tillägnar jag Peter Karlsudd som har handlett mig med entusiasm och konstruktivitet under hela arbetsprocessen, då denna studie inte skulle bli vad den blivit utan hans stöd och uppmuntran. Ett stort tack tillägnar jag även till min examinerator Håkan Jenner för hans konstruktiva kritik och positiva inställning.

Mitt mest kärleksfulla tack går till min man Mikael som på livets alla nivåer har stöttat mig och hjälpt mig. Ditt stöd under den period jag utförde min studie, framför allt din uppmuntran för uppsatsarbetet medan jag låg cancersjuk hemma, lär jag aldrig glömma. Din insats genom att läsa min uppsats med kritiska ögon har också bidragit till bättre kvalitet på denna. Innerligt tack Mikael! Sist men inte minst vill jag tacka mina underbara barn Sepand och Linnéa, som har stått ut med en väldigt upptagen mamma under den här tiden.

Slutligen vill jag dela med mig av min erfarenhet av att genomföra denna studie. Under uppsatsarbetet så drabbades jag av cancer och det kändes som att hela livet rasade samman. Men varje gång jag sysselsatte mig med uppsatsen fanns det ändå en framtid och hopp om att livet går vidare. Jag fick lära mig mer om mina styrkor i motgång, att inte ge upp så lätt och att inte fokusera på det negativa. Studier och viljan att ständigt utvecklas är något som jag alltid uppskattat och det är genom studierna som jag funnit min starka framtidstro. Jag hoppas därför att jag i framtiden får möjlighet för vidare studier.

Växjö, Hösten 2009

Sepideh Tina Gheisari Bergström

INNEHÅLL

1 INTRODUKTION.....	3
2 BAKGRUND.....	5
2.1 Begreppsdefinition.....	6
2.2 Kontakt med myndigheterna.....	7
2.3 Polisens roll och arbete.....	7
2.4 Socialtjänstens roll och arbete.....	8
2.5 Familje- eller ungdomsperspektiv	10
2.6 Behandlande insatser.....	11
2.7 Uppbrottets konsekvenser.....	13
2.8 Att förändra hederstänkandet.....	14
2.9 En ny behandlarroll – den transkulturella.....	15
2.10 Behovet av resultatutvärdering.....	17
3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	18
4 TEORIFÖRANKRING	19
4.1 Det pedagogiska perspektivet.....	19
4.1.1 Etniskt/kulturellt sensitivt socialt arbete.....	19
4.1.2 Etniskt och kulturellt lika eller olika socialarbetaren.....	20
4.2 Förändringsprocesser ur ett psykologiskt synsätt.....	22
4.2.1 Sociala förändringsprocesser.....	22
4.2.2 Dynamiska modeller.....	22
4.2.3 Tillämpning av individens problemlösning.....	25
5 METOD.....	26
5.1 Hermeneutik.....	26
5.2 Förförståelse.....	27
5.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	27
5.4 Planering och genomförande.....	28
5.5 Forskningsetiskt ställningstagande.....	29
6 RESULTAT	31
6.1 Hedersbegreppet och typiska kännetecken för hederstänkande.....	32
6.1.1 Polisen.....	32
6.1.2 Socialtjänsten.....	33
6.1.3 Skyddsboendet.....	34
6.2 Patriarkal familjestruktur, individualism och kollektiv.....	35
6.2.1 Polisen.....	35
6.2.2 Socialtjänsten.....	36
6.2.3 Skyddsboendet.....	37
6.3 Skydd och omsorg av utsatta ungdomar.....	38
6.3.1 Polisen.....	38
6.3.2 Socialtjänsten.....	39
6.3.3 Skyddsboendet.....	41
6.4 Professionalitet och bemötande vid riskbedömning.....	42
6.4.1 Polisen.....	42
6.4.2 Socialtjänsten.....	44
6.4.3 Skyddsboendet.....	45

6.5 Förändringsarbete och behandlingsmodell gentemot familjer.....	46
6.5.1 Polisen.....	46
6.5.2 Socialtjänsten.....	47
6.5.3 Skyddsboendet.....	50
6.6 Kulturkompetens, resurser och hjälpmedel.....	53
6.6.1 Polisen.....	53
6.6.2 Socialtjänsten	53
6.6.3 Skyddsboendet	55
6.7 Samverkan mellan olika inkopplade myndigheter.....	57
6.7.1 Polisen.....	57
6.7.2 Socialtjänsten.....	57
6.7.3 Skyddsboendet	58
6.8 Säkerhetsåtgärder för personal.....	59
7 SLUTSATSER.....	60
8 DISKUSSION.....	61
9 REFERENSLISTA.....	66

1 INTRODUCTION

1999 blev Pela Atroshi mördad, 2001 var det Melissa Nordell och den 21 januari 2002 mördades Fadime Sahindal. Dessa flickor med invandrarbakgrund mördades i hederns namn, s.k. hedersmord och blev uppmärksammade fall inom media. De omnämnda flickorna strävade efter frihet i sin vardag och bekämpade sina egna familjers och även släktingars begränsningar gentemot dem. Flickornas familjer/släktingar begränsade deras livsutrymme genom att exempelvis inte tillåta dem att ha mobiltelefoner, smink, pojkvän etc. Dessa tragedier satte strålkastarljuset på de många flickor med invandrarbakgrund som lever under förtryck, hot och våld i sina familjer. Förutom dessa fall finns många andra ungdomar som har drabbats av hedersrelaterat våld, men inte omtalats i media. Begreppen "hedersmord" och "hedersrelaterat våld" var vid den tidpunkten okända för den svenska allmänheten. Olika aktörer och företrädare för olika invandrarorganisationer förde intensiva debatter i medierna om det existerade något som kunde heta hedersmord och hur det i så fall skulle definieras. Forskningsrapporter och artiklar som publicerats gav en bild av ett mycket komplext fenomen. Delade meningar om vad hedersrelaterat våld och hedersmord kan bero på råder dock fortfarande, men också om hur man skall kunna komma till rätta med det. Arbetet med denna "nydefinierade" målgrupp inom socialt arbete började ta sin fart utifrån sina utgångspunkter och perspektiv (Björktomta, 2005).

Att avgränsa och etikettera människor i olika grupper är alltid vanskligt, men samtidigt är det ibland en nödvändighet för att kunna synliggöra vissa problem eller frågor. En motivering till att frågor kring denna problematik bör betraktas som allvarlig och åtgärdas i nuvarande situation är ökningen av anmälningar av hedersrelaterat våld i Sverige. Hedersförtryck tar sig uttryck mot både flickor och pojkar, d.v.s. även pojkar kan bli offer i patriarkala familjer. Mordet på Abbas Rezai i Högsby i Småland 2005 är ett exempel på hedersförtryck, fast på en pojke. Yngre söner kan också tvingas av familjen att begå brott, mörda eller ta på sig skulden, för eventuellt lindrigare påföljd (Sjöblom, 2006). Thapar-Björkert (2007) resonemang i en rapport av integrationsverket ligger i linje med Sjöbloms (2006), att även män kan mördas i hederns namn, och precis som kvinnor kan de tvingas gifta sig med någon som familjen valt ut.

En studie under 2002 och 2003 inom socialt arbete i Sverige gav en bild av ett brokigt och komplext fält som höll på att utvecklas (Björktomta, 2005). Studien pekar på diverse synsätt som finns på problematiken hedersrelaterat våld och ger några ingående bilder av elva olika verksamheters beskrivning av hur det såg ut vid den tidpunkten. Främst valdes dessa verksamheter utifrån utgångspunkten att de skulle arbeta ur ett familjeperspektiv och inte enbart med att skydda flickan. Det skall poängteras att arbeta ur ett familjeperspektiv var en ny väg för en eventuell närmare lösning till fenomenet hedersrelaterat våld. Det har varit ett extra dilemma, eftersom det berör kontroversiella områden som invandrare och integration, familjestrukturer, värderingar och normer men också kön och makt (Björktomta, 2005). Hedersvåld handlar enligt Thapar-Björkert (2007) om mänskliga rättigheter och det vanligaste sättet att se på det är att betrakta det som en genusbaserad typ av våld som utövas i vissa starkt patriarkala kulturer. Att fokusera alltför starkt på själva våldshandlingarna eller på någon särskild kultur avleder uppmärksamheten från kärnfrågan, som gäller den rådande genus- och maktordningen. Ett mer konstruktivt sätt kan vara att betrakta hedersrelaterat våld som överträdelser av de mänskliga rättigheterna, vilket man gör när det gäller andra sorters kränkningar och våldsformer (Thapar-Björkert, 2007).

Vidare skriver Thapar-Björkert (2007) om Ahre Hamedanaca, från föreningen Sharafs Hjältar som arbetar med förebyggande attitydförändring hos män med invandrarbakgrund, som hellre vill tala om ett "hedersrelaterat liv" som genomsyrar många flickors vardag. Av de som blir utsatta för våld är det endast ett fåtal som i likhet med Fadime Sahindal har modet att opponera sig mot förtrycket. Ahre Hamedanaca anser att det finns förtryck på olika nivåer, där inte allt nödvändigtvis leder till verkställt våld. Hamedanaca, som också varit rådgivare åt den förre integrationsministern Jens Orback, anser att det är fel att blanda ihop begreppet "hedersrelaterat liv" med en allmän idé om strukturell patriarkal maktdominans. Han förklarar att det trots allt är en oerhörd skillnad mellan dessa utsatta kvinnor och svenska kvinnor som själva kan välja om de vill utbilda sig, vem de vill gifta sig med, om de vill ha barn och som ansvarar över sin egen ekonomi. De kvinnor som är utsatta för ett hedersrelaterat liv lever inte så, utan deras liv ägs av någon annan. Man ska inte blanda ihop begreppen, säger Hamedanaca.

Thapar-Björkert (2007) skriver att Hamedanaca håller med om att det finns strukturella patriarkala krafter bakom det hedersrelaterade våldet, men att det är fel att säga att allt våld är samma sak. Hamedanaca förklarar närmare skillnaden genom ett exempel:

"när Kalle dödar Kerstin så är våldet individuellt. Han gör det själv, han är en ensam galning. Antingen har han druckit för många öl, eller så är han svartsjuk eller något annat. Han är inte utsedd av sin familj att genomföra mordet. Men hedersrelaterat våld är kollektivt, hela familjen sitter ner och beslutar att jag, mot min vilja, ska döda för att rädda familjens heder. Och efteråt är jag en hjälte, familjens hjälte. Men Kalle är ingen hjälte. Han är en skam".

En fråga som sysselsatt såväl polis, socialarbetare som politiker är hur vanligt hedersrelaterat våld är (Thapar-Björkert, 2007). Svårigheten att mäta förekomsten hänger intimt samman med begreppsförvirringen. Hur ska man kunna veta hur många som drabbats om ingen helt och fullt kan säga vad hedersrelaterat våld är? Därför finns heller ingen konkret statistik tillgänglig i dagsläget. Det finns en paradoxal risk med att fler flickor får upp ögonen för att det finns hjälp att söka. Om dessa flickor får kraft att göra revolt är det möjligt att hedersbrotten, som en reaktion, ökar i omfattning åtminstone för en period. Men i det långa loppet skulle det förmodligen leda till förändrade attityder i familjerna. Diskussionen om förekomsten av hedersrelaterat våld speglar svårigheterna att kvantifiera det förtryck som den som lever under rädslan utsätts för (Thapar-Björkert, 2007).

Eftersom hanteringen av hedersrelaterade ärenden inte har sitt naturliga tillvägagångssätt anser jag att hedersproblematik fortfarande är ett nytt fenomen trots myndigheternas kännedom av den. Därför vill jag undersöka om en professionell hantering på vetenskaplig grund kan leda till förbättrade strategier gentemot denna problematik. Om man, genom forskning, kan finna pedagogiska och/eller psykologiska förändringsstrategier för att förändra familjernas attityd kan man nog komma närmare till en långsiktig lösning. Jag menar att man genom någon sådan metodik kan jobba med dessa familjers attityd och därigenom kanske kan hitta nyckeln till den dörr som förhoppningsvis gynnar både familjen, ungdomen och även samhället.

Frågan är om den enda lösningen är att, som i nuläget, enbart skydda dessa ungdomar eller kan man finna förändringsstrategier och bemötanden för att radikalt kunna förändra tänkandet hos familjerna? För att komma närmare till ett svar på den frågan tycker jag att det är angeläget att göra den här undersökningen.

2

BAKGRUND

De uppmärksammade hedersmorden i vår samtid utspelar sig mitt i det moderna samhället och står i bjärt kontrast till dominerande tankestrukturer om självbestämmanderätt, jämställdhet mellan könen och hävdandet av individens sexuella frihet (Johansson, 2005).

Länsstyrelserna i de tre storstadslänen Stockholm, Göteborg och Malmö gjorde under 2002 en kartläggning över flickor som levde i patriarkala invandrarfamiljer. Flickor i sådana familjer lever ett hårt kontrollerat och begränsat liv med våld, hot om våld, misshandel och dödshot. I länsstyrelsernas rapporter framkom att det handlade om hundratals flickor i de tre storstadslänen som sökt sig till socialtjänst, skolkuratorer eller frivilligorganisationer av olika slag, för att få hjälp och skydd i samband med våld eller hot om våld, förtryck eller kontroll från den egna familjen (Björktomta, 2005).

Våldshandlingarna utförs sällan av religiösa skäl, utan oftast utifrån djupt rotade kulturella föreställningar. Denna motivering till hedersvåld beskrivs i en FN-rapport av Björktomta (2005), där det framgår att vissa muslimska ledare har stått upp och offentligt förklarat att hedersmord inte är sanktionerat av islam. I detta avseende diskuterar även Johansson (2005) att det inte är islam som religion som ligger bakom grymheter som hedersmord, utan att det är en kombination av underutveckling, korruption och maktkoncentration hos vissa maktlystna religiösa ledare som förorsakar orättvisor i könsrelationen. Johansson (2005) nämner Iran och dess nuvarande religiösa makthavare som ett typexempel.

Reyes (2003) diskuterar hedersvåld genom synen på kvinnan och kvinnans frigörelse och att konflikterna inte enbart är konflikter mellan flickan och hennes familj/släkt utan även mellan familjen/släkten och det svenska samhället. Hon menar att konflikten har sin grund i motstridiga synsätt i grundläggande värde- och moralfrågor. Vad gäller samhällets ansvar för utsatta barn och unga med invandrarbakgrund och med särskilda problem, t.ex. hedersvåld, resonerar Reyes (2003) att hon genom sina diskussioner med företrädare för de invandrartäta kommuner som möter dessa flickor har uppfattat vikten av att socialtjänsten försöker lösa konflikten mellan flickan och hennes föräldrar. De ser inte i första hand till att flickan flyttar hemifrån, även om det kan te sig som en god lösning i ett svenskt perspektiv. Konsekvensen av en sådan lösning kan bli att flickan blir mer eller mindre förskjuten av sin familj och därmed ensam och isolerad, vilket på sikt kan innebära en värre situation för henne. När det gäller unga med invandrarbakgrund är det alltid önskvärt och än mer angeläget att försöka finna en lösning inom familjens eller släktens ram (Reyes, 2003).

Långberg och Windelhed (2005) tar upp en del olika punkter för hur det svenska samhället bör möta hederskulturen. Dessa punkter sammanfattas i en handlingsplan med följande mål:

- Flickor som lever i starkt patriarkala familjer och utsätts för våld eller hot om våld skall få skydd.
- Alla flickor skall få information och stöd som ger dem möjlighet att fatta självständiga beslut om hur de vill agera.
- Deras föräldrar skall få information om lagar och normer i Sverige och om skolans värdegrund och vilken undervisning som är obligatorisk.

- Verksam personal inom berörda myndigheter skall ha kunskap om vilka möjligheter till stöd och hjälp som finns för flickorna och deras familjer.
- De myndighetspersoner som möter flickor som lever i starkt patriarkala familjer skall ha ett gemensamt förhållningssätt.

Regeringen har för perioden 2003-2007 avsatt 130 miljoner kronor i projektmedel för skyddat boende och andra insatser för denna grupp ungdomar (Sjöblom, 2006).

2.1 Begreppsdefinition

En stor enighet om hedersbegreppet och hur det skulle definieras erhöles när mordet på Pela Atroshi och Fadime Sahindal uppmärksammades. Kravet på kvinnlig kyskhets är ett centralt inslag menar många forskare (bl. a. Schlytter 2004, Eldén 2003). Gränsen mellan heder och skam är kvinnans kyskhets och hennes oskuld. Kvinnornas kyskhets är bärare av männens, familjens och hela släktens heder. Grundläggande inom hedersetiken, tillsammans med uppfattningen att kvinnan inte själv är kapabel att försvara sin kyskhets, är föreställningen om att kvinnan har ett ansvar för att försvara hedern, förbli kysk. Detta tyder på att kvinnans könsliv inte är hennes privata angelägenhet utan något som berör både familjen och släkten (Björktomta, 2005).

Definitionen av hedersrelaterat våld varierar enligt länsstyrelsen i Stockholm (Sjöblom, 2006). En del anser att alla sorters mäns våld mot kvinnor med utomnordisk bakgrund är hedersrelaterat och en del vill begränsa definitionen till att handla om en specifik form av våld mot kvinnor och flickor som utövas med ett tydligt hedersrelaterat syfte och som förutsätter ett kollektivt stöd (Sjöblom, 2006). I detta hänseende redovisar Bak (2007) att i dåvarande regeringens definition av våld i hederns namn formuleras detta som att det är "en del av det patriarkala våldet" och en del av könsmaktsordningen. Men inom en patriarkal könsmaktsordning är det speciella med hedersvåldet att det

"uppmuntras av kollektivet som ett led i ett strukturellt och institutionaliserat förtryck och utgör ett medel för att utöva kontroll av individer, primärt kvinnor och flickor, i samhällen där heder får innebörden av kontroll av kvinnors och flickors sexualitet" (Regeringskansliet, 2005, s. 26-27, Bak 2007).

I tidiga formuleringar talades det om flickor och kvinnor i starkt patriarkala familjer, medan senare regeringsskrivningar använder begrepp som "personer som lever med stark kontroll och hot från sina familjer" (Bak, 2007).

Enligt en redogörelse för hur skyddskonsulenter bedömer vad som är hedersrelaterat våld kommer det fram att skyddskonsulenternas förståelse ligger helt i linje med regeringens ursprungliga formuleringar (Bak, 2007). Hon avser närmare att skyddskonsulenterna ser hedersrelaterat våld som en del av ett patriarkalt förtryck, men tycker att det skiljer sig från andra kvinnofridskränkningar. Skillnaden är att i sådana fall är en hel familj eller släkt involverade i kontrollen och hoten, liksom att hela familjens ära är satt på spel. De viktiga elementen i konsulenternas förståelse av hedersrelaterat våld är den ständiga kontrollen, och de allvarliga begränsningarna i rätten till frihet, liv och respekt (Bak, 2007).

Wikans (2004) redogör för hedersbegreppet och våld i hederns namn genom att belysa berättelser som finns i europeisk historia om män som för att försvara sin heder varit tvungna

att gå i döden och återupprätta sin ära genom en duell. Heder kunde enligt europeisk historia återvinnas genom att döda den kvinna som orsakat skam över en mans rykte.

2.2 Kontakt med myndigheterna

När kvinnorna vänder sig till kvinnojourerna har de oftast sökt hjälp hos andra myndigheter. Av 115 kvinnor som svarade på frågan runt detta hade 85 varit i kontakt med socialtjänsten. 19 kvinnor uppgav att de inte hade fått någon hjälp och de kvinnor som enligt egen utsago hade fått hjälp var dock fortfarande i behov av skydd och stöd hos kvinnojourerna. Enligt informanterna handlar i alltför många fall kontakterna med myndigheterna om en lång historia av misslyckade möten med skola, polis och sociala myndigheter där flickornas situation missförstås, missbedöms och nonchaleras (Reyes, 2003). Dock har kunskaperna hos sociala myndigheter kring frågor vilka är hedersrelaterade förändrats till det bättre, enligt Sjöblom (2006). Morden på Sara, Pela och Fadime, som främst har uppmärksamats genom media, har bidragit till att öka socialsekreterarnas kunskaper om hedersrelaterat våld mot unga invandrarflickor. Trots att man tidigare hade viss erfarenhet av liknande problematik hade man ändå inte en tillräckligt djup förståelse och saknade ett tankesätt att placera in dessa erfarenheter i. Diskussionen i media och bland allmänheten om hedersvåld och förtryck har bidragit till och påverkat hur socialsekreterare idag förstår, tänker om och beskriver det här sociala problemet (Sjöblom, 2006).

2.3 Polisens roll och arbete

Reyes (2003) redovisar en enkätundersökning med utsatta kvinnor. Många kvinnor visar, enligt erfarenheterna från kvinnojourerna, att de trots långvarig och grov misshandel tvekar att göra en polisanmälan. Att stå inför beslutet att anmäla sina föräldrar är inte lätt för döttrarna. Enkätsvaren visar ändå att det finns kvinnor som har varit i kontakt med polisen. De som befinner sig i en extrem situation av hot och som fruktar för sina liv är oftast de fall som kommer till polisens kännedom. Att ge skydd till dessa flickor är inte alla gånger lätt för polisen, då det finns en rad hinder som försvårar polisens arbete i det hänseendet. Polisens otillräckliga resurser är ett hinder som försvårar polisens möjligheter att utreda, följa upp och erbjuda lämpligt skydd till flickor som utsätts för våld och hot. Kostnadsfrågan kan enligt kvinnojourerna påverka polisens bedömning av flickans behov av skydd och den hjälp hon erbjuds. Bemötandet och hanteringen av sådant våld och hot mot unga flickor varierar och det finns inga klara rutiner kring detta. Hos polisen finns behov av kunskaper och institutionaliserade metoder för att bemöta unga flickor som utsätts för våld och hot. Resursproblematiken anses också sätta hinder i vägen för en effektiv hantering av denna typ av våldsbrott som är både resurs- och kompetenskrävande (Reyes, 2003).

Polisens riktlinjer för handläggningen av ärenden som rör sig om hedersvåld i England är sådana att de där t.ex. avråder från att själva ta kontakt med familjer som misstänks planera att gifta bort ett barn, utan tillråder i stället mer diskreta tillvägagångssätt. Polisen arbetar inte enbart för att utreda hedersrelaterade brott när de väl har begåtts utan också för att förebygga dem. Även i Holland har polisen en checklista som anger vad som bör undersökas när man ska bedöma risken för hedersrelaterade brott. I den holländska polisens rutiner ingår att ge dem som hotas av hedersrelaterat våld olika handlingsförslag och göra en överenskommelse med dem i en skriftlig handlingsplan. De engelska riktlinjerna säger också att polisen ska informera om valmöjligheter liksom om rättigheter men framför allt framhåller de vikten av att värna de hotades personliga säkerhet. Detta innebär att polisen inte bara arbetar med att förhindra hedersrelaterat våld utan också direkt med att skydda de utsatta (Håkansson, 2006).

Länspolis i Eskilstuna är enligt Thapar-Björkert (2007) en polismyndighet i Sverige som har lång erfarenhet av att lösa brott av hederskaraktär. Redan på 1980-talet utredde polisen där ett hedersmord. En släkting hade rest hit från Kanada för att på familjens begäran döda sin syster och efteråt tog mannen sitt liv. Polisen i Eskilstuna konsulteras ofta av andra länspoliser tack vare sin erfarenhet av hedersrelaterat våld. En kriminalinspektör i Sverige har utvecklat sin egen praktiska definition av det våld han utreder, den så kallade Sara-modellen, för att analysera vilka brott som är av hederskaraktär. Han menar således att eftersom kollektivet skyddar förövaren så är det svårt att lösa brottet om polisen inte har kunskap om brottets speciella karaktär, och då fungerar inte den bredare definitionen. Särskilt inte som det ofta krävs av polisen att kunna peka ut mer än en gärningsman.

2.4 Socialtjänstens roll och arbete

När det gäller socialtjänstens insatser rekommenderar Bak (2007) att det som är socialtjänstens uppgift, nämligen att jobba med familjerna, måste förstärkas betydligt. Hon menar att detta gäller både det allmänt preventiva arbetet, innan hoten blivit för allvarliga, och i arbetet med familjen när en person är placerad i skyddsboende. Detta för att många socialtjänster, enligt Bak (2007), känner sig väldigt osäkra inför hedersrelaterat våld och inte prioriterar det. Hon resonerar vidare kring sina intervjuer med socialtjänstens representanter där det framkom en ganska stor osäkerhet inför familjernas sätt att agera. Man gjorde sitt bästa för den som var skyddad, men det verkade enligt Bak (2007) inte som om man egentligen jobbade med familjerna och t.ex. inte bekymrade sig för de syskon som var kvar i familjen. Bak (2007) skriver om en av de intervjuade inom socialtjänsten som berättade om hur det var att arbeta med föräldrarna och att det trots mycket starka och våldsamma reaktioner gick att nå fram till förändringar, även om det tog lång tid. I linje med Bak (2007) diskussion påpekar även Reyes (2003) sociala myndigheters brister i detta avseende.

I en rapport från Integrationsverket pekar Reyes (2003) på att en del av de flickor och unga kvinnor som vänder sig till myndigheter och andra samhällsinstitutioner alltför ofta inte tas på allvar. De får inte den hjälp de behöver och som de enligt barnkonventionen har rätt till och deras behov underskattas. Reyes (2003) poängterar att kvinnors erfarenheter av våld, hot och tvång måste analyseras i ljuset av generella strukturer av könsförtryck och maktutövning i ett etniskt segregerat samhälle.

Huvudansvaret för insatserna i arbetet med utsatta ungdomar och deras familjer ligger på socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2002). Socialstyrelsen har därför fått ett uppdrag från regeringen att ta fram skriftlig information som syftar till att stödja socialtjänstens arbete med flickor eller ungdomar som lever under hot och tvång i sina familjer. Socialstyrelsen som normgivande myndighet skriver att:

- Alla socialsekreterare måste ha en psykologisk beredskap samt skaffa sig kulturell kompetens
- Vikten av handledning och möjlighet till konsultation betonas, vilket kan vara till hjälp vid till exempel riskbedömning, handlingsalternativ och behandlingsstrategi
- Det krävs en integrerad kunskap om vår lagstiftning kopplad till de specifika kulturella mönster som dessa flickor lever i

- Arbetet kräver en framgångsrik integrering av familjerna i Sverige för att förebygga arbetslöshet, segregation och sociala problem, vilket är faktorer som kan medföra en risk att utveckla ett liv i utkanten av samhället och att kulturella särdrag förstärks (Socialstyrelsens meddelandeblad N.6/02:2).

Socialtjänsten stöter, enligt länsstyrelsen i Stockholms läns rapport (2002), på svårigheter i mötet med flickorna och deras familjer. Socialsekreterarna uppger att det finns en hotbild och det upplevs komplicerat och svårbedömt, eftersom de tycker sig sakna kunskaper och kulturell kompetens för att verkligen kunna sätta sig in i flickans situation. Att flickan i vissa fall kanske måste lämna sin familj är ett faktum som socialsekreterarna ställs inför, vilket leder till frågan om en total brytning med familjen är nödvändig, eftersom det innebär isolering för flickan. Flickorna har ibland, med tanke på hotbilden från familjen, svårt att hålla fast vid sin berättelse. När föräldrarna hävdar att flickan ljugar och ord står mot ord, medför det bevissvårigheter i länsrätten. Det är svårt med samarbetet mellan familjen och myndigheten då det i familjerna finns en misstänksamhet mot myndigheter och en okunskap om det svenska samhällets värderingar (Länsstyrelsen, 2002:13:23).

Flickor utsatta för hedersrelaterat våld utsätts, enligt Reyes (2003:24-25), för en lång rad misslyckanden i möten med skola, polis och de sociala myndigheterna. Hon menar vidare att flickornas situation missförstås, missbedöms och nonchaleras och kontakten med sociala myndigheterna kan också innebära att flickornas situation förvärras om familjen får vetskap om kontakten. Flickorna behandlas utifrån en förutbestämd mall, baserad på bl.a. etniska föreställningar när flickans misslyckade möten med socialtjänsten relateras till schabloniseringar (Reyes, 2003). Detta kan leda till att flickorna inte behandlas som våldsoffer. Problemet ses istället som en generationskonflikt där målet för socialtjänstens insatser blir att nå en överenskommelse inom familjen. Insatserna som vidtas verkar styras mer av bristande resurser än flickornas behov av stöd. Flickor som kommer i kontakt med frivilligorganisationer vittnar just om att de inte får hjälp från socialtjänsten och att socialsekreterarna inte verkar förstå deras problem (Länsstyrelsen, 2002:13:23).

Grundläggande värderingar som socialsekreterare tidigare har tagit för givet som demokrati, jämlikhet, mänskliga rättigheter existerar inte för denna grupp flickor, vilket var något som upprörde och engagerade socialsekreterarna (Sjöblom, 2006). Jemteborn (2005) framställer regeringens handlingsplaner som betonar dessa flickors behov och rättighet till att få socialtjänstens hjälp, vilket i flera fall innebär ett omhändertagande och att flickorna skyddas från sina egna familjer. Hur socialtjänsten förhåller sig till konflikter mellan flickor och deras familjer i sammanhang där det kan finnas risk för hedersförtryck är således ett närliggande forskningstema (Jemteborn, 2005).

Schlytter (2004) analyserar den rättsliga regleringen för samhällets ingripande, d.v.s. ”Lagen med särskilda bestämmelser om Vård av Unga” (LVU), med utgångspunkt i situationer där flickor utsätts för tvång, hot och våld från sina familjer. Det finns svagheter i lagstiftningen och i rättsliga resonemang. LVU-lagstiftningen lyfter således inte upp dessa flickors särskilda utsatthet och att flickors egna beteenden, oftare än pojkars, psykologiserar och individualiserar så att problemkonstruktionen hamnar utanför socialtjänstens ansvarsområde (Schlytter, 2004). Genom en analys av socialtjänstens förfarande i tre faktiska ärenden visar hon att det finns föreställningar och normer hos socialtjänsten som spelar en central roll. Socialtjänsten anser att de inte kan framskrida utan att kontakta föräldrarna, när en flicka tar kontakt. Socialtjänsten anser att de måste förhålla sig neutrala och kan därför inte ta ställning för flickan. Vidare anser socialtjänsten att det kan vara lika uselt för flickan att göra ett

ingripande som att inte göra det. Frågan om ”vanlig tonårsfrigörelse” eller inte har även handläggarna visat sig osäkra på och de anser sig sakna kulturell kompetens (Schlytter, 2004).

2.5 Familje- eller ungdomsperspektiv

Flickornas ålder styrde mycket av socialsekreterarnas val av perspektiv i arbetet med hedersvåld. Ett tydligare familjeperspektiv valdes i arbetet för de som var under 18 år men med de flickor som var över 18 år kunde man på ett annat sätt lyssna till flickornas berättelse och de behov som de hade av hjälp för egen del. Det var även då viktigt att inte ”glömma bort” familjen, att pendla mellan ett individperspektiv och ett familjeperspektiv var en utgångspunkt i arbetet. Socialsekreterarna såg till att hjälpa ungdomarna, att trots hot om våld och hedersförtryck stödjade dem i att kunna upprätthålla en kontakt med sina föräldrar och syskon. Det handlade många gånger om att hjälpa till att skydda ungdomen från familjen men att samtidigt hjälpa den att i möjligaste mån kunna ha kontakt med sin familj. Hanteringen av denna balansgång, som socialsekreterarna hade hand om var ofta svår. Det förekom många gånger att flickorna själva drev processen framåt och det gällde för socialsekreterarna att följa och försöka vara så flexibla som möjligt utifrån de behov som uttrycktes (Sjöblom, 2006).

Genom utförda intervjuer med ett antal socialsekreterare framkom att arbetet med dessa ärenden är krävande och att man många gånger kan känna sig osäker, famlande och rädd för att göra fel (Sjöblom, 2006). Socialsekreterarna beskrev också att det saknades resurser för att på olika sätt kunna hjälpa målgruppen. Sjöblom (2006) påpekar att även om chefer på socialtjänsten kunde säga att arbetet med hedersvåld var viktigt så var uppfattningen hos socialsekreterarna att det i allmänhet var en lågt prioriterad problematik. Bristen på boenden, olika mötesplatser och utvecklande av stödverksamheter för den här gruppen av flickor var exempel på denna krassa verklighet (Sjöblom, 2006). Socialsekreterarna beskrev känslan av att arbetet med den här målgruppen mest rörde sig om de akuta fallen, men att behovet av stöd på olika sätt för gruppen flickor som i mer eller mindre utsträckning råkar ut för hedersvåld av olika slag var mycket större. Det stora behovet av hjälp och stöd som socialsekreterarna såg fanns bland dessa flickor och bristen på resurser som tillhandahölls var något som socialsekreterarna uttryckte en stor uppgivenhet kring (Sjöblom, 2006).

Att socialsekreterarna skickades på kurser och olika utbildningar hjälpte inte så länge politikerna inte satsade mer resurser på boenden och stöd. Problemet att hitta fungerande boende och stöd för den här gruppen, med bristande resurser, kunde inte ens välutbildade socialsekreterare råda bot på. Att socialsekreterarna hanterade för få sådana ärenden för att få någon vana och erfarenhet av arbetet med hedersvåld var en återkommande uppfattning (Sjöblom, 2006). Socialtjänsten i vissa kommuner i landet handlade kanske bara ett eller två ärenden per år. Socialsekreterarna uttryckte att det var som att börja om från början varje gång man fick ett ärende som handlade om hedersvåld. De efterfrågade därför experthjälp av olika slag. Vikten av att kunna konsultera någon som har mer erfarenhet och som kunde handleda och vägleda socialsekreterarna i arbetet var stor (Sjöblom, 2006).

Det gick en tydlig skiljelinje mellan ett antal verksamheter/projekt som motverkar hedersrelaterat våld (Björktomta, 2005). Vissa arbetade utifrån ett konsensusperspektiv och vissa utgick helt eller delvis utifrån ett konfliktperspektiv. Konsensusperspektivet utgick tydligare ifrån ett familjeperspektiv där utgångspunkten var att hitta en lösning som kunde hålla ihop och fungera för hela familjen. De verksamheter som utgick mer eller mindre från ett konfliktperspektiv menade att det handlade om förtryck och att flickorna/kvinnorna var våldsoffer. Detta innebar att konsensus och/eller försoning inte var deras första prioritet (Björktomta, 2005).

I en utvärdering av Eriksson & Rashidi (2000) påpekades att den svenske socialarbetaren fungerade som en sorts referensram till hur en svensk man, make eller far tänker. Efter avslutat arbete har socialarbetarna fått några lärdomar, bl.a. vikten av att anpassa innehållet efter deltagarnas nivå och att inte ställa några personliga frågor direkt till en enskild individ. Det var lättare att prata om olikheter än om likheter, det var viktigt att prata ”med” grupperna och inte ”om” dem, samt att grupperna genererat en bra och positiv dialog som kan leda till förändring (Eriksson & Rashidi, 2000).

2.6 Behandlande insatser

Al-Baldawi (1998) lyfter upp att en del verksamheter, som t.ex. orienthälsan, arbetar med familj-, barn-, och ungdomsutredningar efter modellen ”frigörelse inom familjen”. Orienthälsan är ett multikulturellt och multidisciplinärt center för psykosocial bedömning och rehabilitering av människor med olika etnisk och kulturell bakgrund i privat regi. Orienthälsans arbete utgår från en holistisk människosyn och sedan 1995 arbetar man inom den här verksamheten efter en egen modell som man kallar ”frigörelse inom familjen”. Verksamheten består av psykiatriker, psykologer och läkare som kommer från flera utomeuropeiska länder. Verksamhetens strategi går ut på att det är en fördel att ha dubbel kulturkompetens och egna erfarenheter av att komma till ett främmande land.

Många invandrarfamiljer har enligt Orienthälsan både vilja och intresse av att själva försöka lösa sina problem. För att hjälpa familjerna att se sina resurser och få vägledning fram till en lösning är Orienthälsans uppgift att applicera detta synsätt. Svenskar och många invandras sätt att se på familjen och individen skiljer sig markant åt (Al-Baldawi, 1998). Han menar vidare på att när svensken talar om jag, talar många invandrare om vi. Ungdomar med invandrarbakgrund, som i sin frigörelseprocess hamnat i konflikt med sina föräldrar är en av grupperna som Orienthälsan arbetar med. Al-Baldawi (1998) tar upp invandrarflickor som ett exempel på att när de på något vis har brutit mot den kulturella normen inom sin familj berör händelsen inte enbart flickorna utan hela familjestrukturen. Hela familjen måste av denna anledning vara med i arbetet för att lösa konflikten. Denna process omfattar både individuella samtal och samtal med hela familjen. I samtalsformen försöker Orienthälsan både bygga upp en trygghet, finna en balans i familjerelationerna och med hjälp av medling och kompromisser hitta ett samförstånd. För att nå en förändring inom familjen arbetar Orienthälsan, enligt följande (Al-Baldawi, 1998):

”Personal arbetar först med konceptualisering, vilket innebär att tydliggöra det som har hänt, se vilka resurser som finns hos familjen och vilken typ av struktur familjen har. Är det en flexibel eller en rigid familjestruktur? En analys, liksom en riskbedömning görs av situationen. Man undersöker även hur flickan hanterar situationen, vilka bemästrandestrategier hon väljer, samt hur långt ifrån varandra parterna står. Är familjesystemet flexibelt, kan ett samarbete mellan familjemedlemmarna påbörjas? Samtalen som hålls inom Orienthälsan kallas för stödjande och orienterade med pedagogisk inriktning. Står parterna långt ifrån varandra arbetar de parallellt med flickan och de delar av familjen som flickan accepterar. Ibland kan även en tredje part vara inblandad i samtalen, till exempel en socialsekreterare eller en lärare. Om medling inte är möjligt försöker de att bygga upp en ny anknytning som innebär att flickan kan leva sitt eget liv utan rädsla, även om hon inte återförenas med sin familj. Nya strukturer behöver byggas upp kring flickan såsom ett bra boende, ett fungerande socialt kontaktnät, ordnade studiemöjligheter och eventuell terapeutisk kontakt” (Al-Baldawi, 1998). Dessa sätt har resulterat i att en del flickor har flyttat till egna lägenheter och har kontakt med sin familj eller kontakt med en släkting, t.ex. en moster. Ett fåtal har efter eget beslut valt att flytta hem igen. Medlingen måste alltid utgå från flickan men

innan den kommer igång måste Orienthälsan först ta ställning till den analys och riskbedömning som gjorts (Al-Baldawi, 1998).

I arbetet med att närma sig föräldrarna poängterar personal på Orienthälsan att det krävs kulturkompetens. Det betyder att personalen behöver ha vetskap om den kultur och det sammanhang som familjen kommer ifrån och det bästa är om någon bland personalen själv har liknande bakgrund. Det är minst lika viktigt att personalen känner till och är väl förtrogen med den svenska kulturen, med svensk lagstiftning, svenska värderingar, normer och sociala koder (Björktomta, 2005).

I en behandlande verksamhet som arbetar mot hedersvåld råder två pusselbitar, där migrationsprocessen tillsammans med integrationsproblem och generationskonflikt är mest framträdande. Denna privatmottagnings (Orienthälsans) behandlingsstrategi utgår från en helhetssyn på familjen. Den arbetade efter en modell som kallas ”frigörelse inom familjen”, vilken till skillnad från socialtjänsten, hade ett klart uttalat familjeperspektiv. Behandlingen utgick från att det handlade om bristande anknytning, ifall föräldrarna inte uppfyllde sina föräldrafunktioner, samt brister i kommunikationen mellan föräldrar och barn och mellan familjen och samhället. De betonade själva migrationsprocessen som ett försvårande element och då menas att invandrarfamiljernas hierarkiska syn på familjen bland annat tyder på att föräldrarna inte är vana vid att samtala med sina barn på det sätt som svenska föräldrar gör. Denna mottagning strävade mot att nå en kompromiss som är acceptabel för både flickan och föräldrarna genom att samtala med flickan och föräldrarna var för sig och tillsammans (Björktomta, 2005).

Att ge stöd till familjerna måste utvecklas och styrkas, liksom arbetet med attitydförändringar. Medling har också varit som ett förslag på en väg att gå och det har förts fram att män från de minoritetsgrupper, som praktiserar hedersrelaterat våld, har möjligheter att kunna medla och påverka. Unga män med invandrarbakgrund som jobbar i projektet Sharafs Hjältar gör en stor insats för attitydförändringar hos unga och vuxna män. Erfarenhetsutbyten mellan socialförvaltningar och med personer som har arbetat med medling måste sättas i gång (Bak, 2007).

Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, IMS, har haft i uppdrag av regeringen att identifiera välfungerande metoder i arbetet mot hedersrelaterat våld, d.v.s. arbetsmetoder som ger dokumenterat goda resultat. Att söka efter empiriska studier i andra länder som har dokumenterat resultaten av olika arbetsmetoder har varit en central uppgift. I samarbete med den danska Socialforskningsinstitutet (SFI) har studier sökts i Danmark, Norge, Holland, Frankrike och Storbritannien (Håkansson, 2006).

I dessa länder kan åtgärderna och arbetsmetoderna delas in i sådana som syftar till:

1. att förbjuda och förhindra hedersrelaterat våld
2. att förändra den patriarkala familjen och hederstänkandet
3. att stödja och skydda de utsatta

Den första typen av åtgärder är framför allt lagstiftning och dess tillämpning. Den andra typen kan ha en förebyggande inriktning och bestå av bl.a. undervisning och diskussioner eller vara mer behandlande och problemlösande och t.ex. utgöras av familjearbete och förhandlingar mellan utsatta ungdomar och deras föräldrar. Den tredje typen av metoder består av information och råd och stöd till de utsatta och skydd av olika slag, bl.a. skyddat boende (Håkansson, 2006).

Det finns ett stort behov av att utvärdera arbetsmetoder, som exempelvis familjearbete och förhandlingar samt liknande metoder. De verksamma inom dessa områden har olika uppfattningar om sådana metoders värde, en del ser dem som välfungerande och andra som farliga, eftersom det helt saknas studier. Sådana arbetsmetoder skulle samtidigt kunna betyda mycket för dem som utsätts för hedersrelaterat våld, om metoderna är framgångsrika (Håkansson, 2006).

När det gäller behandlande insatser i Sverige så fick Länsstyrelserna i de tre storstadslänen under våren 2002 ett uppdrag från regeringen att kartlägga hur många unga kvinnor som kunde antas behöva stöd och skydd som en följd av att de lever under våld, hot och stark kontroll i patriarkala familjer. I Göteborgsregionen uppskattades att det rörde sig om närmare 200 flickor mellan 12 och 18 år. En kompletterande kartläggning för övriga länet visade på att ytterligare 70-talet flickor hade sökt samhällets hjälp mot hedersrelaterat förtryck (Länsstyrelsen Västra Götaland, 2002:40; 2004:4). Kartläggningarna visade att det fanns stora behov av insatser riktade till utsatta flickor och deras familjer på såväl behov av kunskapsbildning om våldets mekanismer som lämpliga arbetsmetoder. Dåvarande regeringen beslutade år 2003, efter förslag av Mona Sahlin, att regeringen skulle göra en särskild satsning. Under åren 2004-2007 beviljades totalt 200 miljoner kronor till en rad insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck (Bak, 2007).

Länsstyrelserna i hela landet fick i uppdrag att fördela bidrag till projekt inriktade på förebyggande arbete med vikt på samordning på lokal och regional nivå. Bidragen gick till metodutveckling rörande arbete med familjer, attitydpåverkan speciellt riktad till män och pojkar och utbildning av personal som kommer i kontakt med problematiken, såväl som utbildning inom etniskt baserade organisationer och i trossamfund (Bak, 2007).

2.7 Uppbrottets konsekvenser

Flickor och unga kvinnor som befinner sig i en akut situation av hot, som t.ex. hedersvåld, mår mycket dåligt när de försöker bryta med familjen. Uppbrottet med familjen gör att situationen blir mycket svårare för de flickorna och många av dem har gått i självmordstankar och har skuld känslor eftersom de känner att de sviker. Flickor/unga kvinnor som rymmer hemifrån och som inte har ett socialt nätverk hamnar i en extremt utsatt situation. En del av dessa flickor förlorar, i en gradvis process, alltmer kontrollen över tillvaron. Det finns fall där flickorna lämnar sitt hem, vilket förstärker skuld känslorna hos dem och försvårar för flickan att gå vidare. I vissa fall försöker papporna få sina flickor som flytt hemifrån tillbaka genom att hota andra familjemedlemmarna, t.ex. mamman i familjen. Åtgärdsprogram som är riktade till unga kvinnor som utsätts för våld och hot om våld måste ha deras situation som våldsoffer till utgångspunkt. Man skall se och beakta den process som leder till uppbrottet och de påfrestningar som det innebär för varje flicka (Reyes, 2003).

Parallellt med Reyes (2003) resonemang kring uppbrottet med familjen poängterar även Thapar-Björkert (2007) att skyddat boende inte är någon långsiktig lösning. Skyddat boende borde aldrig behöva vara en permanent lösning eftersom det är en extrem och smärtsam lösning att för gott tvingas lämna sitt hem och sin familj. Det enda som i längden kan skydda dessa kvinnor är att klyftan mellan deras livsstilsval och den egna gruppens förväntningar överbryggas. Vägen dit är ännu lång, även om debatten om hedersrelaterat våld är i utveckling, liksom arbetet med att bekämpa det. Det finns dock inte en gemensam internationell definition av själva begreppet, vilket är en konkret svårighet i det här avseendet (Thapar-Björkert, 2007).

2.8 Att förändra hederstänkandet

Eldén (2003) analyserar rykten, oskuld och heder i berättelser om kvinnors liv i fokus. Hon har i sin avhandling visat hur dessa tre teman aktualiseras i berättelser om olika former av kontroll och våldsutövning, och hur de i praktiken hänger samman. Hedersrelaterat våld kan enligt Eldén (2003) analyseras med utgångspunkt i en förståelse av samband mellan kultur, kön och våld. Hon skriver vidare att grova våldshandlingar som hedersmord kan bli begripliga utan att man hemfaller åt att göra den man som utför dådet till ett offer för en ”grundläggande annorlunda kultur”.

För att grovt våld i hederns namn ska bli begripligt måste det enligt Eldén (2003) finnas med en feministisk förståelse där kultur, kön och våld kopplas samman i sitt sammanhang, i ljuset av kulturella föreställningar om hur mäns heder kopplas till kvinnors sexuella beteende. Hon hävdar att mäns kontroll och makt- och våldsutövning upprätthålls, legitimeras och (bort)förklaras med hänvisning till familjens heder. Eldén (2003) resonerar vidare att hedersrelaterat våld med denna förståelse är en ”normalitet” i betydelsen att det är möjligt för män att hänvisa till inarbetade och normativa föreställningar om exempelvis rykten, oskuld och heder för att få förståelse för kontroll- och våldsutövning riktad mot kvinnor i deras närhet. Hedersrelaterat våld förstår Eldén (2003) som en del av en svensk verklighet, och någonting som tolkas och ges betydelse i olika svenska sammanhang. Kvinnor vars föräldrar eller de själva har rötter i Mellanöstern, tolkar enligt Eldén (2003) sina erfarenheter i de sammanhang där de lever.

Vad gäller förändring hos familjer med hederstänkande förklarar Olsson (2007) att man till en början skall kunna förstå varför vissa familjer utför det här våldet mot sina ungdomar. Man måste förstå att de utför våldet för att rädda resten av familjen. Man måste således förstå vad som leder fram till så hemska beslut, för att kunna möta ungdomar som är utsatta för hot om hedersmord. Om man inte kan förklara ett beteende kan man heller inte möta det (Olsson, 2007). Man kan inte säga något generellt om någon grupp när det gäller hedersmord, det går exempelvis inte att säga att ”hedersmord förekommer bland kurder”. Detta är en alldeles för grov generalisering och välutbildade kurder skulle, enligt Olsson (2007), resa ragg eftersom tanken om hedersmord är alldeles för långt ifrån deras föreställningsvärld. Kollektivkulturer lever tydligast kvar på landsbygden där också utbildningsnivån ofta är mycket låg och där varje dag är en kamp för överlevnad. Hedersproblematiken kan enligt regeringskansliet (Mänskliga rättigheter i världens länder) förekomma hos vilken invandrargrupp som helst från Mellanöstern eller Nordafrika, men också bland Kosovoalbaner eller romer (Olsson, 2007).

I fråga om hedersmord vill Olsson (2007) inte komma med några enkla lösningar och det finns uppenbarligen heller ingen enkel lösning. Det enda svaret Olsson (2007) har är att det tar tid att förändra en kultur, d.v.s. att ändra normer, värderingar och regler. Det tar i regel tre generationer. Vi måste till dess, via socialtjänst, sjukvård, skola och ansvariga flyktingmottagningar, skydda dessa ungdomar från att utsättas för repressalier (Olsson, 2007).

Syftet med förändringsmetoder är enligt Håkansson (2006) att påverka den patriarkala familjen och hederstänkandet i demokratisk och jämlik riktning. Detta kallas ofta attitydpåverkan men det handlar inte enbart om normer, värderingar och tänkesätt, utan det yttersta syftet är att förändra det faktiska handlandet. En speciell form av denna typ av metoder är lagstiftningen. Den har ofta till syfte att förändra både handling och normer för handling, både ställa upp yttre hinder för handling och skapa inre normer som styr handlandet. Lagstiftning mot tvångsäktenskap kan t.ex. på så sätt, dels ha det omedelbara syftet att tvinga föräldrar att låta sina barn själva bestämma vem de ska gifta sig med, dels ha det mer

långsiktiga syftet att föräldrarna ska börja tycka att barnen ska ha ett sådant självbestämmande och att tvångsäktenskap är fel (Håkansson, 2006).

De övriga metoderna för att motverka tänkande och handling som ger upphov till hedersrelaterat våld kan delas upp i dem som används i situationer när någon utsatt person inte har identifierats och dem som används i situationer när en sådan person har identifierats (Håkansson, 2006). De typer av metoder som företrädesvis används på gruppnivå har ett förebyggande syfte och den andra på enskilda individer eller familjer och har till syfte att förbättra situationen för utsatta familjemedlemmar. Den kan kallas generella och specifika insatser eller gruppinriktad och familjeinriktad påverkan. I Norge omfattas exempelvis alla nyanlända invandrare mellan 16 och 55 år av en insats där de under de första åren i landet måste genomgå en utbildning på 300 timmar. Kunskap om kvinnors och barns rättigheter, barnuppföstran jämställdhet och familjeliv ingår i det momentet i Norge (Håkansson, 2006).

Det finns en annan typ av metod gentemot familjer med hedersproblematik och det är att påverka dem som man vet förtrycker andra i familjen eller släkten och har hotat eller utsatt dem för hedersrelaterat våld. Man förebygger således inte problem genom att hjälpa en redan utsatt person och det handlar inte om gruppinriktade metoder utan snarare om familjeinriktade. Det handlar sannolikt alltid om någon form av samtal för att förändra tänkande och handling hos föräldrar och andra i familjen och kanske också i släkten och klanen. Denna metod kan kallas råd och vägledning, dialog, förhandlingar eller medling (Håkansson, 2006). Exempel på insatser av det här slaget är rådgivning till familjer vid *Transkulturellt Terapeutisk Team* och medling mellan ungdomar och deras föräldrar vid *Etnisk Konsulentteam* i Danmark. Medlingen vid konsulentteamet görs mot bakgrund av en kartläggning av viktiga personer i familjen och nätverket, samt av deras värderingar och syn på konflikten. Det sägs att medlaren bör vara opartisk och opersonlig och inte vara utrustad med någon särskild auktoritet (Håkansson, 2006).

Bremer m.fl., (2006) redogör för en behandlingsvariant av Håkanssons (2006) tankegångar rörande det transkulturella synsättet. Denna behandlingsmetod utförs utifrån ett annorlunda perspektiv, där höga krav ställs på behandlaren. För att bedriva transkulturellt behandlingsarbete förutsätts att man som behandlare skall ha en medvetenhet om, en nyfikenhet på och viljan att ständigt öka kunskapen om våra egna kulturella föreställningar. Behandlaren måste vara beredd att släppa sin självklara förankring i sin egen kulturella kontext och vandra fram och tillbaka mellan tonåringens värld, föräldrarnas och sin egen. Detta transkulturella perspektiv måste genomsyra allt stöd- och behandlingsarbete för att tonåringen ska få största möjligheten att utveckla ett liv med balans mellan egen autonomi och tillhörighet till sin familj, släkt och kultur. För att kunna bistå ungdomar utsatta för hedersvåld fordras av behandlaren att kunna gå in och ut ur olika kulturella aspekter, precis som tonåringar som lever i hederskulturer i Sverige gör varje dag (Bremer m.fl., 2006).

2.9 En ny behandlarroll – den transkulturella

Ett transkulturellt behandlingsarbete utvecklas när ett givande och tagande är på jämlik nivå med ett förståelseperspektiv i förgrunden. Detta innebär att behandlaren måste träna upp sig att tänka ur flera kulturella perspektiv, att gå in och ut ur olika kulturella kontexter och öva upp sin förmåga att röra sig empatiskt mellan dessa kontexter. Behandlaren måste sträva efter att bli lika kulturellt kompetent som ungdomen är (Bremer m.fl., 2006).

En viktig ståndpunkt som Bremer m.fl. (2006) tar upp i sin bok rör sig om fördomar hos behandlare. Författarna poängterar att det största hotet mot en behandlares kompetens är

föreställningen att man inte har några fördomar. Man kan inte förändra fördomarna om man aldrig kan ta fram sina ambivalenta tankar och känslor och titta på dem. Man ska istället ”vårda” sina fördomar, ta fram dem och titta på dem så att man inte glömmer att de finns. Då styr de ens handlande mindre (Bremer m.fl., 2006).

Erfarenheten har visat att om man ska kunna vara till någon hjälp, annat än genom att skilja tonåringen från familjen (vilket ibland kan vara nödvändigt), är det komplicerat att komma vidare om man inte också har kunnat sätta sig in i föräldrarnas tankesätt. Det som är nog svårt när man delar kultur med föräldrarna blir ännu svårare när en del av föräldrarnas normer och värderingar är helt skilda från ens egna. Att se saken utifrån ursprungskulturens synvinkel är väsentligt, inte enbart för att ha en chans att komma till tals med föräldrarna utan också för att denna kultur är en del av tonåringens inre arv. Om ungdomen är född i Sverige och är uppvuxen i sin familjs traditionella kultur, en kultur som i späda ålder är ”allt”, blir en gradvis allt mer, av tonåringen själv, ifrågasatt ram för sättet att vara och förstå sig själv (Bremer m.fl., 2006).

Det finns vissa familjer som är angelägna om att assimileras i Sverige, genom att ta avstånd från sin egen ursprungskultur och anammar helt det svenska sättet att leva. Andra familjer försöker bevara sin etniska och kulturella karaktär till varje pris och isolerar sig från majoritetssamhället. De familjer som är öppna för den nya kulturen, vidmakthåller delar av sin egen och som möts av ett samhälle som är berett att förändras, kommer också att integreras (Bremer m.fl., 2006). Vad gäller familjearbete handlar det för terapeuten om svåra balansgångar. Man måste bygga upp en kontakt med föräldrarna, annars kan terapeuten inte vara till någon nytta i familjearbetet. Det uppmanas att detta uppbyggande inte får nagga på förtroendekapitalet i relationen till tonåringen alltför mycket. Då äventyras inte enbart familjearbetet utan i värsta fall även det individuella arbetet med tonåringen (Bremer m.fl., 2006).

Det poängteras av Bremer m.fl. (2006) att en familjekontakt som baseras på förhandling vanligen inte leder till några förändringar i familjens hierarkiska system. Om resultatet blir att flickan flyttar hem leder det inte sällan till att hon flyr eller flyttar ganska snart igen. För att någon förändring av relationssystem skall ske krävs det både tid och en familjeterapeutisk behandling, vilket man ska skilja från familjearbete med fokus på förhandling (Bremer m.fl., 2006).

Den underliggande frågan om hanteringen av heder och skam i familjen behöver bearbetas och utvecklas. Man kan inte tolerera lösningar som släkten och klanen inte tycker är hedervärda. Det speciella för familjeterapi med familjer från hederskulturer är således att frågan om skam och heder är den mest kraftfulla organisatorn av familjesamspelet. Författarna betonar att frågan om heder kan vara en fråga om liv eller död. Man måste dock som behandlare vara medveten om att hederskulturens normer hela tiden ligger under ytan och styr vilka relationslösningar som är möjliga inom familjen (Bremer m.fl., 2006).

Återigen framhäver Bremer m.fl. (2006) att skilja mellan familjesamtal, som enbart handlar om förhandlingar, och familjeterapi, som handlar om processer. Dessa processer pekar på vikten av att vinna tid så att parterna får en chans att vänja sig vid tanken på en till synes omöjlig förändring. Den pekar också på vikten av att arbeta med hela systemet för att uppnå genuina förändringar, men också svårigheten att komma till och att kunna genomföra arbetet (Bremer m.fl., 2006).

2.10 Behovet av resultatutvärdering

Håkansson (2006) diskuterar kring resultatutvärderingar att det endast finns enstaka studier som säger något om resultaten eller effekterna av olika insatser eller arbetsmetoder som används i arbetet mot hedersrelaterat våld. Man har kunnat identifiera fyra sådana studier: den danska studien om parbildning bland etniska minoriteter, den norska studien av diskussionsgrupper och de båda likaså norska studierna som rör skyddat boende. Inte någon av dessa studier hade som huvudsyfte att redovisa resultaten av åtgärderna eller arbetsmetoderna. I ett par fall var syftet att beskriva verksamheterna och i det sammanhanget lämnades vissa uppgifter om resultaten. Man kan dra slutsatsen av detta att efterfrågan på systematiskt, empiriskt baserat metodstöd i arbetet mot hedersrelaterat våld har varit alltför svag hittills (Håkansson, 2006).

Ett annat sätt att försöka påverka hederstänkande och patriarkalt förtryck är att arbeta med enskilda familjer, t.ex. genom förhandling, medling eller familjearbete i annan form. En stor oenighet råder bland de verksamma på området i frågan om detta är en framkomlig väg eller inte. Framgång skulle samtidigt på den vägen radikalt kunna förändra situationen för dem som utsätts för hedersrelaterat våld. Att få kunskap om resultaten av sådana arbetsmetoder är angeläget (Håkansson, 2006).

3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Studien syftar till att belysa olika svenska myndigheters förändringsstrategier och bemötande av hedersrelaterat våld hos familjer med denna problematik, samt undersöka om strategier och bemötanden skiljer sig mellan de berörda myndigheterna. Syftet kan preciseras till följande frågeställningar:

- 1.** Vilka strategier och bemötande används gentemot berörda familjer för att möjliggöra en förändring?
- 2.** Har de olika berörda myndigheterna samma strategier och bemötanden av hedersproblematik?

4 TEORIFÖRANKRING

Jag har valt att i huvudsak använda mig av ett pedagogiskt perspektiv. Som komplement skulle eventuellt ett psykologiskt synsätt kunna användas, som grunden för en strategi för bemötande och behandling av hedersvåld. I det pedagogiska perspektivet diskuterar jag främst begreppen etniskt homogent och heterogent samhälle och vilken betydelse de har i bemötandet av individer med ett annat ursprung än svenskt. Utöver det visar jag kortfattat ett tänkbart psykologiskt angreppssätt, som i kombination med det pedagogiska grundperspektivet skulle kunna vara en tänkbar väg till attitydförändring hos familjer med hederstänkande.

Inledningsvis vill jag klargöra två huvudsynsätt kring socialarbetarnas roll och uppgift gentemot familjer och bemötandet av hedersproblematiken. Dessa två huvudsynsätt har debatterats av olika forskare, både inom Sverige och internationellt. Forskarnas debatt har rört sig om betydelsen av likhet och olikhet mellan klient och socialarbetare. Kamali (2002) diskuterar kring dessa synsätt och ställer sig positiv till likheten mellan socialarbetare och invandrarklient genom att förklara problem som annars ibland kan uppstå i kontakterna.

4.1 Det pedagogiska perspektivet

Det pedagogiska perspektivet presenteras i Kamali (2002) och rör sig om homogent och heterogent samhälle. Han diskuterar sin egen och andra forskares inställning beträffande dessa begrepp. Syftet med det pedagogiska angreppssättet är att möjliggöra lärande och utveckling, i denna studie med avseende på förändring av hederstänkande.

4.1.1 Etniskt/kulturellt sensitivt socialt arbete

Som en följd av de senaste decenniernas invandring till Sverige har en homogen befolkningssammansättning blivit heterogen och gett upphov till ett mångkulturellt samhälle. I detta samhälle, som är grundat i majoritetssamhällets strukturella egenskaper och dess myndighetskultur är socialt arbete grundat på de normer och värderingar som gäller för majoritetsbefolkningen. Detta innebär att man riskerar att bli ineffektiv i kontakter med en del klienter från invandrargrupper, trots att en ganska stor andel av socialtjänstens klienter kommer från minoritetsgrupper. Större krav ställs därför på socialtjänsten och socialarbetarna. Man brukar tala om att det uppstår ett ”kulturellt gap” mellan socialarbetarkåren och de nya klienterna (Kamali, 2002).

Durst (1995) skriver i det här hänseendet att socialsekreterarna i den nya mångkulturella verkligheten behöver utveckla en relation med sina klienter som är baserad på ömsesidigt förtroende. Att skapa ett sådant ömsesidigt förtroende med klienter från en annan kulturell bakgrund än socialarbetaren har kan vara svårt. Då brukar man tala om att socialarbetarna hamnar i en situation som är typisk för ”det kulturella gapet”. Klienterna i en sådan situation blir antingen mycket lydiga, reserverade, restriktiva eller visar inte något förtroende för socialarbetarna. Denna situation gör att socialarbetarnas ”goda intentioner” inte ger något resultat och de blir mer och mer frustrerade och kanske även sårade. Konsekvenser av ett sådant förhållande kan bli att socialarbetare som inte förmår förstå klienterna antingen hänvisar till kulturella skillnader eller lämnar problematiken orörd (Durst, 1995).

Man kan enligt Kenneth Chau (1991) använda sig av två begreppsliga medel för att debattera de specifika behov som etniska minoriteter och invandrare har. ”Sociokulturell oenighet och konflikt” är det första begreppet, vilket kan förklara behov och problem som följer av deras

upplevelser av kulturellt brott och transformering i den nya kulturella miljön. Forskaren menar att invandrarnas gamla värderingar och livsstilar hamnar i kris som ett resultat av anpassningssvårigheter till den nya majoritetskulturen. "Förskjutning och avlokalisering" är det andra begreppet, som Chau (1991) menar, beskriver invandrarnas problem i det nya samhället i deras sociala sammanhang och möjligheter, vilket har att göra med majoritetssamhällets diskriminering av invandrargrupperna.

Socialarbetare måste respektera klienternas personlighet och behandla dem med värdighet, samt undvika stereotyper om dem, skriver Malahleka och Woolfe (1990). Vidare menar de att professionella socialarbetare måste erkänna och använda sig av de positiva kvaliteter som etniska gruppers familjestrukturer har. Man åsidosätter familjernas egna resurser som finns förkroppsligade i familjen utan ett sådant förhållningssätt. Etniskt/kulturellt sensitivt socialt arbete förutsätter att socialarbetare, beslutsfattare och praktiker regelbundet granskar och ifrågasätter sina egna attityder för att vara i stånd att erbjuda och tillhandahålla en god service till dem som behöver den (Malahleka och Woolfe, 1990).

4.1.2 Etniskt och kulturellt lika eller olika socialarbetaren

Frågan om socialtjänstens och socialarbetarnas roll i arbetet med invandrarklienter har aktualiserats, p.g.a. det ibland mindre framgångsrika sociala arbetet med dessa och de komplexa problem som kan uppstå i deras kontakt med socialtjänsten (Kamali, 2002). Dessa problem är inte utmärkande för Sverige utan har internationell karaktär. Socialtjänsten i många västerländska samhällen som möter samma problematik försöker anpassa sitt arbete till dagens plurala och mångetniska samhällen. Förklaringen till det sociala arbetets svårigheter med att ge invandrarklienterna en bra service riktar sig mot skillnader i klienters och socialarbetares etniska och kulturella bakgrund. Socialarbetarens beslut och klientens attityd till socialarbetaren påverkas både av dessa två aktörers lika eller olika etniska tillhörighet och av klientens kulturella preferenser (Kamali, 2002).

Klienter föredrar nästan alltid att ha en socialarbetare från sin egen etniska grupp, skriver Tyler, Brome och Williams (1991). Om socialarbetarna inte har samma etniska bakgrund som klienterna så menar forskarna att klienter från etniska minoriteter i mycket mindre utsträckning använder sig av socialtjänstens tjänster och drar sig för att ta kontakt med dem. Andra forskare, exempelvis Coleman, Warmpold och Casali (1995), skriver att ett sådant teoretiskt resonemang inte har kunnat bekräftas genom empirisk forskning. Genom många studier har man kommit fram till olika slutsatser om betydelsen av likhet mellan klient och socialarbetare. Helms (1986) påpekar i det här avseendet att man inte har tagit hänsyn till kulturella skillnader inom en och samma etniska grupp, eftersom forskningen har misslyckats att finna belägg för det ena eller det andra.

Forskare som betonar kulturell förståelse som en grundläggande variabel i arbete med klienter från minoritetsgrupper, har diskuterat vikten av kulturell harmoni mellan socialarbetare och klienter (Kamali, 2002). Socialt arbete bygger i första hand på den information och de fakta som samlas in genom samtal med klienten. Det är genom tolkning av dessa fakta som man förutsätter förståelse av de kulturella normer och koder som formar klienternas liv. Socialarbetare från samma etniska grupp som klienterna har enligt dessa forskare bättre möjlighet att förstå klienternas problem och erbjuda dem lämplig och effektiv hjälp (Kamali, 2002). Kulturell representativitet är enligt andra forskare inte nödvändig (Ibrahim, 1997, Corey, Corey och Callahan. 1993, Ridley, 1995). Även om socialarbetare från samma etniska grupp kan vara bättre för klienterna till en början, håller det inte i längden, därför väger

professionalism tyngre i arbetet. Det ses inga stora skillnader mellan socialarbetare från majoritetssamhället och socialarbetare från invandrar- och minoritetsgrupper (Kamali, 2002).

Hittills har många socialarbetare med invandrarbakgrund fått arbete just i invandrartäta och ofta problembelastade bostadsområden och dessutom tilldelats ärenden med invandrarklienter. Emellertid har dessa socialarbeters arbete med invandrarklienter inte varit föremål för vetenskaplig granskning i syfte att belysa effekten av socialarbetarnas kulturkompetens för klienterna. Dock hoppas man att forskning ska kunna ge perspektiv på socialt arbete med invandrarklienter genom att bl.a. studera klienternas syn på socialtjänsten i allmänhet och på skillnader mellan socialarbetare med invandrarbakgrund och socialarbetare med svensk bakgrund (Kamali, 2002).

De senaste decenniernas ökade invandring till Sverige har, enligt Kamali (2002), medfört strukturförändringar inom den svenska befolkningen. Arbetslöshet, marginalisering och utanförskap för många invandrargrupper är faktorer som lett till uppkomsten av etnifierade och segregerade bostadsområden. Det som har ställt kommunernas socialtjänst inför nya och komplicerade problem är kombinationen av dessa faktorer med normativa skillnader och avsaknad av integrering i det svenska samhället (Kamali, 2002). Vidare skriver han att det ställs nya krav på det traditionella sociala arbetet utav individer och familjer från skilda etniska grupper med sina specifika problem som dels har sin grund i deras sociokulturella bakgrund och dels i deras levnadsförhållanden i Sverige. Detta utmanar vissa grundläggande förutsättningar för det professionella sociala arbetet som exempelvis empati, klientperspektiv, samtal och samförstånd mellan socialarbetaren och klienten. Det har enligt Kamali (2002) alltmer visat sig att de konventionella metoder som används inom det rådande sociala arbetet är oförmögna för att erbjuda adekvata åtgärder och insatser för invandrargrupperna.

En del forskare i Sverige, många europeiska länder och USA, har efter många decennier av intensivt socialt arbete bland invandrargrupperna börjat inse att invandrarnas sociala problem ofta har komplexa orsaker som inte kan avhjälpas med traditionella medel (Kamali, 2002). Dessa forskare förespråkar en grundläggande ideologisk förändring inom det traditionella sociala arbetet och hävdar bestämt att de gamla metoderna skall ersättas med nya om man ska nå önskat resultat. Men det finns andra forskare som har en annan uppfattning. Den andra gruppen forskare tror att det inte behövs specifika åtgärder för invandrargrupperna utan man genom mindre justeringar av de rådande metoderna i det befintliga sociala arbetet kan avhjälpa invandrargrupperna. I länder som England, USA, Nederländerna, Tyskland och även Frankrike har under 80- och 90-talen debatten om förändringar av det traditionella sociala arbetet tagit ny fart. Engelska forskare har kritiserat och propagerat för åtgärder som skulle kunna korrigera misstag som har begåtts av sociala myndigheter mot invandrargrupperna. Engelska forskare har kunnat kartlägga de svårigheter som uppstår mellan socialarbetarna och invandrarna (Kamali, 2002).

Kamali (2002) redovisar en studie där det visas att kontakterna ofta bryts mellan invandrare och socialtjänsten med hänvisning till ”ovillig att samarbeta”, ”svårt att arbeta med” eller ”familjen själv tar hand om problemet”. Man har krävt en del förändringar av socialtjänsten för att kunna anpassa den till de specifika behov som minoritetsgrupper har. Sådana specifika behov fordrar insatser som i vissa fall skiljer sig från de åtgärder som socialtjänsten vidtar för individer och familjer från majoritetssamhället (Kamali, 2002).

En del amerikanska forskare, som t.ex. Karin Elliot Brown (1997), föreslår ett ”skräddarsytt” socialt arbete för minoritetsgrupper och invandrare. Ett grundläggande skäl till att man behöver ett annorlunda socialt arbete för minoriteter, betonar ovannämnda amerikanska

forskare, är kulturella olikheter mellan invandrarna och majoritetssamhället. Beaktar man inte kulturella skillnader som påverkar grunderna för socialt arbete, som exempelvis synen på vad som är sociala problem kan man, menar Brown (1997), inte avhjälpa minoriteternas komplicerade problem. En del andra forskare, såsom Ross-Sheriff och Jones (1997), delar Browns uppfattning och argumenterar för en specialkonstruerad socialtjänst för minoriteter. Forskarna menar att man måste väga in "klientperspektivet" och att utan respekt för klienterna är all form av socialt arbete dömt att misslyckas. Omnämnda forskare lägger tonvikt vid betydelsen av kulturella mönster i klienternas handlingar.

Meningarna mellan olika forskare är dock delade. Oliveri (1997) avslår exempelvis idén om ett specialdesignat socialt arbete för invandrare och menar istället att metoder inom socialt arbete har "generella" aspekter som väger tyngre än faktorer som etnicitet och kulturell tillhörighet. Hon menar vidare att socialt arbete som är grundat i teorier, värderingar och strategier frambringar relationer mellan terapeuten och klienten. Detta beskrivs som ett problem inom socialt arbete eftersom detta försvåras ytterligare om man förstör kulturella skillnader mellan socialarbetare och klienter. Oliveri (1997) avser att skillnaderna mellan etniska grupper och majoritetssamhället kan vara mindre än skillnaderna inom etniska grupper. Hennes slutsats av det här resonemanget är att en professionalism som bygger på teorier och värderingar som styrande för det sociala arbetet, måste förstärkas och göras mer effektiva.

4.2 Förändringsprocesser ur ett psykologiskt synsätt

För att kunna förändra djupt rotat hedersbeteende kan eventuellt ett psykologiskt synsätt i kombination med det pedagogiska grundperspektivet användas som ett lämpligt angreppssätt. Olsson (1988) presenterar ett psykologiskt synsätt, där han diskuterar olika sociala förändringsprocesser genom att klargöra sin och andra forskares teorier.

4.2.1 Sociala förändringsprocesser

Det råder olika grundantaganden om människors förändring och en av dem är det mekanistiska, vilket innebär att vissa yttre strukturer och handlingar utlöser och kontrollerar människors beteende (Van de Ven, 1981 a a).

Olsson (1988) resonerar kring problem i samband med förändring i frågor som hur en förändring skall introduceras. Vilken organisationsstruktur ger bäst möjlighet att styra och kontrollera förändringsskeendet och hur kan individer i organisationen motiveras att anamma förändring och lära in adekvat beteende? Utgångspunkten är att förändringens konsekvenser är förutsägbara och kontrollerbara.

4.2.2 Dynamiska modeller

Olsson (1988) menar att en annan utgångspunkt är att iaktta förändring som en konsekvens av det dynamiska samspelet mellan olika krafter inom en individ eller parter i ett socialt system. Förändringen antas då komma till stånd genom skapandet av ett nytt synsätt (insikt), ett förpliktande val av en ny handlingslinje eller en kollektiv överenskommelse. Dessa skeenden förändrar förutsättningarna för upplevande och handling hos individerna i det sociala systemet.

Den dynamiska synen på förändring skapar andra problemställningar än den mekaniska modellen. Resultatet av en förändringsprocess kan i princip inte förutsägas, den kan enbart igångsättas och stödjas. De nya synsätt och grunder för relationer som skapas blir den kreativa

produkten av konflikt och problemlösningar. Med denna utgångspunkt blir följande frågor viktiga att besvara: Hur kan förändringsprocessen underlättas och under vilka omständigheter kan de stagnera? Vad innebär stagnation på olika stadier i förändringsprocessen? För att besvara dessa frågor blir det väsentligt att skapa mer ingående kunskaper om förändringsprocessen (Olsson, 1988).

En konsekvens av modellen blir enligt Olsson (1988) att man kan göra antaganden om kvalitativa nivåer av förändring. Tillämpning av det förhärskande synsättet på nya problem eller mekanisk tillämpning av nya handlingar i en organisation innebär inte förändring i egentlig bemärkelse. En reell förändring förutsätter att de grundläggande förutsättningarna för handlingarna har prövats och förändrats. Argyris (1978, a a) skiljer t.ex. mellan förändring av en organisation genom att man lär sig lösa nya uppgifter och förändring genom att man skapar en ny handlingsteori för problemlösning. I vardagslivet skiljer man också enligt Olsson (1988) mellan den låtsasförändring människor utträttar för att vara auktoriteter till lags och äkta förändring. Man förhåller sig enligt Olsson (1988) olika till människor, beroende på hur man upplever deras motiv för förändring.

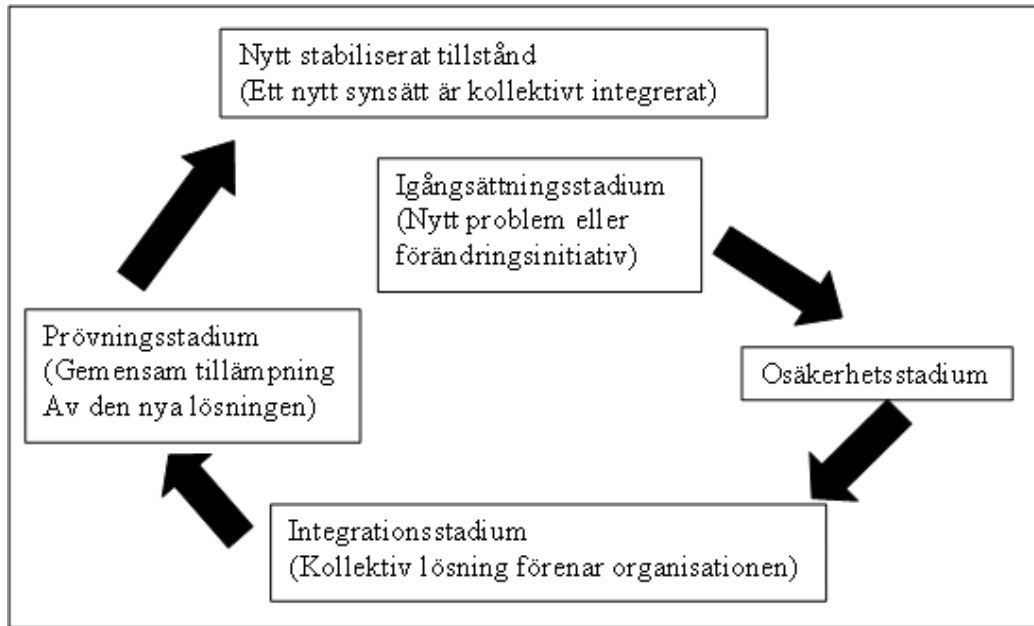
En generell modell för sociala förändringsprocesser i organisationer föreslås av Olsson (1988), då han avser att lägga tonvikten vid kvalitativ förändring, d.v.s. att nya premisser för handling och relationer skapats. Olssons (1988) förslag lyder enligt följande:

Igångsättningsstadium, en förutsättning för förändring är att ett nytt problem eller initiativ från någon part i det sociala systemet inte kan hanteras med de handlingsteorier och relationer som systemet har.

Osäkerhetstillstånd, denna situation försätter, efter inledande aktivitet, det sociala systemet i ett osäkert tillstånd där inga lösningar är självklara och som kan te sig kaotiskt. De tidigare förutsättningarna för handlande är ifrågasatta men inte ersatta med nya.

Integrationsstadium, sökandet efter nya lösningar är till en början en konfliktpräglad process där olika intressen bryts mot varandra. Först när någon form av kollektiv överenskommelse kan uppnås förenas gruppen eller organisationen i målinriktade handlingar.

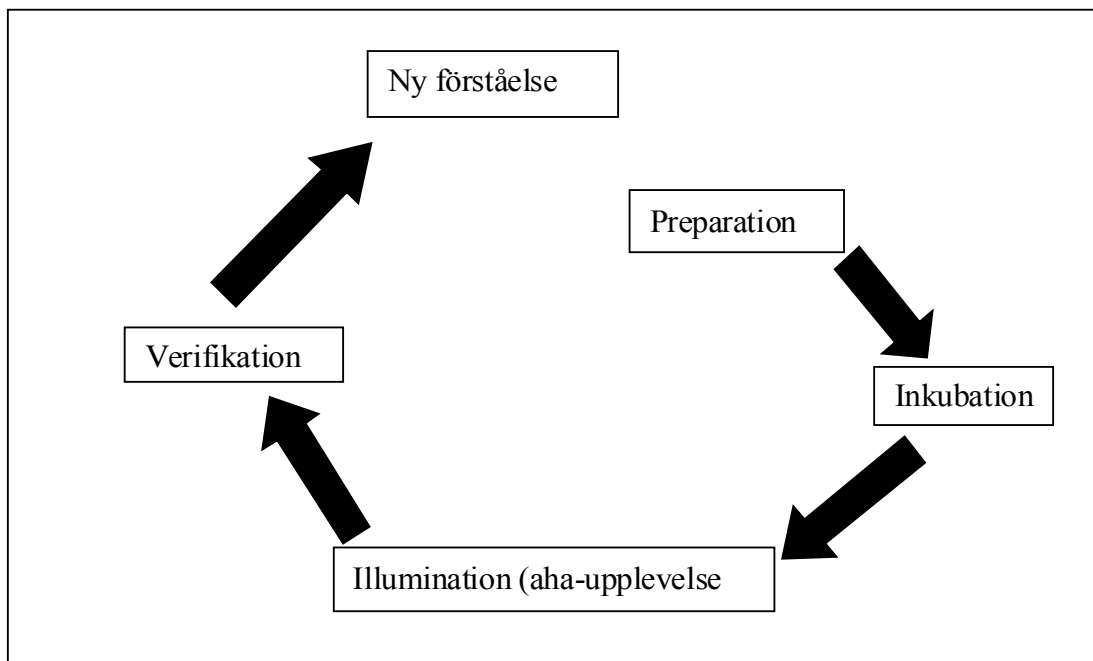
Prövningsstadium, genom en prövningsperiod där den nya lösningen prövas och utvärderas kan det sociala systemet stabiliseras i ett förändrat tillstånd eller försättas i ett nytt konflikttillstånd, om problemet ändå inte kan lösas.

Figur 1. En modell för förändring av ett socialt system (grupp eller organisation) som en sekvens av stadier (Olsson 1988).

4.2.3 Tillämpning av individens problemlösning

Inlärninɡ betraktas traditionellt som en konsekvens av problemlösning. På ett inre plan bearbetas nya erfarenheter och resulterar i en meningsfull reorganisation av förståelse och handling som överskrider den tidigare erfarenheten. Detta synsätt har främst tillämpats på den vetenskapliga problemlösningsprocessen och har rötter hos vetenskapsmän inom skilda områden. Detta har utformats till en modell av Wallas (1926, a a) där det antas att problemlösningen efter inledande studier av problemet (**preparation**), övergår i en inaktiv frustrerande period där till synes inget konstruktivt sker (**inkubation**). Efter den fasen kommer lösningsfasen, då lösningen av problemet kommer som en plötslig aha-upplevelse (**illumination**). I en sista fas i den kreativa processen provas lösningens tillämpbarhet i skilda situationen (**verifikation**). En viktig del av processen antas pågå på ett inre plan under den inaktiva fasen, inkubationen, där den förståelse av världen som personen redan har konfronteras med problemet. Man kan säga att under inkubationsfasen pågår en konflikt mellan de nya erfarenheterna och det tidigare upprättade sättet att förstå och hantera problem av liknande art. I psykoanalytisk teori talar man om dessa processer som förmedvetna (Olsson, 1988).

Figur 2. En förändringsmodell för kreativt tänkande och problemlösning (Olsson 1988).

5 METOD

Positivism och hermeneutik är två essentiella synsätt som delar vetenskapssamhället, från filosofin över metavetenskapen till vetenskapen, i olika grupper. Den positivistiska forskningstraditionen har sina rötter i en empirisk tradition, där fysiken är den vetenskap som utgör idealet. Positivisterna strävar efter att grunda tänkandet på "fakta", d.v.s. kunskap som baseras på sinneserfarenhet, medan den hermeneutiska forskningstraditionen är en förståelseinriktad forskningsansats där tolkning utgör den huvudsakliga forskningsmetoden (Patel och Davidson, 1994).

Den hermeneutiska forskningsmetoden valdes för denna studie eftersom jag ansåg att genom att se helheten i hedersproblematiken kan jag komma djupare i förståelsen och tolkningen av detta fenomen. Någon kvantitativ mätning av fakta skulle inte bli aktuell med tanke på studiens syfte.

5.1 Hermeneutik

Inom ramen för en hermeneutisk forskningstradition söks inga absoluta sanningar, sådana finns inte enligt den hermeneutiska kunskapsteorin. Istället söker forskaren nya och mer fruktbara sätt att förstå företeelser som kan vara svåra att behandla i vår vardagsförståelse. Det är genom språket som den mänskliga existensen kan tydas och begripas i den hermeneutiska sfären. Vad den nutida hermeneutiken avser är att man också kan tolka mänskliga handlingar. Inom flera vetenskapliga ordningar, framför allt inom human-, kultur- och samhällsvetenskap tillämpas numera hermeneutiken. En hermeneutisk forskare utgår från det individuella perspektiv som bestäms av egen förförståelse. Förförståelsen, de tankar, intryck och känslor och kunskap som den hermeneutiske forskaren har, är till förfogande och inte ett hinder för att tolka och förstå forskningsobjektet. Hermeneutikern försöker se helheten i forskningsproblemet till skillnad mot positivisten, som studerar forskningsobjektet bit för bit (Patel och Davidson, 1994).

Hermeneutiska teorier skildrar en människas eller en grupp människors livsvärld. Den livsvärld som en individ uppfattar är den värld han själv och andra individer uppfattar. Meningen med den hermeneutiska teorin är att läran skall framställa denna livsvärld, vilket medför att om man föreställer sig in i teorin så begriper man den livsvärld teorin framställer (Hartman, 2004).

Metoder för att bearbeta textmaterial kallas oftast för kvalitativa. Syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är att förstå ämnen från livsvärlden ur den intervjuades eget perspektiv. De metodologiska tankarna om den kvalitativa forskningsintervjun ligger till grund för den empiriska studiens utformning och genomförande. Den kvalitativa intervjuens förståelseform beskrivs i termer av upplevelser, medvetenhet, beskrivning, mening, tolkning och samspel. Forskningsintervjun är ett samtal mellan två människor om ett tema av ömsesidigt intresse, och därmed en specifik form av mänskligt samspel där kunskap utvecklas genom dialog (Kvale 1997). Kvalitativa undersökningar syftar till att skaffa en annan och djupare kunskap än den fragmentiserade kunskap som ofta erhålls när kvantitativa metoder används. Den kvalitativa bearbetningen präglas också ofta av den person som genomför arbetet (Patel och Davidson 1994).

Forskningsintervjun är enligt Kvale (1997) en dialog om den mänskliga livsvärlden, där den verbala diskussionen förvandlas till texter som skall tolkas. Han framhäver vidare att hermeneutiken således är dubbelt relevant för intervjuforskning, dels genom att

uppmärksamma det samtal som åstadkommer de intervjutexter som skall tolkas och dels genom att belysa det förlopp där intervjutexterna tolkas, vilken återigen kan uppfattas som en konversation eller en diskurs med texten?

Studiens syfte är att genom en studie av olika myndigheters hantering av hedersproblematik undersöka om det finns en gemensam linje både mot den utsatte ungdomen och familjerna och hur den linjen i så fall ser ut. Genom intervjuer med erfarna personer från socialtjänst, polis och skyddsboende kommer man idealt åt en stor och djup kunskapsmängd, vilket gör det möjligt att belysa dessa myndigheters förändringsstrategier och bemötande av hedersrelaterat våld hos familjer med denna problematik.

5.2 Förförståelse

Att ha egna erfarenheter inom något ämne kan ha både sina för- och nackdelar. Själv växte jag upp i en miljö där hederskultur var, och fortfarande är, ständigt närvarande. Jag valde att undersöka hedersfenomenet eftersom jag anser att ämnet är väldigt relevant i dagens samhälle och känner att mina egna erfarenheter kan bidra till studien.

Vad gäller förförståelsen i samband med studiens kvalitet så har jag i den möjligaste mån försökt hålla ett neutralt förhållningssätt, både vid intervjutillfällen och även vid tolkning och analys av resultatet. Däremot är jag medveten om att egna erfarenheter och tidigare kunskaper i ämnet inte är helt utan risk beträffande inverkan på resultatet. Men som Patel och Davidson (1994) resonerar kring förförståelsen (kapitel 5.1) är det nog en tillgång, snarare än en nackdel hos en hermeneutisk forskare. Fördelen är att man ser och förstår helheten bättre än någon som inte alls är insatt i ämnet. Nackdelen är att man kan tolka resultatet utifrån det man redan kan. Är man medveten om nackdelarna minimerar man risken för eventuellt felaktig tolkning och analys av studiens resultat.

5.3 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Att inhämta information är något man gör för att utföra en undersökning. Man vet ofta att den insamlade informationen kan vara osäker eller felaktig. Denna problematik har sina principer vid mätning, man måste försäkra sig om att man vet vad man gör eller mäter. Man måste dels veta att man undersöker det man avser att undersöka, d.v.s. man måste veta att man har god validitet och dels måste man veta att man gör det på ett tillförlitligt sätt d.v.s. man måste veta att man har god reliabilitet (Patel och Davidson, 1994). Frågan om generaliserbarhet, d.v.s. om och hur man får generalisera sina resultat, är enligt Kvale (1997) ständigt aktuell.

Vad som menas med *validitet* inom en kvalitativ forskning är att man undersökt det man valt att undersöka. Det råder, enligt Kvale (1997), en del svårigheter inom kvalitativ forskning då det gäller validitet och reliabilitet. Han menar vidare att validiteten i en kvalitativ forskning kan vara svår att fastlägga, eftersom validitet i själva verket mäter om man mätt det man valt att mäta och då det handlar om siffror. Genom väl uttänkta intervjufrågor kan man minimera risken för att man får svar eller förklaringar som helt eller delvis påverkas av andra begrepp än det eftersökta.

Reliabilitet inom den kvalitativa forskningen är enligt Kvale (1997) beroende av den omedvetna inverkan forskaren har på hur t.ex. intervjufrågorna ställs, samt vilken inverkan forskaren utgör i intervjusituationen i stort. Under intervjuerna i denna uppsats användes samma frågeformulär vid samtliga intervjutillfällen och stor vikt lades vid att ställa frågorna på samma sätt och i samma sammanhang. Intervjuerna utfördes också av samma person. Det

går ändå inte att garantera att omedveten inverkan inte finns, men genom att tänka på, och vara medveten om denna risk går den att minimera.

Generalisering av kvalitativa metoder är enligt Kvale (1997) invecklad, vilket gör att det leder till olika uppfattningar i hur man kan generalisera kvalitativt material. Han avser att det beror på hur undersökningen är utförd, hur den är disponerad och hur stort antalet undersökningsspersoner är. I uppsatsen har jag utfört åtta intervjuer, vilket i sig är något tunt för att kunna generalisera enbart utifrån resultaten från intervjuerna men det kan ändå ge en bild av problemområdet. Man kan i litteraturen hitta många exempel på forskare som gör långtgående generaliseringar på färre intervjuer än så, vilket enligt mig är tveksamt ur vetenskaplig synvinkel.

För att testa mina termer, resonemang och för expertvaliditet, utförde jag ett samtal med Maren Bak (docent vid institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet) innan jag genomförde mina intervjuer.

I frågan om hanteringen av hedersrelaterade fall, både när det gäller bemötande och behandlingsstrategier hos polismyndigheten och socialtjänsten, tror hon inte att det finns enskilda personer som internt kan anlitas för att arbeta med familjerna med hedersproblematik. Bak yttrar att dessa myndigheter köper in sådana tjänster externt för att jobba med familjerna med denna problematik. Bak konstaterar att *”det inte finns så mycket vetenskapliga studier eller litteratur där någon har tittat på frågor kring bemötande och behandlingsmetod som riktar sig mot patriarkala familjer. En del socialarbetare har inte haft frågor kring familjer med denna problematik för att begripa problemet. Det står i Sol-lagen att sådana frågor ska hanteras. Trots detta har det inte genomförts studier kring förändring hos dessa familjer”*. Bak anser att det är relevant och erforderligt med vetenskapligt belagd forskning kring frågor om hedersvåld, särskilt förändringsstrategier gentemot familjernas attityd.

5.4 Planering och genomförande

Jag anser att studien passar för en kvalitativ forskningsmetod, där jag utför halvstrukturerade intervjuer med personal hos följande myndigheter: polismyndighet, socialtjänst och skyddsboende för utsatta ungdomar av hedersvåld. I och med att jag hade en del grundfunderingar kring hur hedersproblematik hanterades av berörda myndigheter konsulterade jag Maren Bak (docent inom socialt arbete vid Göteborgs Universitet) för att verifiera mina funderingar. Vid detta möte framkom att mina funderingar var relevanta och ej tidigare fullt utredda. Därefter konstruerades intervjuguiden för att ge svar på mina frågeställningar.

I denna studie har jag utfört åtta halvstrukturerade intervjuer, hos polismyndigheten i tre olika kommuner, socialtjänsten i samma tre kommuner och två intervjuer med olika personal med olika yrkespositioner på ett skyddsboende i en av kommunerna. Varje intervju tog mellan 60 och 90 minuter.

För att göra det sannolikare att resultatet närmare speglar hela landet valde jag tre geografiskt spridda kommuner, dels för att kunna få ett bredare och eventuellt säkrare resultat och dels för att få en uppfattning om myndigheterna i de olika kommunerna hade en gemensam strategi för att bemöta denna problematik. För att kunna säkerställa att intervjupersonerna hade verklig erfarenhet av allvarligt hedersvåld valde jag två kommuner där det förekommit ett fall av hedersvåld med dödlig utgång. Dessutom valde jag en storstadskommun som också haft

flera uppmärksammade fall av allvarligt hedersvåld. Jag är medveten om att detta urval kan påverka resultatet, jämfört med om jag hade valt tre kommuner slumpvis.

Fallet med dödlig utgång berörde två av de utvalda kommunerna. Tanken var att få en gemensam fallbeskrivning utifrån socialtjänst och polismyndighet runt detta fall. Syftet var att få olika synvinklar på en och samma fallbeskrivning. Av utrymmesskäl är fallbeskrivningarna borttagna ur denna uppsats men kommer att publiceras i ett annat sammanhang om respondenterna så medger. Huvudsaken var att säkerställa att respondenterna hade gedigen erfarenhet av allvarlig hedersproblematik.

Samma intervjufrågor ställdes till samtliga respondenter, men eftersom det är så skilda verksamheter blev tyngdpunkten av intervjuerna olika. Den sammanlagda intervjutiden var ca. tio timmar, vilket ledde till ett omfattande resultat, där en strukturerad komprimering var nödvändig. Efter sammanställningen av samtliga intervjuer har jag därför kategoriserat resultatet i tre huvudteman och åtta underkategorier, vilka presenteras för samtliga myndigheter. Syftet med denna tematisering och kategorisering är dels att åstadkomma en lättfattlig struktur i resultatavsnittet och dels att återspegla hela resultatet med tanke på omfattningen.

Jag vill att det som är av vikt ska framkomma genom ett sådant upplägg. Hur mina tankegångar kring teman och kategorisering gått framgår genom den schematiska bilden i början av resultatavsnittet (figur 3). Man får där en helhetsbild av intervjuguiden och även vad hela studiens syfte byggts på.

5.5 Forskningsetiskt ställningstagande

De grundläggande etiska frågorna inom forskning rör sig enligt Bryman (2002) om integritet, frivillighet, anonymitet och konfidentialitet för de personer som deltar. Det finns vissa etiska principer inom den svenska forskningen och de presenteras i bilaga 2.

Enligt Bryman (2002) förekommer det i praktiskt taget all forskning överträdelser mot de etiska principerna. Han menar att en majoritet av alla studier inbegriper delar som är etiskt tvivelaktiga, exempelvis kan det förekomma att respondenten inte får tillräcklig med information om studiens syfte, moment och konfidentialitet.

Enligt Kvale (1997) kan etiska problem uppstå i en intervju eftersom parterna i en intervju inte är jämlika. Det är forskaren som styr intervjun och kan i och med det utnyttja sin position för att vägleda och påverka deltagarens svar till sin forsknings fördel. För att intervjua på ett professionellt sätt krävs entusiasm och förståelse inför respondenten. Man måste bemöta de etiska frågorna med ansvar och känslighet, men hur man tillämpar de etiska principerna beror mycket på hur forskaren är som person (Kvale, 1997).

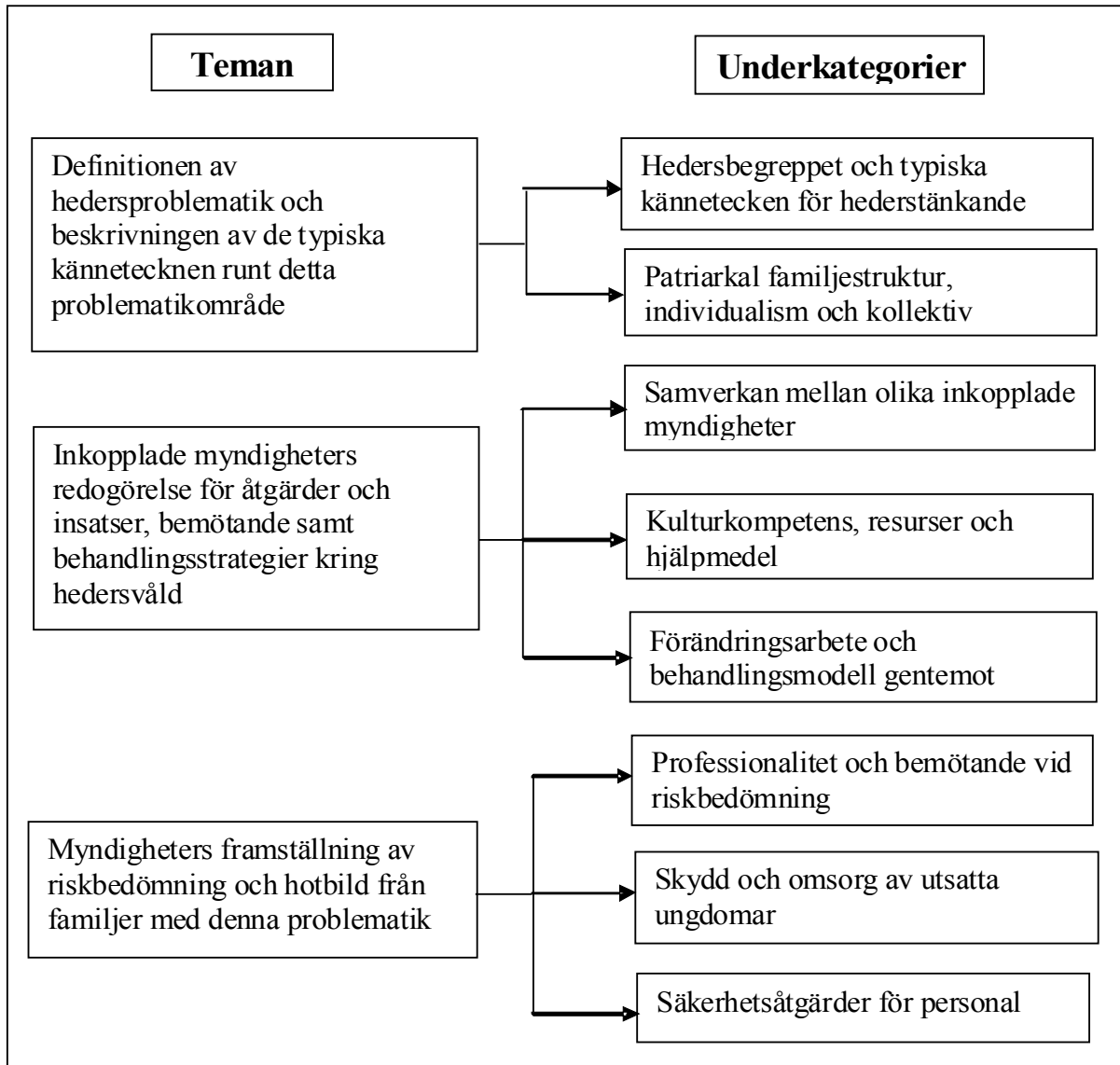
Eliasson (1995) menar att forskningsetik inte endast är att respektera de människor som ingår i studien utan också respekt för forskning, dess heder och grundläggande värden. Hederligheten innebär inte endast att inte manipulera med siffror utan att i forskningspraktiken agera i enlighet med vår egen världs- och kunskapssyn och att man med vetenskapens hjälp förblir kritiska forskare som gagnar allas bästa, att finna lösningar och att ha kunskap att se olika sidor av samma problem. Enligt Croona (2003) angående de etiska övervägandena råder kravet att man skall beskriva verkligheten medan man bär på ansvar och skyldighet att skydda enskilda personer. Att ägna sig åt forskningsarbete som inblandar andra människor innebär ett ovillkorligt ansvar och en balansgång.

I undersökningen har jag genomfört åtta halvstrukturerade intervjuer, som föregicks av information via telefon och brev om studiens syfte och att medverkan är frivillig. Jag informerade också om att respondenternas personliga uppgifter bevaras konfidentiellt, samt att de själva väljer om de vill delta och om/när de vill avsluta intervjun. Respondenterna fick även information om att de uppgifter de lämnar endast kommer att användas för denna studie. Jag la stor vikt vid ett neutralt och opartiskt förhållningssätt gentemot respondenter och frågeställningar, för att så långt som möjligt erhålla personliga svar av dem. Att informera respondenterna om de etiska principerna gör det lättare att undvika misstolkningar och kunna få deras engagemang och förtroende.

6

RESULTAT

Denna kvalitativa undersökning har utgått från tre teman som finns presenterade i figur 3 samt i intervjuguiden (bilaga 3, förutom fallbeskrivningarna). Underkategorierna beskriver variationerna och de olika aspekterna inom respektive tema. Varje citat i resultatet inleds med en egen tolkning och varje underkategori avslutas med en sammanfattning och egna reflektioner. Syftet med att lägga upp resultatet på det sättet var för att skapa en lättfattlig struktur och att återspegla hela resultatet. Man kunde ha delat upp på ett annat sätt men jag kom fram till att detta var lämpligt för en bättre helhetsbild av det omfattande materialet.

Figur 3. Schematisk bild över teman och underkategorier.

6.1 Hedersbegreppet och typiska kännetecken för hederstänkande

6.1.1 Polisen

Definitionen av hedersbegrepp ser relativt olika ut. Utav de tre polisrespondenternas beskrivning av hedersproblematik framgick att det inte riktigt råder någon gemensam definition och att det är ett problem. Det är enligt respondenterna definitivt ingen lätt problematik att handskas med.

Jag ogillar benämningen "hedersvåld", d.v.s. att våldet blir acceptabelt när brottet begås i hederns namn. Benämningen ger en positiv klang till brottet.

Två av tre polisrespondenter framställde kvinnans oskuld och sexualitet som huvudpunkt när det gällde typiska kännetecken runt hedersproblematik. Dessa två respondenter resonerade och yttrade likartade resonemang kring kvinnans sexualitet i samband med hederstänkande och handlande, fast genom olika förklaringar eller exempel.

Hedersproblematik rör sig om några kulturers syn på kvinnans sexualitet, den är inte bunden till någon religion utan det är ett patriarkalt styrande över kvinnor och speciellt döttrarna.

En annan polisrespondent resonerade kring klienters bakgrund i förhållande till deras tankesätt och jämförde med svenska familjers tankesätt när det exempelvis rörde sig om flickornas klädsel.

Det är familjens sätt att exempelvis se på flickans klädsel, det här är en problematik vi svenskar inte riktigt förstår. Flickans klädsel är helt annorlunda i den här familjens ögon än våra, vi måste kunna identifiera själva problematiken, tänkandet bakom en sådan syn.

Vad gäller kännetecknande faktorer rörande hedersproblematik beskriver respektive polisrespondent ganska koncisa och intressanta resonemang. En polisrespondents yttrande lyder följande:

Det typiska kännetecknet är själva våldet samt hård kontroll, exempelvis att de inte får röra sig ute, ingen tillgång till dator eller TV. Exakta tider när de ska till skolan och när de ska vara hemma, en typ av människorov. Tvångsäktenskap är ett annat tecken, stora ingrepp i den personliga integriteten. Man slår inte ungdomarna på ett visst sätt i hederns namn utan det kan vara allt från könsstympning, diverse begränsningar, misshandel osv.

En annan polisrespondents yttrande kring kännetecknande faktorer av hedersproblematik var enligt följande:

Man kan säga att hedersproblematik är ett nytt problem i landet, p.g.a. ökningen av invandring under de senaste decennierna. De typiska kännetecknen runt hedersproblematik är bl.a. bakgrund och nationalitet.

Det fanns ytterligare resonemang kring hedersbegrepp genom att det kan röra sig om bakgrunden, bl.a. var de människorna kommer ifrån. Man ska ha kännedom om familjers

kultur och även släktförhållandena i Sverige. Man kan på så sätt kanske skapa en bättre uppfattning kring denna problematik.

Man kan tänka hur de människorna lever här i Sverige, om man vet mer om dem så kan man bilda sig en uppfattning om familjen. Har de blivit orienterade i det här samhället eller lever de enligt regler från hemlandet. Det finns risk för att de fortfarande lever under samma normer. Det är bra att ha kännedom om den utsattes familjeförhållande, släkt och släktråd. Man ska kunna se om dessa familjer har tagit till sig den nya kulturen, hur de har det i Sverige överhuvudtaget.

6.1.2 Socialtjänsten

Gällande definitionen av hedersbegrepp, bakgrund och nationalitet råder delvis delade meningar hos socialrespondenterna från de tre länen. Men i det stora hela kan man tolka att dessa respondents resonemang lutar sig åt samma håll. En socialrespondent beskriver kort och koncist hedersproblematik enligt följande:

Hedersproblematik handlar om makt, men också om maktstruktur.

En socialrespondent tog upp ett exempel på en pappa som uttryckte att ”heder” är ett gammalt begrepp. ”Det här begreppet hade vi för femtio år sedan i Kurdistan där vi kom ifrån. Hedersbegreppet fanns förr, det finns inte nu”. Men enligt socialrespondenten utgår ändå tanke och handling utifrån hedersbegreppet.

Hedersbegreppet blir mer dynamiskt när man uppmärksammar flera olika kännetecken, som t.ex. grad av frihet, giftermål (man får inte gifta sig med den man vill) eller utbildning (får man gå i skolan?).

En annan socialrespondent diskuterar hedersbegreppet genom att hänvisa till sina tidigare erfarenheter av hedersrelaterade ärenden.

Det var inte införlivat med vårt system det som hade med hedersproblematik att göra. Nu efter det som hände oss har vi förstått att det är mer diffust. Det är överhuvudtaget svårt att definiera den här problematiken, det ser mycket olika ut.

Samtliga socialrespondenter framställde att kvinnans sexualitet och kvinnosynen hos familjer med hederstänkande är centralt.

Någon form av psykisk eller fysisk misshandel, det handlar oftast om unga kvinnor och det har oftast med sexualitet att göra. Kvinnan och kvinnans sexualitet i ett sådant system ska beskyddas och familjen ser till att gifta bort sina flickor. Sådana värderingar finns i andra system eller sekter också, det är nästan liknande. I grunden är kvinnans sexualitet i fokus och våldet är sanktionerat av en grupp, som sagt tidigare. Oskuld och sexualitet är centralt.

En annan socialrespondent påpekar att det räcker att en flicka klär sig utmanande, en flicka som tar av sig sin slöja när hon kommer ut från dörren kan räcka för att ett grovt brott skall ske.

Det är inte männen som påverkas utan det är kvinnorna som gör det, sexualitet är ett av de typiska kännetecknen. Det är det negativa med sexualitet och sådana mäns resonemang låter inte alls bra men det är det som handlar om. Det behöver inte vara så att flickan verkligen har något sexuellt med någon kille utan bara tanken om att flickan kan ha något med någon kille att göra räcker för att begå brott i hederns namn.

Man kan enligt en socialrespondent inte se kännetecknen på hedersförtryck hos någon person genom att fråga vad den personen har för religion. Man ska kunna se hur dessa flickors familjer agerar.

De typiska kännetecknen bygger på en skala från begränsningar där man inte får vara med vissa vänner till att man blir dödad, det finns ju hela skalan. De typiska kännetecknen för hedersförtryck kan vara att när flickorna kommer upp till en viss ålder måste de bära på slöja. Slöjan i sig är ingenting men det är i kombination med annat, man får inte sminka sig, ingen mobiltelefon, man får inte ta hand om sina pengar eller får inte ha någon pojkvän. Flickorna är väldigt begränsade i sitt livsutrymme, i vissa situationer har dessa flickor alltid någon med sig, t.ex. sin far eller sina större bröder, full kontroll över deras vardag, det är saker man kan se hos sådana familjer.

Enligt en individ med hederstänkande är det kvinnans fel att brottet sker, detta redogör en socialrespondent för och tydliggör att liknande tankesätt som nu råder hos människor från andra kulturer kan likväl fortfarande finnas i Sverige. Detta eftersom liknande hederstänkande har enligt historien tidigare funnits i Sverige för inte så länge sedan.

Det är kvinnorna som vållar brottet. Det här är ett gammalt sätt att se på kvinnor, det var likadant i Sverige också för länge sedan. När jag tänker tillbaka på 60-talet, om en flicka som var tolv år blev gravid tyckte männen att det var flickans fel alltihopa, vi har också haft det här tänkandet men vi har slagit igenom detta. Det finns väl fortfarande lite kvar av det här tänkandet när en kvinna idag blir våldtagen, att det kanske berodde på att hon har kort kjol.

6.1.3 Skyddsboendet

Enligt en av skyddsrespondenterna finns ingen homogen definition av hedersproblematik utan deras verksamhet utgår från att det är ett kollektiv som utför psykiskt- och fysiskt våld. Definitionen av hedersvåld betraktades från början som ett våldsutövande mot endast flickor men hedersvåld har enligt skyddsrespondenten inget med kön och ålder att göra.

Man har inte enats om en enhetlig eller gemensam definition. Att det är oerhört mycket sexuellt våld är någonting som har gjort många i vår verksamhet överraskade. Det karaktäristiska är att det som för mig eller vår verksamhet blivit så tydligt när det gäller hedersproblematik är att det som ingår i den är kollektivets kontroll och utförande av psykiskt- och fysiskt våld. Från början definierades hedersvåld som att det enbart gällde unga flickor och det motsatte jag mig från första början.

En av skyddsrespondenterna beskriver att kontrollen av kvinnans sexualitet är det mest karaktäristiska elementet beträffande hedersvåld. Däremot råder ingen enhetlig definition kring hedersvåld. Skyddsrespondenten förklarar vilken kvinnosyn en del pappor eller bröder från vissa kulturer har.

Det har ingenting med kön och ålder att göra utan det är kollektivets behov av att kontrollera sexualiteten och det som har med hedern att göra det, det är familjens ära. Det kan vara många olika delar, det kan vara val av partner eller sexuell läggning eller så.

Den andra skyddsrespondenten framställer de mest kännetecknande faktorerna för hederstänkande genom att klarlägga flickornas begränsning och livsutrymme som kontrolleras ovanligt strängt utav de manliga familjemedlemmarna.

Det är olika från fall till fall men det som är mest kännetecknande är ju att de flickorna som vi möter är väldigt socialt förtryckta. Det är mycket kontroll och begränsning, vilket jag tror är väldigt kännetecknande för den här problematiken.

Skyddsrespondenten resonerar kring bakgrund och nationalitet genom en jämförelse mellan den västerländska kulturen och kulturen hos familjer som begår hedersvåld.

Alla val vi människor gör i livet är beroende av vår uppväxt och vår kultur och andra faktorer men i det här fallet är det inte så mycket individuella val, utan man gör valet utifrån kollektivet, vilket skiljer sig från den västerländska kulturen.

Sammanfattning och reflektioner: Det finns enligt alla polisrespondenter inte någon enhetlig definition av hedersbegrepp utan man utgår från ett nytt fenomen. En polisrespondent relaterar denna problematik till förövarnas ursprung och det som de har med sig i bagaget till Sverige. Men hur hedersproblematik kännetecknas var lättare för polisrespondenterna att beskriva fast de gav något olika beskrivningar av problematiken. Två poliser tycker att synen på kvinnas oskuld och sexualitet är ett typiskt kännetecken för hederstänkande, medan den tredje är mer inne på att synen på kvinnans uppförande är kännetecknet.

Socialtjänsten är inne på samma tankebanor som polisen i detta avseende. Skyddsboendets respondenter uttrycker att det är kollektivet som begränsar, inte enbart kärnfamiljen.

Socialrespondenterna beskriver liknande dilemma med definitionen av denna problematik som polisen. En socialrespondent nämnde religionen som icke kännetecknande för hedersvåld. Man kan inte relatera till religionen när ett hedersrelaterat brott begås, vilket även jag anser.

Likaså beskriver skyddsrespondenterna svårigheten med denna problematik eftersom det inte finns en gemensam definition. Kollektivet i förhållande till brottshandlingen är ett begrepp som nämns av skyddsrespondenterna som ett kännetecken för denna problematik.

Att definiera och känneteckna hedersproblematiken har mest med myndighetspersonernas erfarenhet och kunskaper kring detta fenomen att göra, tycker jag. Faktum är enligt mig att de flesta berörda myndigheterna besitter kännedomen om kollektivets roll i de hedersrelaterade fallen. Men att definiera, känneteckna eller sätta fingret på enskilda bakomliggande faktorer behöver inte utesluta andra. Jag tror att alla myndighetspersoner menar samma sak, att det handlar om kvinnans oskuld och sexualitet, även om det finns nyansskillnader i uttryckssätten.

6.2 Patriarkal familjestruktur, individualism och kollektiv

6.2.1 Polisen

En nästan helt samstämmig diskussion kring utsatta ungdomars familjestruktur framgick av polisrespondenterna, där de redogjorde för familjernas annorlunda tankesätt när det gäller flickor i sina familjer.

Det finns ett ansvar för övriga i familjen att kontrollera döttrarna, genom olika band mellan familjemedlemmarna. Det vanliga brottet "kvinnomisshandel" utförs av en

förövare medan det här ofta är en hel familj eller släkt. Olaga hot, kvinnofridskränkning och misshandel är de svenska benämningarna i brottsbalken. Enbart för den här gruppen finns benämningen hedersrelaterat våld, vilket inte finns i brottsbalken.

En av polisrespondenterna påpekade att familjer med föreliggande risk för hedersvåld tänker och handlar annorlunda gentemot sina döttrar än vad svenska familjer gör. Respondenten beskrev svårigheterna under utredningsarbetet när polismyndigheten inte enbart har med en enda individ att göra utan det ibland kan röra sig om fler eller en hel släkt.

Polisen måste ibland se på en hel släkt i vissa hedersrelaterade fall eftersom det inte alltid är en enda individ som är inblandade i sådana mål. Det kan bli en komplex i ett svårt fall att göra bedömning eller riskbedömning. Blir det ett hedersrelaterat fall så är det oftast individer som är inblandade i situationen, det blir mer komplext, vem är huvudman eller det kanske inte ens är den närmaste i kärnfamiljen. Det kanske till och med är någon annan person som inte ens befinner sig i landet utan befinner sig i ett annat land. Det är flera faktorer att ta hänsyn till.

6.2.2 Socialtjänsten

En nära samstämmig diskussion kring utsatta ungdomars familjestruktur framgick av socialrespondenterna, där de redogjorde för annorlunda tankesätt när det gäller flickor i familjer med hederstänkande. Skillnaden vid hedersvåld är att kollektivet är delaktigt i brottsutövandet i motsats till majoritetsbefolkningens ”kvinnomisshandel”, där förövaren oftast är ensam.

I en patriarkal familjestruktur finns ett kollektivt tryck, där trycket och kontrollen ökar med åldern. Trycket riktar sig mot både flickor och pojkar men ser olika ut, flickor blir exempelvis begränsade, medan både pojkar och flickor drivs in i giftermål. Pojkarna blir tvungna att kontrollera sina systrar eller flickor i släkten. Släkten stödjer familjen som begår hedersbrottet. Om man begår våldsbrott i hederns namn så får man stöd av ett kollektiv.

En socialrespondent redogör för skillnaden mellan ”vanligt” våld och hedersrelaterat våld enligt följande:

Det finns någon skillnad från vanligt våld då en man exempelvis slår sin kvinna och det som begås är hemligt, medan våldet och förtrycket som sker i heders namn oftast är sanktionerat av många. Det handlar om patriarkal familjestruktur, dessa familjer lever efter deras livsnorm och system.

Beträffande det sanktionerade våldet som oftast begås av ett kollektiv i hedersrelaterade fall framställer en socialrespondent följande:

Det är inte alla gånger som föräldrarna ligger bakom utan det kan räcka med att omgivningen får för sig eller har misstankar om flickorna, att det är någonting mellan flickan och någon pojke. Då blir det sant när det föreligger misstankar, det är då tankar eller planer för att begå brott mot flickan kan bli aktuella.

En annan socialrespondent betonar att hedersvåld inte betraktas individuellt utan utav ett kollektiv, har man den vetskapen kan man förstå hederstänkandet bättre.

Våldet och förtrycket som sker i heders namn är oftast sanktionerat av många eller flera. Det kan ibland vara så att vissa personer som begår sådana brott inte vill göra

det men känner sig tvungna. I det här avseendet ska man försöka förstå sig på hela företeelsen eller tankesättet.

6.2.3 Skyddsboendet

Skillnaden mellan två ideologier, d.v.s. individualism och kollektivism beskriver människors tänkande och handlande. En skyddsrespondent försökte förklara att individer med kollektivistisk ideologi kan utföra våld i hederns namn.

Det mest typiska kännetecknet är kontrollen, som omöjliggör ett självständigt liv, som omöjliggör att göra sina egna val i livet, som hindrar den enskilde människan att leva ett fritt liv. Det gäller också i barnuppfostran att man inte uppfostrar efter individualismen, utan man uppfostrar på så sätt att man formar sig efter kollektivet.

Vad gäller den patriarkala familjestrukturen förklarar en skyddsrespondent familjernas hederstänkande bakom våldshandlandet.

Man utför kontrollen med hedern som förtecken, så att säga, då familjen använder sig av det. Det handlar om kontrollmekanismerna, våldet tar över både fysiskt och psykiskt, mycket sexuellt våld.

En annan skyddsrespondent redogör för de kännetecknande faktorerna i den patriarkala familjestrukturen enligt följande:

Inte bara familjen utan också släkten kontrollerar och begränsar de här flickornas livsutrymme för att de ska bevara sin hedersrykte. Man kan säga att respekten från släkten är viktig för familjen. Fysisk och psykisk misshandel är inte typisk men det kan faktiskt förekomma i dessa fall men förtrycket är kännetecknande, enligt den erfarenhet jag har i alla fall. Flickorna är väldigt förtryckta utan att de har behövt vara utsatta för fysisk misshandel.

Sammanfattning och reflektioner: Samtliga myndighetsrespondenter ansåg att patriarkala familjestrukturer är kännetecknande för hedersproblematik. Nästan alla respondenter påpekade att ett patriarkalt tänkande dominerar i familjer som begår hedersvåld och att våldet oftast begås av ett kollektiv. Det är just detta som skiljer denna typ av våld från ”vanligt” våld bland majoritetsbefolkningens familjevåld. Jag menar att hanteringen från myndigheternas sida av ett ärende där många individer är inblandade är betydligt mer invecklat än fall där enbart en förövare är inblandad.

Hedersrykte och förtryck var ett par faktorer som betonades av en skyddsrespondent som mest kännetecknande hos familjer med patriarkala struktur. Det är enligt skyddsrespondenten inte alltid som det handlar om psykisk eller fysisk misshandel, fast jag själv tycker att förtryck i själva verket talar för någon form av misshandel. Förtryck handlar enligt mig antingen om fysisk eller om psykisk misshandel av en annan individ, oavsett valen av ordet på handlingen. Däremot tycker jag att man, som myndighetsperson ska beakta dessa faktorer, vilket kan underlätta hanteringen och bedömningen av sådana fall.

6.3 Skydd och omsorg av utsatta ungdomar

6.3.1 Polisen

Vad gäller skydds- och omsorgsåtgärder klargör en polisrespondent att det inte är så enkelt att skydda flickor som inte riktigt är redo att bryta sitt starka familjeband, samt konsekvenserna av dessa flickors återvändande till sina ursprungsfamiljer.

Oftast kan flickorna vara 14-18 år gamla och befinna sig i tonårströts. Dessa flickor har väldigt täta familjeband, vilket gör det svårt att skydda dem då de ofta väljer att gå tillbaka till sin familj efter en tid i skyddsboende. Vi har ingen möjlighet att följa upp dessa flickor. Det händer att dessa flickor försvinner och aldrig kommer tillbaka. Vi tror att de ibland skickas tillbaka till sina hemländer.

Det råder enligt samtliga polisrespondenter olika skyddsåtgärder när polisen blir inkopplad. Det är sällsynt att flickorna själva hör av sig till polisen utan i sådana fall sker anmälan via kamrater som känner till polisens verksamhet.

LVU (Lagen om vård av unga) är en tvångslag som gör det möjligt att skydda flickan, det är något flickorna kan gömma sig bakom och kan säga att det är myndigheterna som har tagit hand om mig.

En polisrespondent berättar att det är betydligt svårare att kunna göra någonting när en familjemedlem står där och hotar sin flicka på sitt hemspråk för att hon ska hålla tyst och inte berätta något för polisen, hon ska bara le och visa att allt är lugnt. Detta gör att man inte kan göra de första undersökningarna bra.

Om flickorna utstått mycket olaga hot och blivit utsatta för tvång till giftermål eller andra brottsliga handlingar så är det oftast så att dessa ungdomar pratar ut i skolan genom att ta kontakt med skolsköterskan eller skolkuratorn. Då vidtas åtgärder på ett annat sätt, exempelvis att sociala myndigheter blir inkopplade och försöker skydda flickan genom att placera henne i skyddsboende.

Beskrivningen av svårighetsgraden av att handskas med hedersrelaterade ärenden, i synnerhet skyddsåtgärder från polisens sida, var en ytterligare punkt där samtliga polisrespondenter var eniga.

Åklagarna jobbar verkligen mycket på att åtala dessa förövare och försöker förklara att vi absolut inte accepterar sådana handlingar. Processen blir svårare när flickorna väljer att inte anmäla sina pappor och polisen kan inte tvinga dem till det heller. Polisen kan inte nå en del sådana brottslingar när de för sina flickor utomlands och mördar dem i hemlandet, jag menar att dessa flickor är svenska medborgare som blir utsatta för våld eller mord utanför Sveriges gränser utan att polisen ska ha möjlighet att utreda dem. Det här är en jättesvår problematik och det spelar ingen roll om brottet har begåtts i hederns namn eller något annat, när man inte har bra möjligheter att hjälpa sådana utsatta människor.

Andra sätt att hantera hedersrelaterade ärenden i landet är, enligt två polisrespondenter, handböcker och utbildningar.

Förhoppningen är att handböcker och utbildning ska hjälpa polismyndigheten för en bättre hantering av den problematiken. Om vi upptäcker att det föreligger risk för hedersvåld så gör vi en riskbedömning och det är beroende på hotbilden hur man agerar för att kunna skydda brottsoffret. Det som hittills förekommit har handlat om

unga flickor som har varit offer till sådana brott. När brott har skett så är det vårt uppdrag att utreda brottet och skydda brottsoffret, det är den bedömning som polisen måste göra i det första skedet.

En annan polisrespondent beskriver sitt läns tillvägagångssätt för hanteringen av hedersvåld och skyddsåtgärderna, då de använder sig av en särskild modell som är inriktad mot hedersrelaterade fall.

När det föreligger risk för hedersvåld ska man göra en anmälan enligt Sara-modellen och sedan finns poliser som gör en bedömning på de uppgifter som finns och vad man ska göra. Man håller säkerhetssamtal med den utsatte, om man har gjort en anmälan så kanske man behöver ett boende med tanke på att vederbörande kanske har blivit tvungen att fly från familjen så vi försöker hjälpa dem med den biten.

Samma polisrespondent förklarar vidare skyddssystemet i samarbete med socialtjänsten och dess effekt och betydelsen av samverkan.

Det finns även inom polisen ett personskyddssystem, vilket innebär att om man inte kan lösa skyddet genom andra myndigheter som t.ex. socialtjänsten, använder man den resurs som finns hos polismyndigheten för att skydda den utsatte individen. Man förklarar för dem som är utsatta, att om man ska skydda dem så ska de kanske ha boende på en annan ort och inte får ta någon kontakt med sina anhöriga och inte med de andra i släkten heller. Det här måste man förklara för de utsatta personerna i ett tidigt skede. Ibland kommer polisen in och inte riktigt vet vad det kan röra sig om så då går man och rådfrågar socialtjänsten. Då diskuterar polisen och socialtjänsten om vad man ska göra och då ska man förklara konsekvenserna av att kontakta sina familjer för de utsatta. Vissa personer är ibland osäkra på om de vill polisanmäla eller inte och därför rådgör polisen och socialtjänsten hur de ska gå tillväga.

6.3.2 Socialtjänsten

Rörande skydds- och omsorgsåtgärder och det som berör sociala myndigheter betonar först och främst en socialrespondent väsentligheten av risk- och skyddsbedömningen. Det finns i en handbok framtagen av IFO som socialsekreterare använder sig av, och att det finns en central skillnad beroende på om man är under eller över 18 år.

Risk- och skyddsbedömningen som finns i en handbok framtagen av IFO som socialsekreterare använder sig av är jätteviktig i den här frågan. Vi lyssnar alltid på flickans berättelse. Är man över 18 år är det helt upp till kvinnan hur hon vill styra situationen. Det är flickans val om hon vill få hjälp att påverka sin situation. Vill flickan ta emot bistånd från vår sida så kan vi genom skyddsboende skydda henne.

Socialrespondenten tydliggör kring skydd och vårdansökan att när anmälan bygger på flickans egen berättelse gäller det att hon har förmågan att stå fast vid vad hon har sagt. Tillvägagångssättet skildras i förhållande till ungdomars åldrar och socialtjänstens praxis när det gäller problematik runt familjerelationer, oavsett om det betraktas hedersrelaterad eller ej.

Vid en vårdansökan, d.v.s. vård enligt LVU (Lagen om vård av ungdomar) har vi en skyldighet att kommunicera med vårdnadshavarna. Vi måste prata med vårdnadshavarna, vi har inget val. Däremot, om den myndiga hjälpsökaren inte tillåter att vi kontakter familjen då får vi inte göra det. Om det är så att vederbörande närmar sig 18-årsåldern och att det inte är så akut kan vi ha stödsamtal med flickan för att förklara och planera. När vederbörande sedan har fyllt 18 år har vi bättre möjligheter. När vi frågar om flickan är rädd för sin pappa kan hon svara nej, men ändå inte vilja träffa honom. Ett ytterligare sätt att skydda ungdomen är att inte tillåta föräldrarna att läsa en del uppgifter som flickan berättat, m.a.o. en del sekretessbelagda uppgifter.

Vid situationer som handlar om skydd och omhändertagande beskriver en socialrespondent skyldigheter och rättigheter kring ungdomar utsatta för hedersvåld. När ungdomen inte är redo för att föräldrarna skall bli kontaktade försöker socialtjänsten hitta andra sätt att ta reda på hur familjesituationen ser ut.

Skyddet kommer i första hand men socialtjänsten har alltid en skyldighet att informera föräldrarna vid ett omhändertagande. Om en flicka berättar i skolan att hon är utsatt för hedersförtryck och inte är beredd att dra in föräldrarna kan socialtjänsten försöka hitta andra godtagbara skäl att kontakta föräldrarna. Om en flicka exempelvis skolkar mycket så kan man på så sätt prata med föräldrarna om det och försöka komma i kontakt med familjen utan att direkt prata om hedersförtryck. Detta för att försöka ta reda på hur den familjen tänker och agerar när det gäller heder.

En socialrespondent redogör till en början allmänt för hur man som socialhandläggare skall tänka och hur man skall gå tillväga när en anmälan har kommit in till dem innan det är konstaterat att ärendet är hedersrelaterat.

Först ska man upptäcka eller misstänka att det handlar om hedersförtryck, vi har en mall som vi utgår från och sedan har vi personal som har huvudansvaret för sådana ärenden. Vi sätter oss ned med andra handläggare som har funderingar och vi pratar med dem, vi träffar även den unga flickan eller pojken. Ifall vi har fått en anmälan att en ungdom är orolig eller misstänker att hon/han är utsatt för våld träffar vi i så fall ungdomen. Vi försöker ta reda på hur det ligger till genom att ställa massor med frågor, man vill veta hur det är och hur det ser ut och fungerar inom familjen, vi ställer ganska ytliga och enkla frågor kring exempelvis vardagen, vardagsnyfikenhets frågor med andra ord. Vi kommer sedan in i djupare frågor om hur hon/han exempelvis upplever begränsningarna i vardagen, för ungdomarnas upplevelser är viktiga. Då är vi inblandade och diskuterar med handläggarna, vi ska vara konsulter när det gäller sådana ärenden, sedan sköter vi utredningsarbetet osv.

Men när det bedöms att något ärende är hedersrelaterat ser skydds- och omsorgsåtgärderna relativt annorlunda ut mellan länen. Så här beskriver en socialrespondent från ett län:

Ungdomarna vill oftast absolut inte att socialtjänsten ska kontakta deras föräldrar och då brukar vi tala om för dem att om vi inte kontaktar dem, hur vi ska då kunna hjälpa dig. Man talar om för flickan hur svårt det kan bli efteråt att få det ogjort när man driver igenom en sådan process. Kommer det att gå bra under den här processen så kommer du att ha en bättre livssituation men kommer det inte alls gå bra så ska du vara förberedd på att du aldrig kommer att ha kontakt med din familj. Man försöker prata om konsekvenserna. Det kan vara ett tufft beslut men forskning som jag har läst har visat att ungdomarna oftast mår fruktansvärt dåligt när de har brutit kontakten med sina familjer. Om det uppstår ett stort skyddsbehov måste man göra en individuell bedömning kring fallet och om vi upptäcker att faran är så stor att familjen kanske kommer att ta flickan till ett annat ställe måste vi i det första skedet omhänderta flickan.

En socialrespondent från ett annat län beskriver sina skydds- och omsorgsåtgärder genom att referera till de tidigare hedersrelaterade fallen de hade handskats med i sitt län.

Först träffar vi flickan och samtalet sker inte på socialkontoret, det är oftast i skolan eller andra lokaler vi har tillgång till där vi träffar ungdomen. Det här är jätteviktigt, att familjen inte tar reda på var vi befinner oss när vi har möte med deras ungdom. När man har hört flickans berättelse så gör man en riskbedömning och vi lämnar ett telefonnummer till flickan och jag understryker detta återigen eftersom det är så viktigt att ha vetskap om att flickan måste kunna nå någon på socialtjänsten.

Samma socialrespondent förklarar utförligare hur de går tillväga vid exempelvis samtal med ungdomen när man ska göra en riskbedömning för skydds- och omsorgsåtgärder, samt dilemmat med vissa flickor som inte alltid förstår sig på konsekvenserna av sina handlingar.

Vid samtal med ungdomen brukar vi tala om att vi inte kan rädda allt för dem utan att det är så att de själva måste ta ansvar för vad de gör. Vi tydliggör konsekvenserna för vi har erfarenhet att flickorna ibland varit naiva. En 17-årig flicka som kommer från en kultur de flickorna vi erfarenhet kommer ifrån är oftast inte tillräckligt mogna för sin ålder jämfört med sina jämnåriga svenska flickor. Man tror ibland att de förstår konsekvenserna av det de gör eller det vi säger till dem men de förstår oftast inte. Efter att socialtjänsten gjort en riskbedömning så diskuteras vilka åtgärder som ska vidtas. Man bestämmer här och nu och tycker man att det är jättefarligt då resonerar man om åtgärderna.

Vidare klarlägger den ovannämnda socialrespondenten deras informella regler som inte nämndes av de övriga socialrespondenterna. Denna socialarbetare hade dock mer erfarenhet av allvarliga hedersrelaterade ärenden i förhållande till övriga respondenter.

Vi har informella regler om att vi exempelvis träffas vid tre tillfällen och om det inte bedöms så farligt så kan vi diskutera kring återföreningen med familjen utan att man öppnar ärendet för en utredning. Först handlar det om huruvida det ska bli någon återförening eller inte, exempelvis i det andra ärendet stannade flickan hos sin familj men efter några år separerade hon sig från dem. Hon var inte riktigt mogen att i början bestämma sig för att skiljas från familjen, man måste veta att ett sådant beslut kan påverka resten av livet hos de ungdomarna. Om man väljer att stanna kvar ska man vara beredd att betala priset för man kan minsann sätta sitt liv i fara om man beslutar att stanna kvar.

Dessa familjer känner sig maktlösa i samhället och har en annorlunda syn på hur man agerar gentemot sina barn i familjen. Men att skydda ungdomarna betraktas oerhört viktigt för socialarbetarna.

Vi upplever att familjerna ibland känner sig maktlösa men vi försöker förklara för dem att man i Sverige inte får utöva våld. Då blir det samhällets ansvar att gå in och ingripa, det är inte längre en privat sak. Vi tycker att det kan vara svårt när vi har olika syn på hur man ska agera inom familjen gentemot sina barn när det t.ex. handlar om frihet. Socialtjänstens absoluta roll eller huvuduppgift är att skydda ungdomen.

6.3.3 Skyddsboendet

Vad gäller skydd och omsorg får skyddsboendet en central roll i utsatta ungdomars tillvaro. En skyddsrespondent klargör skyddsrutinerna och förklarar att restriktioner i verksamheten är beroende på hjälpsökarnas ålder.

De kommer till oss när behovet av skyddsboende är bedömt. Eftersom vi har en sådan bred åldersgrupp så är det lite grand beroende på åldern. Vi har mammor eller pappor som kommer till oss med barn, eller par och vuxna som kanske är mellan 35-40 år och levt under förtryck under många år. När det gäller äldre personer kan man kanske ställa högre krav på att de själva ska ta mer ansvar för hur skyddet ska ske, men när det gäller yngre personer, som minderåriga, så har de mycket mer restriktioner i samband med beslutet. De får mycket starka begränsningar, blir avskärmade från omvärlden, man tar exempelvis ifrån dem deras mobiltelefoner, ingen kontakt med sin omgivning.

Skyddsrespondenten tydliggör vidare nyttan med restriktioner i deras verksamhet genom att relatera till utförda utvärderingar kring skyddsåtgärder och rutiner. Vidare beskrevs svårigheterna för en del hjälpsökare att följa begränsningarna.

Det här är vår erfarenhet under vägen, där vi har byggt upp kunskapen att det får vara en restriktiv vardag, däremot ger vi mycket omvårdnad och tanke så att de känner att vi gör allt detta för deras skull. Vi försöker göra den här livsperioden så kort som möjligt för att när en 16-åring blir av med sin mobil tappar hon sin livslust, kanske mobilen har mycket betydelse eller är hela hennes/hans värld. Känslan får inte bli så att man går från ett fängelse till ett annat, det är inte våra restriktioner utan det är för deras skull, det är bara för att kunna skydda dem. De kan bli frestade mitt på natten när de ligger där och tänker på sina familjer och har de mobilen hos sig så är risken stor att de ringer familjen. Vi måste tillsammans hjälpas åt och de kan ta det väldigt hårt i början, men sedan har de lärt sig att vänja sig. Vi har läst på utförda utvärderingar också att de har tackat mycket för att vi har varit ganska stränga från början för annars hade vi inte klarat det.

Sammanfattning och reflektioner: Enligt lag har polis- och sociala myndigheter hand om skydds- och omsorgsåtgärder och enligt polisrespondenterna finns vissa särskilda tillvägagångssätt när det gäller hedersrelaterade fall. Polisen vidtar skyddsåtgärder för utsatta ungdomar för hedersvåld när det görs polisanmälan, utan att det går via sociala myndigheter. Polisen beskriver svårigheten med utredningsarbete och även skyddsåtgärder kring hedersrelaterade ärenden. Det beskrivs av polisen en hög grad av svårighet att hantera sådana ärenden, men samtidigt redogörs för resurser, som utbildningar för bättre hantering. Polisen har tillgång till en handbok också, vilket underlättar den svåra process polisen beskriver. Utredningsarbetet tycker jag är den svåraste biten för polisen att handskas med, eftersom det oftast är många inblandade i dessa ärenden och att familjerna, enligt polisen, pratar på sitt hemspråk inför dem.

Vad gäller socialtjänsten så har respektive socialkontor i landet sin egen praxis vid hanteringen av hedersrelaterade ärenden. Jag har fått fram att det socialkontor som besitter mer erfarenhet och kunskaper kring hedersfrågor hanterar det lite annorlunda än de övriga. Kommuner som har drabbats av allvarliga hedersrelaterade fall är de mest erfarna idag. Huvudsaken är enligt mig att samtliga socialkontor jag besökte har ett sätt att hantera skyddet kring utsatta ungdomar.

Skyddsboendet har också sina rutiner och sin policy att hantera skyddet kring sina klienter. De kommer in när beslut kring skyddet av individen redan fattats och jag har fått fram att skyddsboendet verkligen försöker arbeta på ett professionellt sätt. De har ständiga uppdateringar och utvärderingar av bedömningar, kunskaper kring olika frågor när det gäller skyddssystemet och även förändringsarbete gentemot familjerna, vilket skall värderas högt.

6.4 Professionalitet och bemötande vid riskbedömning

6.4.1 Polisen

En polisrespondent redogör för polismyndigheternas insatser för en professionell hantering av hedersrelaterade fall. De flesta åklagare, poliser och även socialsekreterare i länet har enligt polisrespondenten gått på utbildning för en bättre hantering av denna problematik. Man kan säga att hedersproblematiken är väl känd nu och det finns bra program för berörda myndigheter som på något sätt kommer i kontakt med dessa familjer.

Polismyndigheten vidtar samma åtgärder när det gäller grov misshandel eller olaga tvång, oavsett vilket begrepp man sätter på själva brottet, men det kan ibland finnas en större hotbild när det gäller sådana ärenden. En insats av polismyndigheterna i landet har varit att ett flertal poliser har gått på utbildning och seminarier som rört sig om hedersvåld och hanteringen av sådana brott. Polismyndigheten har försökt sprida dessa kunskaper och insatser vidare.

Polismyndigheten gör enligt en polisrespondent en bredare hot- och riskbedömning när man upptäcker att det rör sig om fler inblandade i brottet.

Det blir utredning på ett annorlunda sätt, polisen har duktiga utredare och experter här som är särskilt skickliga på att utreda sådana typer av brott.

Kommunikationssvårigheter mellan polisutredarna och förövarna är ett gemensamt dilemma för samtliga polisrespondenter. Detta för att det kan medföra svårigheter i processen när förhören går via en tolk, inte för att tolken är ickeprofessionell utan för att man inte kan styra samtalet på samma sätt.

Om jag håller förhör med en person på mitt språk kan jag styra samtalet, men om förhöret går via en tolk så blir det som en omväg, vilket medför en del svårigheter i processen. Ibland har en del tolkar blivit utsatta för hot, vem eller vad ska jag i så fall som polisman tro på i en sådan situation. Tolken har ibland suttit och översatt under hot eller inte vågat översätta det som sägs där i rummet. svårigheten ligger inte så mycket i tolksituationen trots allt, vi försöker lösa det genom att anlita professionella tolkar.

Vad gäller bedömning från polisens sida så påpekar en polisrespondent vikten av ett professionellt tänkande där det kulturella ursprunget beaktas.

Om man nu ska tänka på hedersproblematik när polisen ska göra en bedömning av en flicka och ifall ord står mot ord ska man komma in i sådana banor som t.ex. skambegreppet och inte flickans beteende utan tänka på att i det här fallet rör det sig om flickans familj.

Professionalitet handlar också, enligt en polisrespondent, om medvetandet om förövarnas erfarenheter från myndigheterna i sina hemländer.

När vi möter dessa familjer ska vi vara medvetna om att vissa av dem kommer från länder där de har med sig sina egna erfarenheter från myndigheterna i sina hemländer. Vi ska inte ta det för givet för det kan vara så att de människorna inte litar på myndigheternas uppträdande med tanke på sina erfarenheter från sina länders myndigheter. Vi kan inte jämföra med vanliga svenskar som har erfarenhet av möte med myndigheter och kan de svenska normerna och reglerna.

Ett ytterligare professionellt sätt för en annan polisrespondent är att man kanske ska hantera det på ett annorlunda sätt i större hedersrelaterade utredningar. Polisrespondentens rekommendation, av sin tidigare erfarenhet av hedersrelaterade fall, lutade sig åt pedagogiska samtal vid bemötande av berörda familjer.

Man försöker skapa en bättre kontakt med berörda familjer genom, att för förtroendets skull, kanske bara träffa dem för att prata allmänt lite och inte bara träffa dem för att förhöra dem. Får de förtroende för polisen så berättar de kanske lättare vad som har hänt. Man får kanske lägga ner mer tid på att få dem att berätta och det kanske krävs mycket mer kontakt med målsägande, vilket kan vara lite annorlunda jämfört med andra

fall. Vederbörande måste känna trygghet med den som har hand om förhöret. Man är tvungen att göra det på det viset.

En reflektion av en polisrespondent rör sig om hänsyn vid förhör när det gäller bemötandet av familjer med hedersproblem.

Vi har inga strategier och bemötanden som används gentemot berörda familjer för att möjliggöra en förändring. Man kanske tar vissa hänsyn till fallet eller individerna när man exempelvis ska förhöra. Man skall t.ex. inte förhöra den drabbade i närheten av dem som har utsatt denne för våld, kanske inte ens i samma hus. Man ska försöka avskärma den drabbade från dem som har utsatt denne för våld och kanske sitta i arrest i samma hus. Det är socialtjänsten som i sin tur tar hand om terapi eller förändringsstrategier, inte polisen.

6.4.2 Socialtjänsten

I ett län sker till en början riskbedömning- och utredningsarbete kring hedersrelaterade ärenden genom en förhandsbedömning, vilket beskrivs enligt följande:

När vi får en anmälan görs en förhandsbedömning. Om de är under 18 år och inte är beredda på att ta emot vårt stöd så kontakter vi inte vårdnadshavarna. Om det t.ex. inkommer en anmälan rörande en 14-årig flicka där allvarlig hedersproblematik föreligger kommer vi sannolikt att omhänderta barnet. Vi träffar föräldrarna efteråt när vi har hört ungdomen och samtalar separat med dem. Är flickan myndig så har vi tidigare frågat henne vad hon tycker och känner om att informera föräldrarna. Är det mycket allvarligt så har vi berättat för vederbörande att det här är så allvarligt att vi måste göra en polisanmälan.

I frågan om professionalitet vid riskbedömning- och utredningsarbete redogör en socialrespondent för svårighetsgraden av riskbedömningen och dess hantering i sitt län.

Det är väldigt svårt med riskbedömningen. Det har med frågorna att göra när man ska riskbedöma men man måste på något sätt lita på det som ungdomarna berättar. Man kan ta och välja en mall eller bok och ställa frågor och sedan sätta poäng på varje fråga och svar till den. Det gäller att prata med barnet, se hur det är hos det här barnet och vad själva barnet tror, det tycker jag är viktigt.

En annan väsentlig åtgärd vid riskbedömning av hedersrelaterade fall som ovannämnda socialkontor vidtagit är att de har använt sig av en expert för att minimera risken för missbedömning och för att öka säkerheten i detta hänseende.

Vi har också haft möjligheten att anställa en professionell konsult, någon som är väldigt påläst och insatt i sådana frågor för att göra en riskbedömning. Riskbedömningen rör sig inte alltid om det här barnet kommer att få stryk utan oftast handlar det om att familjen kommer att åka bort eller går under jorden med barnet. Om vi har bedömt så att vi behöver en bedömning av en expert när det har rört sig om att exempelvis flytta en ungdom till en annan ort så har vi gjort det.

En professionell riskbedömning beskrivs av en socialtjänst med tidigare erfarenheter av hedersvåld.

Vi gör idag en riskbedömning om vi misstänker att ett barn far illa av sådana skäl och skyddar barnet i det första skedet. Vi chansar inte, sedan försöker vi jobba med den berörda familjen. För att ungdomen inte ska få betala eller inte utsätta ungdomen en gång till försöker vi först och främst ta hand om henne och sedan jobba med vederbörandes familj.

Parallellt arbete med ungdomen och familjen är en annan åtgärd som ovannämnda socialkontor vidtar för en bättre kvalitet vid utredningsarbetet, där användningen av en handbok som en mall är en resurs hos dem.

Vi jobbar parallellt med ungdomen och familjen på något sätt för att inte avslöja så mycket om flickan för familjen. Man ska aldrig citera något från flickan, vi säger att vi sociala myndigheter säger eller tycker hur det ska vara, ingenting från flickans sida. När vi börjar träffa och samtala med familjerna så har vi handboken som en mall och utgår från det som står i den.

När ord står mot ord så blir riskbedömningen svårare och kan störa hela processen men för att kunna ta reda på sanningen har ovannämnda socialkontor följande strategier:

När ord står mot ord har vi försökt hantera det genom våra hjälpmedel vi har tillgång till. Man försöker prata runt omkring när det blir en sådan situation, få hjälp av psykolog eller andra experter för att kunna ta reda på sanningen, för sanningen ligger hos någon av parterna. Situationen blir mer komplex när ord står mot ord men man måste försöka ta reda på sanningen genom att använda sig av olika hjälpmedel.

När det gäller hanteringen av hedersrelaterade ärenden lägger alla socialresponder tonvikten på kunskap kring andra kulturer och understryker att man hela tiden måste uppdatera dessa kunskaper.

Det är jätteviktigt att man håller kunskaperna och erfarenheterna kring hedersrelaterade fall levande och blir det ny personal i framtiden ska vi kunna hålla kunskaperna vid liv. Nu har vi lärt oss av den här katastrofen så vi måste ordna utbildning för ny personal som ska jobba med liknande fall om det förekommer, för det är väldigt annorlunda gentemot det vanliga sättet i socialt arbete. Man måste därför hela tiden uppdatera kunskaperna och allt som krävs för att hantera sådana ärenden. Så fort vi får familjer från andra kulturer så måste vi lära oss om deras land, kultur och sedvanor, samt hur de egentligen tänker för en bättre hantering av eventuella händelser.

6.4.3 Skyddsboendet

Vad gäller den professionella riskbedömningen förklarar en skyddsrespondent till en början hur de går tillväga och hur de resonerar för att kunna förkorta den restriktiva delen av vistelsen.

Vi gör en skyddsbedömning och skyddsanalys och försöker göra det så snart som möjligt och i det är en av våra bedömningar hur de kan röra sig, vilken frihet kan de ha, det är bl.a. det som ingår, så att de starka begränsningarna blir kortvariga.

Skyddsrespondenten klarlägger tillvägagångssättet i en professionell riskbedömning och vissa svårigheter under resans gång.

Ju mer helhet vi får, desto mer breddar vi vår riskbedömning för en bättre skyddsanalys. När vi sedan kopplar in familjen och möter dem är vi tryggare i vår bedömning. Vi har på något sätt erfarenheten om det här med ära och skam och vad som är heder och vad som är viktigt för de här familjerna. Vi ställer frågor kring det och kan få en bekräftelse på att det här nog kan vara så att det finns möjlighet att man kan jobba med den här frågan. Om det verkar så att familjen inte är så fast vid sina värderingar, och att hotbilden inte är så stark märker vi att det finns ett utrymme att jobba med dem. Sitter värderingarna mycket starkt och de har stöd från ett stort kollektiv är det svårare.

Hotbildsanalysen betraktas enligt en skyddsrespondent mycket väsentlig i skyddsbedömningen inom skyddsboendets verksamhet. Detta för att riskbedömning skall ske på ett professionellt sätt.

Om det är så här att exempelvis ska en flicka gifta sig med en man och det finns inget annat alternativ, får man en bekräftelse på att det finns en distans mellan flickan och familjen. Vi får på så sätt mycket bättre hotbildsanalyser. När skyddsbedömningen ska ske så träffar vi familjen och ungdomen var för sig. Efter det stadiet så sammanförs materialet och med kunskapen av vederbörandes kultur vet vi att flickan inte kan prata fritt med sina föräldrar sittande bredvid. Jag kan inte få flickans tillit om jag låter förövarna sitta i samma rum. Sedan har vi särskilt material, vi har en skyddsmanual som vi använder oss av.

En annan skyddsrespondent poängterar att helhetsbedömningen är viktigare än fokusering på en enda faktor, d.v.s. heder, för en professionell riskbedömning.

Det handlar ibland inte bara om hedersproblematik utan det handlar om ungdomsproblematik och det är viktigt att man ska göra en helhetsbedömning och inte bara fokusera på heder hela tiden utan se det i ett större sammanhang.

Sammanfattning och reflektioner: Professionalitet vid riskbedömning och utredningsarbete betonas av samtliga myndighetsrespondenter, i synnerhet när ord står mot ord, vilket ofta kan förekomma. Eftersom hedersrelaterade fall oftast handlar om ett kollektiv tycker jag ett professionellt förhållningssätt i olika avseenden krävs. Jag tror inte det är så lätt att hantera sådana fall på ett professionellt sätt. Professionalitet kommer enligt mig som en följd av erfarenhet av sådana ärenden, men för att få erfarenheten skall ett sådant fall ha förekommit, vilket inte är önskvärt. Polisrespondenterna beskriver sina resurser vid riskbedömning och utredningsarbete, t.ex. experter de har tillgång till inom polismyndigheten som de kallar in för en professionell hantering men framställer samtidigt svårigheterna med själva utredningsprocessen.

Jag tror att polismyndigheten och de andra berörda myndigheterna ställs inför nya frågor under resans gång som gör hanteringen av hedersrelaterade fallen svåra. Vissa sociala myndigheter har likaså sina egna resurser för en professionell hantering av sådana fall när det gäller riskbedömning och utredningsarbete. Faktum är dock att det inte finns några nedskrivna förändringsstrategier för att kunna genomföra en förändring hos familjerna. Jag har fått fram att samtliga myndigheter har relativt bra begrepp och insatser för bedömnings- och skyddsåtgärder. Jag tror sammantaget att hanteringen av familjerna är samtliga myndigheters dilemma.

6.5 Förändringsarbete och behandlingsmodell gentemot familjer

6.5.1 Polisen

Det finns, enligt samtliga polisrespondenter, inga specifika behandlingsmodeller gentemot familjer med föreliggande risk för hedersvåld.

Det finns inte specifika insatser att hantera familjerna, våra insatser sätts in för att exempelvis anordna kurser och utbildningar men inte familjearbete. Polisen åker inte ut för att arbeta med familjerna för att ändra deras attityd eller tänkande, vi kommer in

i bilden när det har skett ett brott. Vi träffar familjerna men hanterar dem inte genom uppsökande insatser som t.ex. länsstyrelsen har för en del invandrarfamiljer. Det finns poliser ute på fältet som träffar ungdomar och samtalar med dem i förebyggande syfte. De poliser som jobbar med ungdomarna ute för att antingen förebygga brott eller ändra deras attityd existerar, men polisen går inte in och arbetar direkt med familjerna för att nå förändring.

En annan polisrespondent tydliggör att de har hand om utredningsarbetet och skyddsåtgärder, inga kort- eller långsiktiga insatser gentemot familjerna. Till skillnad från den andre polisrespondenten så verkar det inte finnas något förebyggande arbete gentemot ungdomarna i detta län.

Det är inte polisens uppdrag att sätta in insatser för att hantera familjerna utan vi ska utreda brottet och eventuellt lagföra gärningsmannen och skydda, hjälpa och stödja brottsoffret. Polisen har inga kort- eller långsiktiga insatser gentemot familjerna.

Att anlita specialanalytiker är en insats som en polisrespondent redovisade om vid riskbedömnings situationer. Detta betraktas professionellt men inte som förändringsstrategier gentemot familjer med hedersproblematik. Däremot berättade polisrespondenten att det fanns ett övergripande samarbete med övriga aktörer i syfte till någon form av preventivt arbete.

Om vi ska ha någon specialist så har vi ibland specialanalytiker i sådana fall, de som kan göra de riskbedömningarna, utbildade personer. Det är inga vanliga poliser som sitter och gör sådana riskbedömningar utan vi har som sagt högutbildad personal, alltifrån psykologer och specialister anställda som gör dessa riskbedömningar. Polisen gör en första bedömning, sedan går det vidare till dessa specialister. De specialisterna ska tänka i sådana termer "hedersvåld eller problematik" när de ska analysera och göra riskbedömning vad gäller hedersrelaterade mål.

6.5.2 Socialtjänsten

En socialrespondent framhäver att de försöker finna en strategi som är acceptabel, att gå i allians med familjer med hedersproblematik och att kommunicera med dem är viktigt.

Vi försöker hitta en strategi som familjerna accepterar genom att gå i allians med dem. Vi kanske måste säga att vi först skyddar och sedan går vi och samtalar med familjen. Är det så allvarligt så att vi inte kan släppa flickan tillbaka till sin familj så skyddar vi henne i det första skedet och sedan kontaktar vi familjen. Vi måste ha kommunikation med föräldrarna men vi kan av skyddsskäl avvakta ett tag innan vi kontaktar dem.

Det framkom att det inte finns specifika familjebehandlingsmetoder eller förändringsstrategier inom socialtjänsten vid hedersrelaterad problematik. Socialarbetarna försöker däremot påverka familjernas attityd så att det kanske skall leda till en förändring på deras tänkande och handlande gentemot sina ungdomar i familjen.

Vi har inga specifika familjebehandlingsmetoder inom socialtjänsten vid hedersrelaterad problematik. Vi försöker påverka attityden hos familjer men har inga särskilda eller specifika behandlingsstrategier som vi använder oss av. Vi försöker att påverka familjerna i den mån som går. En del familjer blir väldigt engagerade och vill ha tillbaka sina barn, det blir mycket känslor under resans gång.

En socialrespondent förklarar sitt förhållningssätt och sin roll som samhällets medlare gentemot familjer med hedersproblematik. Förhoppningsvis kan de påverka en del familjer som är förhandlingsbara och öppna för förändring.

Som socialsekreterare kan man sägas vara samhällets medlare. Vi talar om den svenska lagstiftningen med familjerna och att det i sådana fall är samhällets ansvar att ingripa och inte något privat. Vi förklarar att det är förbjudet att bruka våld och försöker hitta motiveringar och förklaringar som kan få någon form av inverkan på familjerna. Hur mycket vi kan påverka eller nå dem så att det ska leda till någon förändring vet vi inte, det gäller att skapa en allians. Det finns en del familjer som blir lite arga och en del går hem och funderar. Ibland märker vi efter ett tag att vi lyckats påverka dem.

För att tydliggöra hur denna socialtjänst behandlar hedersrelaterade fall tar socialrespondenten upp ett exempel på ett ärende och beskriver hanteringen av familjearbetet. Tillvägagångssättet med säkerhetsplan är beaktansvärt i det här exemplet.

Ett exempel är ett fall där en flicka giftes bort med en man i ett annat nordiskt land och sökte hjälp hos oss och ville skiljas. Då tog vi kontakt med vederbörandes familj för att göra en arbetsplan/säkerhetsplan som de skrev på. Denna arbets- eller säkerhetsplan innebar att de skulle samverka med socialtjänsten. Detta är ett exempel på en alternativ strategi där vi genom att komma hem och se vederbörandes hemmiljö försöker hitta vägar att agera.

Eftersom det inte råder behandlingsmodeller gentemot familjer med hedersproblematik inom socialtjänsten kan man uppmärksamma att skyddet av flickorna och motivationsarbete gentemot familjerna är de enda lösningarna för närvarande.

Socialtjänsten har inga specifika behandlingsmetoder vid hedersrelaterad problematik. Socialtjänsten prioriterar skyddet av de flickor som är i behov av skydd. Vid kontakt med familjer arbetar socialtjänsten med motivation. Att försöka förmå familjerna att kompromissa i syfte att i första hand möjliggöra kontakt mellan flickan och hennes familj. Om det är möjligt i ett senare skede, återförening med familjen.

En annan socialrespondent resonerar på samma sätt som den ovannämnda kring förändringsarbete gentemot familjer. Socialrespondenten utvecklar sitt resonemang och förklarar svårigheten med förändringsarbetet gentemot dessa familjer. Bakomliggande orsakerna relateras dels till familjernas djupt rotade normer och värderingar från ursprungslandet och dels kontakten med sina släktingar i sina hemländer under vistelsen i Sverige.

En del förändringar hos vissa föräldrar kan man kanske lyckas med men hos de flesta är det svårt att ändra tänkandet eller attityden. Det är människor som har väldigt djupt rotade normer eller system, som bara flyttat hit och har det med sig. De har kanske mycket kontakt med det land de kommer ifrån och påverkan därifrån kan styra dem mycket, speciellt människor från samma område de bodde i. I sådana fall tror jag att det är väldigt problematiskt när det gäller förändringen hos dem. Men när det gäller familjer som är ganska ensamma här i Sverige och inte har så mycket kontakt med sitt hemland eller sina släktingar finns kanske bättre möjligheter eller resurser för förändring. De kan bli mer påverkbara när de inte har folk runt omkring sig som är fyllda av traditioner eller väldigt rotade i det de har växt upp med. En del familjer som kommer hit med patriarkala värderingar försöker att bevara de gamla traditionerna eller normerna, det är då det blir lite kämpigt att lyckas med någon förändring hos dem.

Samma socialrespondent konstaterar att det inte finns något förberett familjearbete mot hedersvåld och att en del personer, vilka arbetar på vissa öppenvårdsmottagningar inte ens besitter kunskaper om denna problematik.

Sammantaget kan man säga att vi inte har något förberett familjearbete, vare sig kort- eller långsiktigt. Jag tror inte att personal på vår öppenvårdsmottagning ens har

kunskaper hur de ska arbeta med familjer med den typen av problematik, personalen är inte utbildade att arbeta med hedersvåld hos familjer. Jag tror att man måste känna till det här fenomenet, det är en speciell form av problematik. Jag tror inte att man kan jobba med sådana ärenden om man inte kan förstå hederstänkandet.

En lösning till dilemmat runt familjearbete förklarar en socialrespondent genom att beskriva hur de istället gör för att trots allt på något sätt kunna arbeta mot denna problematik. Att anlita en familjekonsulent är en insats detta län sätter in för en bättre hantering.

Vi utför en utredning då vi fattar beslut om exempelvis bedömning av skyddsbehov eller omhändertagande av ungdomarna. Vi ger förslag på insatser, om vi bedömer att vi måste jobba med familjen då kommer vi att jobba med dem men frågan är vad eller hur vi gör. Vi kan köpa in någon konsult att jobba med familjerna ifall det ska behövas. Vi har inga färdiga familjearbetare utan någon får ett uppdrag att jobba med en familj med en sådan problematik och då avgör man vilka insatser eller stöd som behöver sättas in. Finns det något behov så ska man tillgodose det, det är det som är skillnaden mellan insatser eller stöd och hjälp till familjer med denna problematik jämfört med andra familjer.

Vidare resonerar samma socialrespondent runt behandlingsstrategier som just nu saknas hos socialtjänsten och betonar vikten av att finna nya vetenskapligt belagda behandlingsstrategier gentemot familjer med denna problematik.

Det finns ingen färdig behandlingsstrategi som är riktad mot familjer med denna problematik. Forskning har visat att befintlig behandling tyvärr inte är till stor hjälp för att kunna hjälpa sådana familjer. Jag är positiv till nya vetenskapligt belagda behandlingsstrategier, kommer det att finnas är det naturligtvis bra för en bättre hantering och bemötande av detta fenomen. Det blir i så fall en positiv bild av forskningen kring detta fenomen för jag har tidigare fått en negativ bild av forskningsresultaten kring denna problematik och behandling gentemot sådana familjer.

Socialrespondenten tror inte att det finns färdiga behandlingskoncept hos någon kommun i landet. Vederbörande har varit i kontakt med en del andra kommuner och har fått fram att den kunskapen inte finns.

Det finns ingen uttalad nedskriven strategi eller bemötande som används gentemot berörda familjer för att möjliggöra en förändring. Vi har inget behandlingskoncept i vår kommun gentemot sådana familjer. Jag tror att du snart kommer att upptäcka att det finns få kommuner som har färdiga behandlingskoncept, ingen som har det, tror jag. Jag har knappt hört talas om att någon kommun har färdiga strategier att arbeta gentemot familjer med denna problematik. Jag har pratat med en del andra kommuner och har fått fram att den kunskapen inte finns hos någon kommun, det är synd att det är så.

I ett annat län påpekar en socialrespondent att de utför någon form av förändringsarbete gentemot familjer med hedersproblematik. Det poängteras att de planerar långsiktigt eftersom de har erfarenhet av hedersärenden hos sig och vet att kortsiktiga behandlingsstrategier inte leder till någon förändring.

Med kortsiktiga behandlingsstrategier kommer man inget vart utan man måste ha långsiktiga planer eller behandlingsstrategier för att nå förändring hos familjerna. Lyckas man med lite förändring är det bättre än ingenting. Förändringsarbetet kan överhuvudtaget se annorlunda ut, det är lite individuella bedömningar i ärenden. Vi säger absolut inte vad flickan har sagt till oss utan vi tar allt på oss.

Förebyggande arbete med familjer med hederstänkande är ett sätt för denna socialtjänst att hantera denna fråga.

Vi har långsiktiga planer kring familjearbetet, efter tragedin i vår kommun så sattes insatser in för att kunna arbeta förebyggande med familjer med denna problematik. Det är inte säkert att vi kan omvända världen men kan man lyckas med lite förändring är det bra. För flickan som exempelvis fick sparka fotboll med slöja på huvudet och långa byxor så var det en stor förändring.

6.5.3 Skyddsboendet

En skyddsrespondent berättade tidpunkten då deras verksamhet påbörjade sitt familjearbete och sättet som familjekonsulanten arbetar gentemot familjerna.

Då kom vi på företaget fram till att vi ska jobba med familjerna och fr.o.m. januari 2008 påbörjades själva projektet. Familjekonsulanten jobbar enbart med familjerna, inte med de placerade ungdomarna för det blir en lojalitetskonflikt där som är svår att hantera.

Skyddsboendets första åtgärd gentemot familjer med hedersproblematik är att försöka metodbeskriva och formalisera, enligt en skyddsrespondent, som skildrar familjearbetet och dess syfte för ungdomarnas bästa.

Det vi gör nu är att vi försöker metodbeskriva och formalisera och titta på behandlingsmetoder eller verksamma samtalsmetoder som fungerar. Det är inte bara att föra över ett systemteoretiskt perspektiv och lägga det på en familj från Kurdistan, det går inte. Jag kan inte bara gå in i familjen för jag har inget mandat från dem, man måste ha respekt för vad det är för något man jobbar med. Det här familjearbetet syftar till att hitta en struktur, en arbetsmodell. Vi har flera syften i familjearbetet, ett av dem är ju att minimera hotet så att den flickan som bor hos oss ska ha en möjlighet för ett tryggare liv än vad hon har. Finns det en möjlighet för återförening så jobbar vi på det, finns det någon möjlighet för ett tryggt umgänge så jobbar vi på det.

Enligt en skyddsrespondent handlar familjearbete om komplexa situationer där bedömning av hotbilden är av största vikt.

Det handlar om rätt komplexa situationer som oftast uppstår och bedömning av hotbilden ska inte bara bestå av en persons ord, därför jobbar skydds- och familjekonsulanten ihop och gör en bedömning. Man tittar på vilken förändringspotential som finns i familjen och vilka insatser som behövs för att en förändring ska kunna komma till stånd.

Skyddsrespondenten förklarar behandlingsmetodiken gentemot familjer med hedersproblematik, vilket kan vara bidragande till andra myndigheter som håller familjearbete mot hedersvåld.

Någon form av systemteoretiskt perspektiv där man jobbar också utifrån det mångkulturella, någon slags mångkulturell behandlingsmetodik som är väldigt svårdefinierad. Jag vet att familjekonsulanten jobbar mycket med det som är viktigt i familjen vad gäller skam, hur skammen yttrar sig, vad det är för pris de har fått betala. Familjekonsulanten försöker kartlägga de här olika faktorerna, alltså vilka olika hedersbegrepp har den här familjen, vad som är viktigt i familjen och vilka strukturer familjen har, hur den patriarkala familjestrukturen ser ut och vilka utvägar som finns osv. Familjekonsulanten jobbar mycket med kvinnorna i familjerna, mammorna, genom att stärka dem. Jag vill att hon ska jobba med mycket små steg, väldigt långsiktigt. Det är inte någonting att fixa på ett samtal, det här är ett väldigt långsiktigt arbete. Jag vet

att vår familjekonsulent har kommit en bra bit på väg där, hon har haft hjälp av en familjeterapeut som jobbar med invandrarfamiljer runt det här med att teoretisera och visualisera vad det är hon arbetar med.

En viktig synpunkt kring familjearbete är att ha ett multivariat och reflekterande tänkande för att kanske kunna nå någon form av förändring hos familjer med hedersproblematik.

Vi har sett att det inte finns ett sätt som är självklart, det gäller att ha många verktyg, att jobba på många olika sätt. Man får ha många olika metoder, man måste vara reflekterande, tanken är att det inte ska finnas ett självklart sätt men det ska finnas en struktur.

Enligt skyddsrespondenten ser familjearbetet olika ut, vilket innebär att man arbetar individuellt med varje enskild familj. Det är beroende på omständigheterna inom respektive familj, menar skyddsrespondenten.

Själva familjearbetet är väldigt olika, man jobbar olika, alla familjer är unika i sig, det går inte säga att man gör så här och så här i alla familjer. Man gör en individuell plan, kring det här och det här kan man jobba. Är det flickor som har yngre syskon så jobbar man med hela familjen på ett visst sätt, är det bara en stor flicka som har problem med gränssättningar eller kommunikation, då jobbar man på annat sätt. I vissa familjer jobbar man bara med hedersproblematiken och i andra jobbar man med relationer. Man försöker transformera (förändra) när det gäller hedersproblematik, alltså transformera de gamla värderingarna mot de nya och hitta en balans där. Det är oftast så jag jobbar med familjerna. Som sagt så är målet med varje familj väldigt olika. I vissa fall så är det ingen transformering, det är bara att hitta en lösning. När man jobbar med hedersproblematiken i sig så blir det ju ganska kortsiktigt för där jobbar man inte för förändring på det sättet som man gör med andra familjer utan döttrar.

Skyddsrespondenten redogör för transformeringsarbete och dess inverkan på vissa familjer och tidsuppfattningen i samband med denna metodik.

Man jobbar väldigt blandat, man jobbar terapeutiskt och samtidigt med en kulturkompetens och transformeringsarbete är det man mest arbetar efter. Transformeringsarbete innebär att man förändrar gamla värden mot nya. Man hjälper familjen med tiden, hur man t.ex. ser på tidsuppfattningen, det är väldigt olika.

Respekt och lyhördhet är två betydelsefulla faktorer som en skyddsrespondent poängterar och rekommenderar som ett fungerande förhållningssätt gentemot familjer med hedersproblematik.

Jag har mycket respekt, det gäller respekt, vill man förändra de här familjerna så måste man gå in med mycket respekt. Man måste vara lyhörd och lyssna på dem. Oftast är det så att de familjerna redan är väldigt sköra, de har utfört fysiskt och psykiskt våld mot sina flickor och begränsar dem. Samtidigt har de här familjerna egna problem också, de är i kris, separation, migrationsprocessen som inte gått rätt till och det är mycket problem med de här familjerna. Det går inte att gå in och vara dömande redan från första tillfället, då kan man inte göra ett bra arbete. Då avvisas man med en gång så jag har lärt mig gå in med respekt och att inte vara dömande mot dem, lyssna på dem först och bekräfta den skam de flickorna har vållat.

Skyddsrespondenten betonar vidare vikten av respekt i bemötandet av dessa familjer och förståelsen för skamkänslor och kultur hos dem. Detta för att kunna skapa en större möjlighet för förändring.

De släpper inte in mig om jag inte visar respekt för dem. Jag lyssnar på alla de familjerna, respekterar dem, vad det är de säger. Pappan pratar om skam för han kommer från en skamkultur, om jag inte bekräftar hans skam hur jag ska kunna hjälpa honom med en förändring, jag måste kunna bekräfta honom i hans känslor först. Att möta de familjerna där de befinner sig är min utgångspunkt för förändring. Jag måste kunna möta dem där de befinner sig, där de vill prata och utifrån det kan jag nog nå en förändring. Det är väldigt känsligt att gå in och prata med dem om att de har fel. De första tillfällena så jobbar jag med att bekräfta dem i det de känner och därefter går jag försiktigt in i de känsliga områdena. I de första tillfällena när jag träffar papporna, bröderna eller familjen så erkänner de inte att de har misshandlat den här flickan, de gör inte det.

Sammanfattning och reflektioner: Inga polismyndigheter har några specifika behandlings- eller förändringsstrategier gentemot familjer med hedersproblematik utan de har hand om utredningsarbetet när brottet har skett. En polisrespondent klargjorde att förebyggande arbete gentemot ungdomar med hederstänkande och förhandlingsstrategi gentemot familjerna har pågått hos dem. Samtliga polisrespondenter tydliggör att det inte är polisens uppgift att genomföra förändringsarbete gentemot familjerna utan det är sociala myndigheter som har hand om den biten. Men en polisrespondent påpekade polisens roll i frågan kring förändringsarbetet att de kan räknas som en del av förändringsprocessen eftersom polisen försöker vara delaktig i ungdomsarbetet. Skyddsåtgärder är också en gemensam åtgärd som samtliga polisrespondenter tydliggjorde att de vidtar för att hjälpa utsatta ungdomar som söker skydd hos polismyndigheten.

Inga socialrespondenter har färdiga vetenskapligt belagda behandlingsstrategier gentemot familjer med hedersproblematik, men respektive socialrespondent redogjorde för någon form av kort- eller långsiktigt förändringsarbete mot hedersvåld. En socialrespondent beskrev att de försöker finna ett sätt att gå i allians med dessa familjer för att kunna komma närmare till en lösning för problematiken. En annan socialrespondent beskrev att de efter tragiska företeelser i deras län erfarit att preventivt arbete kan leda till lite förändring hos familjerna. Någon konkret generell strategi hade de dock inte. En socialrespondent betonade vikten av att finna vetenskapligt belagda behandlingsstrategier gentemot familjerna för en bättre hantering eftersom det i nuläget inte tros finnas kommuner i landet som besitter färdiga behandlingskoncept. Dessutom finns, enligt samma socialrespondent, verksamheter som inte ens har kunskaper om själva fenomenet, vilket gör att man inte kan arbeta mot denna problematik när man inte ens känner till och inte har förståelse för tänkandet.

Skyddsboendets hantering av familjearbete har likväl kommit en bit framåt eftersom personal som arbetar mot familjernas attityd besitter kulturkompetens och struktur som är bidragande till förändringsarbetet. Däremot finns inga färdiga nedskrivna behandlingsstrategier med vetenskaplig grund som de använder sig av utan de gör oftast individuella bedömningar kring familjerna och sätter in insatser för respektive familj för att förhoppningsvis kunna komma närmare till en förändring hos dem.

För att kunna få någon form av förändring att komma till stånd anser jag att det ska läggas stor vikt vid förståelse och kunskap om hederstänkandet i det första skedet. Satsning på forskning kring behandlingsstrategier och även prövningen av dessa strategier för att kunna säkerställa dem är också av största vikt. Trots bristen på kunskap om denna problematik hos en del berörda myndighetspersoner, dock ej bland mina respondenter, har jag ändå fått fram att majoriteten av sociala myndigheter i landet försöker hantera sådana ärenden i den mån de kan. Jag tycker att frågor kring forskning om dilemmat runt förändringsarbetet gentemot familjerna inte ligger på berörda myndigheters bord. Forskningsfrågan hör i själva verket enligt mig till politiker eller regeringen som kan få till stånd större satsningar.

6.6 Kulturkompetens, resurser och hjälpmedel

6.6.1 Polisen

I detta avseende har två polisrespondenter poängterat att polismyndigheten har vidtagit åtgärder som syftar till kulturkompetens, t.ex. utbildning kring olika kulturer och deras tänkande om flickor/kvinnor. Användning av tolk var en aspekt som skilde sig från vanliga fall.

Det har förekommit att man har vidtagit annorlunda åtgärder om familjen inte har svenskt ursprung, exempelvis att polisen måste använda sig av tolk för att kunna kommunicera med dem. Det är inte lätt att hantera ett ärende som polisen inte kan åtgärda på ett vanligt sätt.

En polisrespondent påpekar utvecklingsprocessen i det mångkulturella samhället och hur majoritetsbefolkningens eller svenska myndigheters tankesätt har blivit påverkade av andra kulturer och religioner.

Det beror lite på hur samhället utvecklats att man t.ex. måste få förståelse för andra kulturer och religioner, vilket medför ett helt nytt tankesätt. Problemet löser sig inte så lätt som man kanske löser andra problem. Samhället har förändrats på så sätt att kärnfamiljen inte finns på samma sätt som kanske för 50 år sedan, även det mångkulturella samhället, allt det här har påverkat vår verksamhet också. Det här gör att vi hamnar i nya situationer.

Vad gäller resurser och hjälpmedel emot hedersrelaterat våld försiggår en del åtgärder som en polisrespondent redogjorde för sitt län.

Just nu pågår en åtgärd från rikspolisens att få ihop en handbok och vi kommer att under slutet av 2008 utbilda personal som kan jobba med den formen av problematik. De poliser som ska utbilda sig för att arbeta med den typen av problematik ska lära sig att definiera och tänka på just hedersproblematik och att det i slutändan blir en gemensam lösningsmetod hos polismyndigheten. Den kommande handboken och även en handbok från åklagarmyndigheten som är riktad mot hedersvåld, alla dessa material skall bli hjälpmedel för polisen hur man ska gå tillväga, tänka och vilka insatser som behövs för en bättre hantering av hedersproblematik.

En annan polisrespondent beskriver sina läns resurser och hjälpmedel vid hanteringen av hedersrelaterat våld enligt följande:

Det finns en verksamhet som heter familjevårdsgruppen, där det ingår polis-, åklagar- och sociala myndigheter, BUP (barn- och ungdomspsykiatri) och vuxenpsykiatri. Man har dragit fram riktlinjer just för att hantera relationsvåld, inte specifikt hedersrelaterat men det är nästan samma form av brott. Hedersproblematik är bara en annan form av relationsvåld. Dessa verksamheter och personer träffas ett par gånger om året och upprätthåller de riktlinjerna.

6.6.2 Socialtjänsten

Samtliga socialrespondenter uppgav skyddsåtgärder, användning av professionell tolk och någon form av familjearbete som resurser de besitter. Handböcker var likaså ett hjälpmedel som socialrespondenterna använde sig av för en bättre hantering av hedersrelaterade fall.

Vi har en mall som vi utgår från och sedan har vi personal som har huvudansvaret för sådana ärenden. När det väl har upptäckts eller föreligger misstankar om att det rör sig om hedersförtryck tar personalen kontakt med mig och en kollega som har med sådana ärenden att göra.

En av socialrespondenterna beskriver sina resurser och kompetens hos en del personal som arbetar med hedersrelaterade ärenden på sitt socialkontor.

En åtgärd som vidtas när risk för hedersförtryck föreligger är att man kontaktar asylteamet som kommer in i bilden som handledare till handläggarna, asylteamet är en resurs som gör utredningen. Är det också något problem kring sådana frågor (hedersförtryck) i skolorna så kontaktar de oss här, således asylteamet. Jag och min kollega som arbetar ihop kring hedersfrågor har gått på utbildning, vi har försökt att skaffa en bild av hur det kan se ut vad gäller sådan problematik. Alla dessa små och stora insatser syftar till att kunna bemöta denna form av problematik. Händer det så vill vi veta hur vi ska göra. Jag tror att det förekommer hedersvåld och frågor kring denna problematik i de flesta kommunerna i landet. Det är inte att alla ungdomar vill bryta sig fria från en sådan situation eller utsatthet och när de inte vill det så är det bara att gilla läget för då kan vi inte träffa deras familjer.

Den ovannämnda socialrespondenten framställer vidare ytterligare resurser gentemot familjerna.

Vi har haft en kille som har jobbat som invandrarfältarbetare som samarbetat med oss, det är med andra ord han som är en resurs för oss för att arbeta med familjerna. Vi använder alltid tolk för att det ska bli så lite missförstånd som möjligt när vi samtalar med familjerna om de brister på kunskaper i svenska språket. Vi använder aldrig barnen till dessa familjer som tolk.

En annan socialrespondent talar också om sina rutiner när det gäller samtal med berörda familjer.

Vad gäller familjerna, när vi bestämmer en tid för att träffa dem så försöker vi alltid anlita tolk, om det föreligger språkbrister, oftast säger de kan prata bra svenska och vi tror att de gör det, men när det väl har kommit till kritan så förstår de inte allt. Därför är det väldigt bra med tolk vid samtal med föräldrarna.

Socialrespondenten berättar vidare att de arbetar parallellt med ungdomen och familjen och beskriver utförligt hur de går tillväga för att det ska bli så rätt som möjligt, framför allt efter den tragedi som drabbade deras kommun.

Man ska aldrig citera något från flickan, vi säger att vi sociala myndigheter säger eller tycker hur det ska vara, ingenting från flickans sida. När vi börjar träffa och samtala med familjerna så har vi den handboken som en mall och utgår från det som står i den. Vi uppdaterar oss hela tiden, ställer frågan till oss om vi kan någonting om det här ärendet eller inte och hur vi ska gå tillväga. När vi skulle träffa den andra familjen i det andra fallet så vände vi oss till handboken för att veta hur vi skulle hantera detta ärende. Jag tycker att handboken är så bra, tycker att den har hjälpt oss sedan vi började använda den. Den handboken vill vi gärna sprida till andra kommuner, då en del kommuner runt omkring har varit i behov av handledning så har vi hänvisat till denna handbok. Det är inte säkert att vi kan använda allt av den här handboken för det kan ibland handla om individuella hanteringar av något fall.

En ytterligare åtgärd hos samma socialtjänst rör sig om långsiktiga förändringsplaner genom att använda pengar de fick tillgång till från länsstyrelsen.

Vi försökte jobba med långsiktiga förändringsplaner, vi fick en halv miljon från länsstyrelsen vilket inte var lite pengar. Vi kunde göra mycket med de här pengarna, tycker jag. Den kvinnan som hade hand om det här projektet jobbade mycket med familjernas attityd, det fanns t.ex. tillgång till en barnmorska som själv fick träffa männen, det var olika aktiviteter som simning, att lära vuxna simma. Vi anordnade idrottsaktiviteter för ungdomarna tillsammans med sina familjer, t.ex. fotboll blev/var populärt bland dessa familjer och flickorna fick spela fotboll med slöja och långa byxor och allt detta ingick i omnämnda projekt. Allt detta gjordes med syftet att kanske kunna åstadkomma någon förändring hos familjerna med hederstänkande.

6.6.3 Skyddsboendet

En skyddsrespondent beskrev socialtjänstens insyn i familjernas situation och tvärtom, beroende på erfarenhet och inställning och bristande kunskap om dessa familjers kultur.

Ibland har det fungerat bra för socialtjänsten att få insyn i familjesituationen men ibland tillåter inte familjen socialtjänsten att få insyn i deras situation. Det är väldigt beroende på vilket socialkontor eller hur mycket erfarenhet och inställning familjerna har av det socialkontoret de är i kontakt med. Efter ett tag så tänker jag så här att det fanns mycket okunskap ute på en del socialkontor och det fanns alltid den frågan till oss: "kan inte ni göra det?" Då tänkte vi att man inte kan stå med två fötter i samma sko, vi tyckte att vi inte jobbar både med den biologiske familjen och den placerade ungdomen. Det handlar om lojalitetskonflikt också, vi måste ha flickans tillit till oss. Det var mycket svåra frågor i det här avseendet.

En del socialtjänster saknar enligt en skyddsrespondent kunskap och lyhördhet, vilket gör att de behöver hjälp för att kunna jobba med familjer med hedersproblematik. Man måste besitta kulturkompetens och ha resurser, samt passande hjälpmedel för att kunna åstadkomma en varaktig förändring, enligt samma respondent.

Man måste böja sig och lyssna in under ett par tillfällen och den tiden och den kunskapen tror jag att få socialtjänster har. De kommer att behöva hjälp med att jobba med de här familjerna på ett sätt som ska kunna leda till en varaktig förändring, annars blir det bara ytliga förändringar. Man måste vara rätt nollställd. När familjekonsulenten går in i en familj vill hon inte alltid ha så mycket kunskap om familjen utan hon vill lyssna in deras berättelse, hur de beskriver situationen för att det ofta är så mycket missuppfattningar. Det är ofta väldigt icke kommunikativa familjer, man pratar ju sällan i de här familjerna som vi möter.

Läran om kommunikation är ett sätt att genomföra någon förändring hos familjer med hedersproblematik, enligt en skyddsrespondent. Dessa familjer brister på att kommunicera med varandra, vilket leder till missförstånd och att de inte har förståelse för varandras åsikter.

Jag tror att familjekonsulentens största behandlingsmetodik är att kommunicera, att få familjemedlemmarna att kommunicera med varandra och beskriva hur de upplever och hur de känner det. Det är det som är den största förändringen, att man får förståelse för varandra. Kommunikation är ett sätt att kunna få till stånd ett reflekterande samtal inom familjen, så att man resonerar om varför man börjar argumentera. Man får ett samtal kring sina val, varför hon eller han vill göra på det ena eller andra sättet.

En resurs som skyddsboendet har tillgång till är att familjekonsulenten som har hand om familjearbetet kommer från samma kultur familjerna kommer. Detta är ett bra hjälpmedel för verksamheten för förändringsarbetet, men denna resurs kan innebära sina nackdelar också. En del familjer vill, enligt skyddsrespondenten, inte samarbeta eftersom familjekonsulenten är en landsman och då handlar det om förtroende som dessa familjer ibland saknar.

Även jag själv med mycket kunskap och erfarenhet inom vår verksamhet tror inte att jag själv skulle gå in och jobba med familjerna, för jag tror att det behövs en man eller en kvinna som ska ha mycket kulturkompetens så att man får en inträdesbiljett. Det är bara det att om familjekonsulenten själv är från den här kulturen är det inte alltid en fördel för ibland kan familjerna tycka att de inte kan lita på sina landsmän. Det är det som är tanken att familjekonsulenten kanske ska få sällskap av en man, eventuellt en svensk man framöver, så att de ska kunna jobba som ett par där.

Betoningen på kulturkompetens och ett terapeutiskt sätt är även den andre skyddsrespondentens resonemang kring behandlingsarbetet gentemot familjer med hedersproblematik.

Man måste faktiskt ha terapeutisk erfarenhet, jobba terapeutiskt och samtidigt ha kulturkompetens och just det här behandlingsarbetet, där man hjälper dem förändras.

Sammanfattning och reflektioner: Kulturkompetens och användning av tolk beaktades av samtliga respondenter som två viktiga aspekter vid hantering av hedersrelaterade ärenden.

Respektive polisrespondent framställde sina resurser och hjälpmedel vid hanteringen av hedersrelaterade ärenden. Någon skillnad mellan tre polisrespondenter kring resurser och hjälpmedel framgick när de tre länen beskrev hur de bär sig åt för att behandla hedersrelaterade frågor.

Samtliga socialrespondenter redogör för resurser, hjälpmedel och kulturkompetens hos sig och likheterna mellan dem är användningen av handböcker, tolk och personal med kulturkompetens. Däremot fanns ett socialkontor som hade tillgång till två ytterligare resurser, d.v.s. ett asylteam och en invandrarfältarbetare som arbetar med familjerna, som skilde sig något från de övriga socialkontor.

Skyddsrespondenterna poängterade kulturkompetensen som ett bra hjälpmedel för att bemöta familjer med hederstänkande och redogjorde för både för- och nackdelar av detta hjälpmedel. En nackdel med att komma från samma kultur som klienterna också kommer ifrån kan röra sig om bristande förtroende, som en skyddsrespondent påpekade.

Resurser och hjälpmedel som t.ex. tolk, utbildning och handbok som polisrespondenterna beskrev riktade sig mot en utveckling för bättre hantering av hedersrelaterade frågor än förr, fick jag fram. Sammantaget kan jag dra slutsatsen om att kulturkompetens påpekas och betonas av alla respondenter, vilket jag också kan bekräfta p.g.a. min erfarenhet och bakgrund av samma kultur dessa familjer kommer ifrån. Jag kan samtidigt hålla med en av skyddsrespondenterna som lyfte nackdelen, att det inte alltid är bidragande med personal som kommer från samma kultur. Det kan också ställa till eftersom en del familjer kan sakna förtroende för en landsman som skall gå in och arbeta emot deras inrotade normer och värderingar. Dock anser jag att det gynnar mer om man har samma kultur men jag tror att ha tillgång till personal av varje kultur och kön vid familjearbete är mer effektivt. En av skyddsrespondenterna uttalade att de skulle anställa en familjekonsulent med svenskt ursprung som skulle jobba tillsammans med familjekonsulenten från ett land med hederskultur. Jag tror att det nog var en klok och genomtänkt strategi utav skyddsboendet som kan främja förändringsarbetet.

6.7 Samverkan mellan olika inkopplade myndigheter

6.7.1 Polisen

Polisrespondenten i ett län betonar vikten av samverkan mellan olika inkopplade aktörer och även ungdomsarbetet som en del poliser genomför för att kunna uppnå förändring gentemot familjerna.

Polismyndigheten försöker att skapa en förändring genom att samverka med t.ex. länsstyrelsen, socialtjänsten och skolpsykologer. En del poliser jobbar med ungdomsgrupper, polisen är en del av en förändring hos dessa familjer.

Ett annat län redogör för liknande resonemang, d.v.s. samverkan eller kommunikationen mellan inkopplade aktörer.

Vi kommer sällan in med förebyggande syfte men det finns alltid kommunikation mellan polisen och andra inkopplade aktörer som exempelvis skolan och sociala myndigheter.

En tredje polisrespondent framställer bekymret med bemötandet av familjer med hedersproblematik och att de i sin tur rådgör med andra myndigheter.

Ibland kommer polisen in och inte riktigt vet vad det kan röra sig om så man går och rådfrågar socialtjänsten. Då diskuterar polisen och socialtjänsten om vad man ska göra och då ska man förklara konsekvenserna av att kontakta sina familjer för de utsatta. Vissa personer är ibland osäkra på om de vill polisanmäla eller inte och därför rådgör polisen och socialtjänsten hur de ska gå tillväga.

Enligt en polisrespondent kan det ibland uppstå situationer där polisen inte riktigt har kännedom av passande åtgärder och det är då samarbetet mellan polisen och andra myndigheter får betydelse.

De misstänkta kan bli frihetsberövade och kanske vissa familjer har andra barn hemma som inte vet var de ska ta vägen och det är socialtjänsten som hjälpt oss att hantera dessa åtgärder. Polisen har ett mycket gott samarbete med socialtjänsten, både när det gäller hedersrelaterade och andra ärenden.

6.7.2 Socialtjänsten

Vad gäller samverkan sinsemellan olika inkopplade myndigheter beskriver en socialrespondent sin stadsdels praxis enligt följande:

Vi försöker att påverka familjerna i den mån som går. Det finns en del åtgärder som kan påverka denna process, t.ex. polisen som ska utreda för att konstatera om det handlar om brott eller inte. Det blir en påverkan under utredningsprocessen, utredning och behandling går på något sätt in i varandra.

En annan socialrespondent nämner att samverkan mellan socialtjänsten och polisen också är en åtgärd eller insats som vidtas för en säkrare riskbedömning runt hedersrelaterade fall. Någon form av kommunikation och samarbete bör finnas för en bättre hantering av sådana fall, men denna åtgärd är ingen självklarhet för alla inkopplade myndigheter. Detta för att poängtera vikten av samverkan sinsemellan de olika myndigheterna och dess inverkan på hela processen, i synnerhet vid riskbedömning.

Det gäller att man känner till familjen, om hot och våld och även släkten hur det ser ut på den fronten, det gäller att ta reda på sådana saker. Polisen kan hjälpa till med riskbedömningen också om det t.ex. är ett brott som det rör sig om.

6.7.3 Skyddsboendet

För att möjliggöra en förändring hos familjer och utsatta ungdomars livssituation fordras någon form av samverkan mellan olika inkopplade myndigheter. Det här samarbetet behöver inte enbart finnas mellan polisen, socialtjänsten och skyddsboendet utan det kan finnas mellan skyddsboende och andra verksamheter då det genomförs familjearbete. En skyddsrespondent delade med sig av sin erfarenhet av detta.

Vi får inte glömma att vi har tagit mycket hjälp utav de övriga verksamheterna inom vårt företag, som t.ex. familjecentrum och familjeresursenheten, mycket kompetenta personer som har mycket kunskap och erfarenhet, det finns mycket att hämta, det är en oerhörd trygghet. Vi hade aldrig kunnat bygga upp den här verksamheten om vi inte hade varit i en flexibel organisation.

Enligt en skyddsrespondent råder kommunikation mellan socialtjänsten och skyddsboendet eftersom beslut beträffande skyddsboende fattas hos sociala myndigheter och därefter kommer skyddsboendet in i bilden.

Vi får oftast vårt uppdrag från socialtjänsten och sedan tror jag att i de flesta fallen är det ju på initiativ av flickan som man går in och jobbar med familjen. Flickorna vill ju ibland gå tillbaka till sina familjer och då vill socialtjänsten undersöka möjligheterna för det. I de fall jag har gått in och jobbat så går jag oftast och träffar familjerna och ser om det överhuvudtaget finns någon möjlighet att jobba med den här familjen.

Sammanfattning och reflektioner: Samtliga polisrespondenter poängterade samverkan mellan sig och de andra inkopplade aktörer, t.ex. socialtjänsten. Att skapa en förändring genom att samverka med t.ex. länsstyrelse, socialtjänst och skolpsykologer var en av polisrespondenternas resonemang kring denna fråga. En del poliser jobbar med ungdomsgrupper och kan vara en del av en förändring hos dessa ungdomar. En polisrespondent beskrev vikten av samverkan mellan polismyndigheten och andra inkopplade myndigheter som t.ex. länsstyrelsen, socialtjänsten och skolan och ungdomsarbetet som en del poliser utför.

Socialtjänsten betonar också samverkan mellan sig och polismyndigheten för en bättre hantering av hedersrelaterade ärenden. Exempelvis beskrev en socialrespondent processen kring riskbedömningen att de ibland får hjälp av polisen, särskilt när det rör sig om ett brott. Likaså beskriver skyddsrespondenterna vikten av samverkan mellan skyddsboendet och de övriga myndigheter eller verksamheter inom samma företag för att åstadkomma en förändring.

Att det skall finnas någon form av samverkan och kommunikation mellan olika myndigheter som berör samma frågor är definitivt betydelsefullt, enligt mig. Jag tycker att det alltid skall råda samarbete och kommunikation mellan samtliga berörda aktörer om man verkligen vill få till stånd en förändring i klientens situation. Tänker man mer långsiktigt kommer man enligt mig längre med lösningar som kan gynna på flera fronter, t.ex. ungdomar, familjer, samhällsekonomiskt osv.

6.8 Säkerhetsåtgärder för personal

Det framgick av samtliga respondenterna att det var ovanligt med direkta hot från familjer med hederstänkande. Eftersom alla svar var så lika har jag av utrymmesskäl tagit bort själva resultaten utan sammanfattar dem kort nedan.

Hot kan, enligt en polisrespondent, förekomma från klienternas sida oavsett arten av brott. Däremot beskriver en socialrespondent att hot är förekommande när det gäller hedersrelaterade fall men inte personliga hot mot socialsekreterarna. En annan socialrespondent anger att hot har förekommit mot socialtjänsten men inte varit riktade mot personal utan mot samhället eller systemet i Sverige. En beaktansvärd beskrivning av en skyddsrespondent i den frågan var att det inte är riktigt lätt att tolka om det är ett direkt hot som riktar sig mot personal eller bara ett sätt att uttrycka sig. En skyddsrespondent uttryckte att hotbilden mot personal existerar men är liten i förhållande till hur många placeringar de har och hur många ungdomar och familjer de jobbar med. Vidare beskrev hon att de hittills har hanterat sådana situationer bra för att de har sina rutiner runt sådana frågor och att de tar det på största allvar och markerar för klienterna vad som är acceptabelt eller inte.

7 SLUTSATSER

De viktigaste resultaten av undersökningen är sammanfattade nedanstående slutsatser:

- Det finns ingen homogen definition av fenomenet hedersvåld hos polis-, sociala myndigheter och skyddsboendet.
- Det mest typiska kännetecknet av denna problematik rör sig om begränsningen av kvinnans oskuld och sexualitet.
- Hedersförtryck är oftast sanktionerat av ett kollektiv.
- Samtliga berörda myndigheter har insatser och resurser kring skyddet av utsatta ungdomar. Skyddsåtgärder är de mest självklara åtgärderna för respektive myndighet.
- För att kunna göra en bra riskbedömning och utredningsarbete krävs det professionalitet i många avseenden vid hedersrelaterade fall, t.ex. användningen av en expert i området.
- Polis och socialtjänst har inte några färdiga behandlingskoncept gentemot familjer med hedersproblematik. Skyddsboendet var den enda verksamheten som har funnit någon form av förändringsstrategi gentemot familjerna, dock inga vetenskapligt belagda.
- Resurser, hjälpmedel och kulturkompetens hos olika myndigheter rör sig mest om t.ex. användning av tolk, handböcker och personal med kulturkompetens.
- Samverkan och kommunikation mellan olika myndigheter som på något sätt kommer i kontakt med hedersproblematik betonades av de flesta respondenterna.
- Vad gäller hotsituationer från familjers eller släktes sida mot myndighetspersoner har det inte varit förekommande förutom i undantagsfall.

8 DISKUSSION

Hedersvåld är ett nytt fenomen i Sverige som tar sig uttryck hos vissa folkgrupper, vilket trots allt inte bör generaliseras. Till en början vill jag poängtera att det är viktigt att kunna förstå själva problematiken för att förstå bättre varför vissa familjer begår ett sådant brott. Fenomenet kan diskuteras på makronivå (samhällsnivå), mesonivå (gruppnivå) och mikronivå (individnivå). Tyngdpunkten i diskussionen ligger dock på makro- och mesonivå, även om mikronivå också berörs.

Det finns ingen homogen definition av fenomenet hedersvåld bland mina respondenter hos polis, sociala myndigheter och skyddsboende. Det mest typiska kännetecknet av denna problematik rör sig ändå, enligt studiens resultat, om kvinnans oskuld och sexualitet. Dessa kännetecken ligger i linje med vad tidigare forskning påvisat. I detta avseende menar flera forskare (bl. a. Schlytter 2004, Wikan 2003, Eldén 2003) att kravet på kvinnlig kyskhets är ett centralt inslag. Vad gäller kvinnans oskuld och sexualitet som kännetecken ser jag en nyansskillnad i uttryckssätten av både respondenter och olika forskare, även om de menar samma sak. Syftet med begränsningar i livsutrymmet, som någon respondent angav som kännetecken, är bara att säkerställa döttrarnas oskuld. Jag kan av egna erfarenheter av denna kultur och tänkande bekräfta respondenternas och forskarnas resonemang att oskulden är det viktigaste.

Det finns dessutom bland respondenterna ett par alternativa kännetecken som ursprung och att det är ett kollektiv som utövar hedersvåldet. Tidigare forskning (Björktomt 2005, Johansson 2005) säger att våldshandlingarna sällan utförs av religiösa skäl, utan oftast utifrån djupt rotade kulturella föreställningar. Förövarnas härkomst tycker jag ändå är av stor betydelse, då man inte kan blunda för att det är vanligare bland muslimer (även om religionen inte är orsaken) från vissa länder än etniska svenskar. Tänker man vidare på detta haltar det ändå, eftersom förövarna ibland kan vara födda och uppvuxna i Sverige och då oftast i segregerade områden. Segregation, om man ska diskutera på makronivå, tror jag kan göra att det kan fortsätta i flera generationer men när både föräldrar och far/morföräldrar är födda i Sverige måste man någon gång börja räknas som etnisk svensk. Det tar enligt Olsson (2007) i regel tre generationer att förändra en kultur med sina normer och värderingar, men jag tror personligen att det går fortare om man inte lever segregat. En stor del av lösningen för kommande generationer är enligt mig därför att motverka segregation. Miljön i ett segregat område i Sverige är ju nästan likadan som i hemlandet. I detta avseende framgår i ett meddelandeblad (6/02:2) av Socialstyrelsen att det krävs en framgångsrik integrering av familjerna i Sverige för att förebygga arbetslöshet, segregation och sociala problem. Parallellt med socialstyrelsens policy kring segregation redogör även Kamali (2002) för arbetslöshet, marginalisering och utanförskap för många invandrargrupper, vilka är faktorer som lett till uppkomsten av etnifierade och segregerade bostadsområden. Trots att debatt har funnits kring dessa faktorer har situationen ändå inte förändrats nämnvärt, tycker jag.

Det sista av respondenternas kännetecken, att det är ett kollektiv som utför förtrycket, är väldigt problematiskt och gör hanteringen av sådana fall svårare än motsvarande våldsbrott som utförs av individer från majoritetsbefolkningen. Av egen erfarenhet bekräftar jag att förtrycket verkligen görs av ett kollektiv, d.v.s. familjen och släkten. Trycket från omgivningen, främst släkten, är verkligen stort för att döttrarna, och därigenom hela familjen, ska få ett gott rykte. Umgås man bara med landsmän med samma värderingar och normer kommer man inte att förändras. Bor man däremot integrerat med människor med andra värderingar kan man i vissa familjer till viss del ändra på delar av sitt tänkande. Detta har jag

egna erfarenheter av i min familj. Min pappa hade exempelvis ett traditionellt hederstänkande i mitt hemland Iran. När han flyttade till Västeuropa fick de bo i ett blandat område och fick en hel del umgänge med det landets majoritetsbefolkning. Detta gjorde att han med tiden ändrade på en hel del av sitt patriarkala tänkande. Umgås man med mer samhällsorienterade landsmän och majoritetsbefolkningen finns det enligt mig bättre förutsättningar att närma sig till rådande värderingar och normer i det nya samhället.

Individer från hederskultur som har lyckats inse att handling utifrån skam- och hederstänkande är orättfärdigt har större möjligheter att påverka individer från samma kultur. Ett bra exempel på detta resonemang är Sharafs hjältar, som antagligen lyckats förändra en del familjers tankesätt. Bremer m.fl., (2006) skriver också att familjer som är öppna för den nya kulturen, vidmakthåller delar av sin egen och som möts av ett samhälle som är berett att förändras, kommer också att integreras.

Samtliga berörda myndigheter har, enligt respondenterna, insatser och resurser kring skyddet av utsatta ungdomar. Skyddsåtgärder är de mest självklara åtgärderna för respektive myndighet. Denna insats tyder på att myndigheterna har uppmärksammat problematiken och ser till att allvarligt hedersvåld i många fall kan förhindras, har jag fått fram. Vad gäller skyddsåtgärder redovisar Sjöblom (2006) i en rapport av Länsstyrelsen (2006) regeringens insats för perioden 2003-2007 för skyddat boende. Dock beskriver Reyes (2003) berörda myndigheters hantering av hedersrelaterade ärenden som relativt misslyckad. Enligt Reyes (2003) förstår en del av socialsekreterarna inte utsatta flickors problem och detta dilemma har framkommit genom dessa flickors kontakt med frivilligorganisationer. Jag tror att i det här hänseendet kan det se olika ut hos olika socialkontor eftersom erfarenhet och kunskap om hedersrelaterade ärenden är så skiftande. Mitt intryck av socialrespondenterna är att både tänkandet, kompetensen och handlandet i hanteringen av hedersrelaterade ärenden har ändrats till det bättre sedan 2003, när Reyes kritik framkom. I denna undersökning gjorde jag ett avsiktligt urval med kommuner med stor erfarenhet av hedersvåld. Hade jag slumpmässigt valt ut tre andra kommuner hade jag kanske fått ett annat resultat.

Enligt Sjöblom (2006) har socialsekreterarna sett till att hjälpa ungdomarna, skydda dem från familjen men samtidigt hjälpa dem att i möjligaste mån kunna upprätthålla en kontakt med sina föräldrar och syskon. Enligt min studie har det också framkommit att socialtjänsten i landet försöker hantera dessa skyddsåtgärder på ett bra sätt idag, trots svårigheterna med ärenden av hederskaraktär. Hanteringen av skyddsåtgärder av utsatta ungdomar hos berörda myndigheter var betydligt svårare tidigare men faktum är att det har förbättrats på de senaste åren. Kunskaperna har också, enligt Sjöblom (2006), förändrats till det bättre hos sociala myndigheter kring hedersrelaterade ärenden. Vidare resonerar Sjöblom (2006) att diskussionen i media och bland allmänheten om hedersvåld och förtryck har bidragit till och påverkat hur socialsekreterare idag förstår, tänker om och beskriver det här sociala problemet. Utbildningsinsatserna i ämnet under senare år har säkert också bidragit till den förbättrade hanteringen av skyddsåtgärder, vilket också diskuterades av flera respondenter.

För att enligt mig kunna minimera fördomar och olika generaliserade bedömningar beträffande skyddsåtgärder fordras att man inför gemensamma riktlinjer och förhållningssätt i landet vid hanteringen av sådana fall. Jag menar närmare att man handskas med ett främmande fenomen och då är det inte lätt att hantera bristfritt, i synnerhet när resursproblematiken också hindrar dessa personer att agera. Däremot tycker jag att man inte ska ge upp att satsa på utbildning för att fördjupa sig i familjernas tänkande och inte enbart satsa på skyddsåtgärderna. Även om man hanterar skyddsåtgärder bra så kommer man inte åt grundproblemet som är familjernas värderingar.

Jag har genom min undersökning fått fram att resurser och hjälpmedel från olika myndigheter rör sig mest om t.ex. användning av tolk, handböcker och personal med kulturkompetens. Dessa resurser beskriver att dessa myndigheter tydligt visar medvetenhet om problematiken och vilka insatser som bör sättas in för en bättre hantering. I motsats till vad min studie visar säger en del forskare som Schlytter (2004) och Sjöblom (2006), att socialarbetarna saknar kulturkompetens och brister på resurser på olika sätt för att kunna hjälpa den målgruppen. Sjöblom (2006) beskriver att det stora behovet av hjälp och stöd som socialsekreterarna såg fanns bland dessa flickor och bristen på resurser som tillhandahölls var något som socialsekreterarna uttryckte en stor uppgivenhet kring. Al-Baldawi (1998) lyfter upp en verksamhets (Orienthälsan) strategi, då den går ut på att det är en fördel att ha dubbel kulturkompetens och egna erfarenheter av att komma ny till ett främmande land.

Det som var gemensamt hos respondenterna var att alla tyckte att svårighetsgraden i att hantera dessa ärenden var hög. Flera av respondenterna ansåg att tidigare erfarenhet av hedersrelaterade ärenden var viktigt för att både känna igen och hantera sådana fall bättre. Här måste igen påpekas att urvalet gjordes så att det var säkerställt att det fanns erfarenhet. När det gäller bemötandet av denna problematik så har de flesta myndigheterna nytta av handböcker de har tillgång till, vilket jag håller med om. Men när det gäller kulturkompetens hos vissa socialarbetare så råder det enligt min studie både för- och nackdelar med personal som besitter denna kompetens. Klienterna själva föredrar nästan alltid att ha en socialarbetare från sin egen etniska grupp (Tyler, Brome och Williams, 1991). I forskarvärlden råder det dock delade meningar om det verkligen är en fördel att ha samma etniska ursprung som klienter eller inte. Bl.a. Durst (1995), Kamali (2002) och Tyler, Brome och Williams (1991) framhåller fördelarna med kulturell likhet inom socialt arbete. Andra forskare, exempelvis Coleman, Warmbold och Casali (1995), Ibrahim (1997), Corey, Corey och Callahan (1993), Ridley (1995), samt Oliveri (1997) hävdar motsatsen. Av mina respondenter var det bara en som diskuterade etnisk likhet, och den respondenten beskrev både för- och nackdelar.

Jag har själv beaktat denna faktor genom den utvalda grundteorin i studien, d.v.s. det pedagogiska perspektivet. Mina tankar kring detta resonemang är till att börja med att man inte bara kan beakta socialarbetarens etniska ursprung och därigenom förutse hur väl han/hon kan hantera ett ärende. Kompetens och personlig lämplighet är enligt mig viktigare egenskaper i detta avseende. Ifall man har samma kompetens och personliga lämplighet tror jag däremot att det är en fördel att ha samma etnicitet, språk och kulturella bakgrund som klienten när det gäller att skapa förtroende och hantera ärendet på bästa sätt.

Vad gäller attitydförändring så anser jag att det inte räcker att vara etniskt lik klienten som socialarbetare, utan för att kanske kunna nå förändring behöver man antagligen en prövad förändrings- eller behandlingsstrategi att utgå från. I detta hänseende betonade även en socialrespondent vikten av att finna vetenskapligt belagda behandlingsstrategier gentemot familjerna för en bättre hantering eftersom det i nuläget inte tros finnas kommuner i landet som besitter färdiga behandlingskoncept.

Vad gäller polismyndigheten genomförs i stort sett inget förändringsarbete gentemot familjer medan sociala myndigheter ibland anlitar experter för familjearbetet. Familjearbetet är enligt polismyndigheten en insats som inte polisen kan sätta in eftersom polisens uppgift är att ta hand om brottsutredningen. Samtliga polisrespondenter tydliggör att det inte är polisens uppgift att genomföra förändringsarbete gentemot familjerna utan det är sociala myndigheter som skall eller har hand om den biten. En polisrespondent klargjorde att förebyggande arbete gentemot ungdomar med hederstänkande och förhandlingsstrategi gentemot familjerna har pågått hos dem. Samma polisrespondent påpekade polisens roll i frågan kring

förändringsarbetet att de kan räknas som en del av förändringsprocessen eftersom polisen försöker vara delaktig i ungdomsarbetet. Det tycker jag är en bra grund och positiv inställning för förändringsarbetet. Polisen i Sverige har möjlighet att få ta del av vissa andra europeiska länders polismyndighets hantering av hedersrelaterade brott som t.ex. Holland och England som Håkansson (2006) har presenterat. Jag tror att polisen, såväl som övriga myndigheter i Sverige kan utveckla sin hantering genom influenser från andra länder med större erfarenhet av hedersrelaterade ärenden.

I fråga om att förändra hederskultur vill Olsson (2007) inte komma med några enkla lösningar och det finns uppenbarligen heller ingen enkel lösning. Det enda svaret Olsson (2007) har är att det tar tid att förändra en kultur, d.v.s. att ändra normer, värderingar och regler. Det tar enligt honom i regel tre generationer. Vi måste till dess, via socialtjänst, sjukvård, skola och ansvariga flyktingmottagningar, skydda dessa ungdomar från att utsättas för repressalier (Olsson, 2007). I kontrast med Olssons (2007) resonemang tycker jag att man skall sträva efter snabbare förändring och det får ta sin tid men man måste börja bygga en bra grund för förändring. För att förändra ett djupt rotat hederstänkande fordras enligt mig både ett välgrundat bemötande och en vetenskapligt belagd behandlingsstrategi. Jag menar närmare att för att finna rätt kombination för förändring måste man kontinuerligt utvärdera och förbättra sin metodik. Genom ett pedagogiskt perspektiv som grund till förändringsstrategier, eventuellt i konstellation med psykologiska teorier, kan man kanske komma närmare en lösning. Det psykologiska synsättet har jag även belyst i min studie genom att presentera Olssons (1988) teori, där han diskuterar förändring på individ- och gruppnivå genom olika modeller av sociala förändringsprocesser. För en bättre hantering av familjerna vidtas just nu vissa specifika åtgärder men för att bedöma hur pass de lyckas genomföra förändring hos familjernas tänkande krävs det studier där man skall granska, uppfölja och utvärdera resultatet av dessa åtgärder.

Jag vill igen poängtera behovet av vetenskapliga studier av behandlingsstrategier gentemot familjer med hedersproblematik. Minst lika viktigt är uppföljning och utvärdering av dessa behandlingsstrategier. I detta avseende får jag bekräftelse av en del av mina respondenter och några olika forskare, t.ex. Bak (2007), Bremer m.fl. (2006) och Håkansson (2006) som diskuterar utvärderingen av familjearbete med syfte på om de befintliga metoderna är välfungerande eller ej eftersom det saknas studier kring dem.

Jag kan av egna erfarenheter av denna kultur tillägga att det grundläggande problemet ligger hos familjernas patriarkala struktur och tradition. I vissa länder där hedersförtryck är vanligt, hävdar jag, kan pappor mörda sina döttrar utan att få hårda straff eller ens bli straffade överhuvudtaget. Hederstänkandet är så pass inrotat i dessa områden att inkopplade myndigheter såsom polisen inte resonerar på samma sätt som i Sverige när liknande brott begås. Den största förklaringen till beteendet finns enligt mig i förövarnas uppväxtmiljö. Trots allt har jag i min närhet sett flera exempel på att förändring kan ske. Varför vissa kan förändras men andra inte, trots liknande förutsättningar, är i många fall svårt att förstå. Jag antar att det är ett multivariat skeende, där många olika faktorer samverkar. Att hitta en enskild faktor som förklarar allt tror jag inte är möjligt.

Slutligen vill jag säga att jag är nöjd med min studie men ändå medveten om att den skulle ha kunnat bli ännu bättre. Om jag skulle göra en likadan studie nu skulle jag lägga upp intervjufrågorna på ett lite annorlunda sätt, genom fler ledande följdfrågor som bättre får fram respondenternas erfarenhet och kompetens. Exempelvis skulle jag ställa en följdfråga till fråga 4 (Finns det någon behandlingsstrategi som är riktad mot familjerna?) som skulle kunna vara: Vilken typ av behandlingsstrategi tror du skulle kunna fungera? Även om jag känner till

risken med ledande frågor tror jag att det i det här fallet skulle ha kunnat bidra med flera intressanta svar.

Eftersom jag har haft ett stort material har det varit svårt att kategorisera utan överlappning. Jag har provat några olika varianter men kommit fram till att den slutgiltiga är bäst, trots att jag är medveten om att det finns viss överlappning mellan underkategorierna. Att hitta skarpa avgränsningar har varit problematiskt, men jag antar att det är dilemmat med ett stort material.

Vad gäller teorin så är en pedagogisk teori som grundperspektiv och eventuellt ett psykologiskt synsätt som komplement en möjlig väg för en förändringsstrategi. I mina resultat framkom knappt något av det psykologiska synsättet, främst eftersom det inte finns någon förändringsstrategi överhuvudtaget. En del av det pedagogiska perspektivet kom fram i intervjuerna, vilket var intressant för mig. Däremot får det psykologiska synsättet vara min egen hypotes, ingen av respondenterna hade något sådant resonemang. När det gäller litteraturen som jag byggt bakgrund och teori på, är jag medveten om att det finns mer och kanske även bättre passande. Eftersom detta är en D-uppsats har jag ändå valt att avgränsa mig p.g.a. tids- och utrymmesskäl.

Skulle jag i framtiden få möjlighet att forska inom detta område, skulle det röra sig om behandlingsarbete för familjer med hedersproblematik. Det är uppenbart att det inte finns vetenskapligt belagda behandlingsstrategier hos berörda myndigheter. Jag anser att man i det första skedet borde granska de befintliga arbetsmetoderna hos berörda myndigheter i landet för att kunna utvärdera hur och på vilket sätt dessa metoder kan bidra till framtida behandlingsmetoder. Uppföljning och utvärdering av dessa metoder skall därefter fastställas som rutin hos de olika myndigheterna så att man genom kontinuerlig uppdatering och korrigering kan förbättra hanteringen av hedersrelaterade ärenden. Även om en gemensam internationell definition av själva begreppet hedersvåld inte finns så tycker jag att det ändå finns möjlighet att utveckla tankarna och idéerna i forskning om detta fenomen. Att utgå från en lösningsfokuserad filosofi och strategi för att kunna lösa problematik av olika slag i ett samhälle är mitt personliga svar för att nå framgång.

9 REFERENSLISTA

Al-Baldawi, Riyadh. (1998). *Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur*. Läkartidningen, volym 19, nr. 19.

Argyris, C. and Schön, D. (1978). A., *Organizational learning: A Theory of Action Perspective*. Addison – Wesley, Reading, Massachusetts.

Bak, Maren. (2007). *Utvärdering av Grynings skyddade boende för personer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld*. Länsstyrelsen (Västra Götalands Län), Rapport 2007:58. Göteborg.

Björktomta, Siv-Britt. (2005). *Unga kvinnor, frihet och heder*. Stockholm. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 37.

Bremer, Sevil, Brendler-Linqvist, Monica & Wrangsjö, Björn. (2006). *Ungdomar och hedersrelaterat våld*. (Om transkulturellt behandlingsarbete). Stockholm. Rädda Barnen.

Brown, K. E. (1997). "Do Therapeutic Methods, Techniques, and Modalities Need to be Tailored to Specific Ethnic/Cultural Population?", i de Anda, D. (1997). *Controversial Issues in Multiculturalism*, Boston: Allyn and Bacon.

Bryman, Alan. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber Ekonomi.

Chau, K. L. (1991). "Social Work with Ethnic Minorities: Practice Issues and Potentials", i *Journal of Multicultural Social Work*, vol. 1, no. 1, S. 23-39.

Coleman, H. L. K, Warmpold, B. E, Casali S. L. (1995). "Ethnic Minorities' Ratings of Ethnically Similar and European American Counselors: A Meta-Analysis" i *Journal of Counseling Psychology*, vol.42, no 1, s.55.

Corey, G.; Corey, M. S. Och Callahan, P., (1993). *Issues and Ethics in the helping professions*, Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

Croona, Gill. (2003). *Etik och utmaning – om lärande av bemötande i professionsutbildning*. Växjö: Växjö University Press.

Durst, D. (1995). "Understanding Client/Social Worker Relationship in a Multicultural Setting: Implication for Practice" i *Journal of Multicultural Social Work*, vol. 3, no 4, s. 29-43.

Eldén, Åsa. (2003). *Heder på liv och död – Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala. Uppsala universitet.

Eliasson, Rosmari. (1995). *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson, R. & Rashidi, A. (2000). *Utvärdering av Mansgrupp*. Internutvärdering. Socialtjänsten, Individ och familjeomsorg, Upplands Bro Kommun.

Hartman, Jan. (2004). *Vetenskapligt tänkande – från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.

Helms, J. E. (1986). "Expanding racial identity theory to cover counseling process", *Journal of Counseling Psychology*; vol. 33 s. 62-64.

Ibrahim, F. A. (1997). "Is the Therapeutic Process More Effective if the Client and the Helping Professional Are of the Same Ethnic/Cultural Group?" i de Anda, D. (1997). *Controversial Issues in Multiculturalism*, Boston: Allyn and Bacon.

Jemteborn, Annika. (2005). "Å stå på sig, på egna ben" – En fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav. Stockholm. Stockholms universitet.

Johansson, Kenneth. (2005). *Hedersmord. Tusen år av hederskulturer*. Lund. Historiska Media.

Jones, N. S. C. (1997). "Is the Therapeutic Process More Effective if the Client and the Helping Professional Are of the Same Ethnic/Cultural Group?" i de Anda, D. (1997). *Controversial Issues in Multiculturalism*, Boston: Allyn and Bacon.

Håkansson, Per Arne. (2006). *Insatser mot hedersrelaterat våld – resultatutvärderingar i andra länder*. Sammanställning av rapporten Insatser mot hedersrelaterat våld. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, Socialstyrelsen.

Kamali, Masoud. (2002). *Kulturkompetens i socialt arbete* (om socialarbetarens och klientens kulturella bakgrund). Stockholm. (Oskarshamn :Qpress).

Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Långberg, Bodil & Windelhed, Eva. (2005). *Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer – teori och praktik*. Stockholm. Stiftelsen allmänna barnhuset.

Länsstyrelsens rapport (2002:13). *Rätten till sitt eget liv: Behovet av skyddat boende I patriarkala familjer*. Stockholm: Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län (2002:40). *Ett eget liv?*

Länsstyrelsen I Västra Götalands län (2004:4). *Avgörande livsfråga!*

Malahleka & Woolfe, S. (1990). "Ethnically Sensitive Social Work: The Obstacle Race", i *Practice*, vol. 5, no. 1, s. 47-64.

Oliveri, M. K. (1997). "Do Therapeutic Methods, Techniques, and Modalities Need to be Tailored to Specific Ethnic/Cultural Population?", i de And, D. (1997). *Controversial Issues in Multiculturalism*, Boston: Allyn and Bacon.

- Olsson, Eric. (1988). *Förändring och konflikt*. (om mellanmännsliga processer i en vårdorganisation). Studentlitteratur, Lund.
- Olsson, Ingela. (2007). *Kulturmöten & Kulturkrockar i vården*. (Praktisk vägledning för personal inom vård och äldreomsorg). Svenska Huset i Kavala, Grekland.
- Patel, Runa. & Davidson, Bo. (1994). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Reyes, Paulina de los. (2003). *Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld, hot och kontroll mot unga kvinnor i Sverige*. Norrköping. Integrationsverkets skriftserie IV.
- Ridley, C. R., (1995). *Overcoming Unintentional Racism in Counseling and Psychotherapy: A Practitioners Guide to Intentional Intervention*, Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Ross-Sheriff, F. (1997). ” *Is the Therapeutic Process More Effective if the Client and the Helping Professional Are of the Same Ethnic/Cultural Group?* ” i de Anda, D. (1997). *Controversial Issues in Multiculturalism*, Boston: Allyn and Bacon.
- Schlytter, Astrid. (2004). *Rätten att själv få välja. Arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Lund. Studentlitteratur.
- Sjöblom, Yvonne. (2006). *I skuggan av Fadime och socialsekreterares arbete med hedersvåld*. Stockholm. Forskningsrapport 2006:4. FoU Nordväst (Forsknings- och utvecklingsenheten för socialtjänstens individ- och familjeomsorg i nordvästra Stockholm).
- Socialstyrelsen (2002). *Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar*. Meddelandeblad N.6/02.
- Thapar-Björkert, Suruchi. (2007). *Förtryckta flickor i patriarkala miljöer. Insatser mot hedersrelaterat våld i tre länder*. Integrationsverket stencilserie 2007:03. Norrköping.
- Tyler, F. B, Brome, D. R., Williams, J. E, (1991). *Ethnic Validity, Ecology, and Psychotherapy: a Psychosocial Competence Model*, New York: Plenum Press.
- Van de Ven, A. H., Early Planning. (1981). *Implementation and Performance of New organizations*. In: The Organizational Life Cycle. Kimberly, J. R. And Miles, R. H. (Eds.), Jossey – Bass, London.
- Wallas, G. (1926). *The art of thought*. Harcourt. Brace & World, New York.
- Wikan, Unni. (2004). *En fråga om heder*. Ordfront förlag, Stockholm. Universitetsforlaget Oslo.

Förfrågan om medverkan i D-uppsats

Hej!

Jag är en student som läser magisterprogrammet i missbruks- och beroendevård, 60 hp vid Växjö universitet. Magisterprogrammet är på avancerad nivå och leder till arbete som behandlingspedagog inom kriminalvård, socialtjänst, olika behandlingshem och institutioner, psykiatri, skola och fritid. I mitt kommande uppsatsarbete har jag handledning av universitetslektor Peter Karlsudd.

Jag sänder er detta brev för att förtydliga mitt syfte inför vårt kommande samtal.

Min uppsats och mitt intresse rör unga vuxna med utomnordiskt ursprung som är utsatta för hedersförtryck av sina familjer. Jag är också angelägen om att få kunskap om olika svenska myndigheters förändringsstrategier och bemötande av hedersrelaterat våld hos familjer med denna problematik.

För att kunna få svar på mina frågor skulle jag vilja göra en intervju på ca 1-1,5 timme med personal som jobbar nära dessa klienter.

Jag hoppas att ni tycker att mitt uppsatsämne låter spännande och relevant och känner att ni vill medverka med er yrkeserfarenhet och kunskap.

Med vänliga hälsningar

Tina Gheisari Bergström

Växjö

Handledare: Peter Karlsudd
Kursansvarig: Ylva Benderix
Examinator: Håkan Jenner

Missiv till deltagare i studien Myndigheters förändringsstrategier och bemötande av hedersförtryck

Inom all samhällsvetenskaplig forskning finns det etiska riktlinjer. De jag använder mig av är de som presenteras av Vetenskapsrådet. För att ditt deltagande i min studie ska vara etiskt korrekt vill jag visa dig dessa riktlinjer.

De etiska kraven är följande:

Informationskravet- innebär att du som deltagare ska vara fullt införstådd med studiens syfte och tekniken för datainsamling. Du ska också vara informerad om vilken utbildning jag går, vem jag är och var du kan nå mig, men även att ditt deltagande är helt frivilligt och att du när som helst kan bestämma dig för att avsluta och inte delta längre.

Konfidentialitetskravet- innebär att ingen, förutom jag, kommer att kunna förstå att det är just du som deltagit i studien och delgett mig dina erfarenheter. Alla som deltar i studien kommer att avidentifieras.

Samtyckeskravet- innebär att allt ditt deltagande bygger på ditt samtycke. Om det är något du inte samtycker med eller har något emot diskuterar vi detta och löser det genom andra alternativ. Kom ihåg att du alltid har rätt att avsluta ditt deltagande när du vill.

Nyttjandekravet- innebär att du ska vara helt införstådd i vad studien/upsatsen kommer att användas till. Dessutom har du rätt att läsa det färdiga resultatet innan det publiceras. Du kommer att få ett exemplar av uppsatsen om du vill.

Jag hoppas att denna information ska bidra till att du känner dig trygg och motiverad att delta i min studie. För mig är det av största vikt att just du deltar, med den kunskap och erfarenhet du besitter och som är viktig och intressant för min studie.

Med vänliga hälsningar

Tina Gheisari Bergström

Växjö

Handledare: Peter Karlsudd
Kursansvarig: Ylva Benderix
Examinator: Håkan Jenner

Intervjuguide

Tema 1. Definitionen av hedersproblematik och beskrivning av typiska kännetecken runt detta problematikområde.

1. Hur definierar du hedersproblematik? Vilka typiska kännetecken finns runt hedersproblematikområdet?

Tema 2. Inkopplade myndigheters redogörelse för åtgärder/insatser, bemötande samt behandlingsstrategier kring hedersvåld.

2. Vilka åtgärder vidtas från er när risk för hedersvåld föreligger?

3. Vilka insatser finns för att hantera familjerna? Både kortsiktigt och långsiktigt?

4. Finns det någon behandlingsstrategi som är riktad mot familjerna?

5. Vilka strategier och bemötanden används gentemot berörda familjer för att möjliggöra en förändring?

Tema 3. Myndigheters framställning av riskbedömningen och hotbilden från familjer med denna problematik.

6. Hur går riskbedömningen till när/om ord står mot ord?

7. Har du eller någon kollega någon gång mottagit direkta eller indirekta hot av familjerna? Om ja, hur hanterades det?

Tema 4. Samtliga myndigheters fallbeskrivningar av hedersvåld.

8. Kan du beskriva ett fall du har varit med om tidigare, både vad gäller riskbedömning, bemötande och insatta insatser?